IRODALMI SZEMLE

LXVI ■ 2023 ■ 4

ÁRA: 2,50 € / 1100 FT
ELŐFIZETŐKNEK: 2,00 € / 900 FT

ALAPÍTÁS ÉVE: 1958
LXIV. ÉVFOLYAM
ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ:
DOBOS LÁSZLÓ
FŐSZERKESZTŐ: **MIZSER ATTILA**
(ATTILA.MIZSER@GMAIL.COM)
SZERKESZTŐ:
NAGY CSILLA
(CSILLESTER@GMAIL.COM)
NÉMETH ZOLTÁN
(NEMETX@GMAIL.COM)
LAPTERV ÉS TÖRDELÉS:
GYENES GÁBOR, VÁCLAV KINGA
KÉPSZERKESZTŐ: **GYENES GÁBOR**
KORREKTOR: **SZANISZLÓ TIBOR**

FŐMUNKATÁRSAK:
CSANDA GÁBOR, GRENDEL LAJOS, N. TÓTH ANIKÓ, POLGÁR ANIKÓ, TŐZSÉR ÁRPÁD
SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:
BALÁZS IMRE JÓZSEF, BÁRCZI ZSÓFIA, DARVASI FERENC, JUHÁSZ TIBOR, NAGY HAJNAL CSILLA, PLONICKY TAMÁS, SZALAY ZOLTÁN
SZERKESZTŐSÉG:
MADÁCH EGYESÜLET, P.O.BOX 7, 820 11 BRATISLAVA
ISSN 1336-5088
WEB: WWW.IRODALMISZEMLE.SK
FACEBOOK.COM/IRODALMISZEMLE
IRODALMISZEMLE@GMAIL.COM

SZÁMUNKAT KRISTÝNA ŠPANIHELOVÁ ALKOTÁSAIVAL ILLUSZTRÁLTUK.

KRISTÝNA ŠPANIHELOVÁ 1982-ben született a csehországi Valašské Meziříčíben. Tanulmányait a Pozsonyi Képzőművészeti Főiskolán végezte az ékszerész tanszéken, majd ugyanitt doktorált is 2011-ben. Jelenleg adjunktusként dolgozik a tanszéken. Prágában és Ljubljanában volt tanulmányúton, számos művésztelepen és workshopon vett részt. Főbb díjai: BKV Preis, München, (DE) 2010, 2013, KROKU 5, Imatra Art Museum, Imatra (F) 2015, BDW Bratislava DEesign Week, Pozsony (SK) 2018, Amberif Design Award 2020, Gdnask (PL). Egyéni kiállításai főleg Szlovákiában és Csehországban valósultak meg, de az utóbbi években Németországban is sor került rájuk (a lapszámunkban közölt ciklus jelenleg Münchenben látható). Ékszerei nemcsak galériákban, hanem Martin Hrča divatbemutatóin is szerepelnek. Lapszámunkban a „Hallom a föld suttogását” című ciklust közöljük. Španihelová művészete az absztrakt gondolatok tárgyi megvalósítására épül, s így rendkívül hangsúlyos nála az anyagválasztás kérdése. A választott matériák jelentéstartamait, szimbolikáját tudatosan alkalmazza, hozza összefüggésekbe. Ékszerei miniatűr szobrokként, parányi installációkként is értelmezhetőek. E lapszámban közölt objektjei tematikai középpontjában az elmúlás és újjászületés állnak, s ehhez a humuszt választotta, mint domináns anyagot.

A CÍMLAPON: ZÜMMÖGÉS, 2020, HUMUSZ, ROVAROK, ROZSDAMENTES ACÉL

KÖZEL, 2020, HUMUSZ, RÉZ, ROZSDAMENTES ACÉL

KÖZEL, 2020, HUMUSZ, RÉZ, ROZSDAMENTES ACÉL

3 MICHAL HABAJ: BESZERVEZVE: MEGÖLVE: AZ ÉGBOLT GYÖKEREI; NEM MINDEN CSILLAG LEHET CSILLAG; AZ EMBERI SORS; BENYOMÁS: A FELKELŐ NAP; MENETELJÜNK; TENGER A LELKEMBEN (VERSEK, MERVA ATTILA FORDÍTÁSAI)

10 ADRIAN C. LOUIS: EZ A SZÖCSKÉK IDEJE, ÉS MINDEN, AMIT LÁTOK, HALDOKLIK (VERS, VASAS TAMÁS FORDÍTÁSA)

14 OLÁH ANDRÁS: RÉSEK AZ IDŐBEN; LEGKÖZELEBB (VERSEK)

17 BÓDI PÉTER: A KUTYA SZÁJÁBÓL (PRÓZA)

40 VERES ISTVÁN: KERTKAPCSOLAT (REGÉNYRÉSZLET)

56 SZÁSZI ZOLTÁN: ÚJ IDŐK FANYÁRIÁBAN, AZAZ AMIKOR DZSÉZI LENT JÁRT KICSIT (PRÓZA)

67 M. KOVÁCS MELINDA: A SZIGET; ISTENNEK NEM SZÁMÍTANAK A RÉSZLETEK; (RÖVIDPRÓZÁK)

71 SZÁZ PÁL: SZAKMAISÁG ÉS ELFOGULTSÁG, AVAGY EGY IVO ANDRIĆ-ELBESZÉLÉS A KRITIKAI RECEPCIÓ FÉNYÉBEN ÉS A BOSNYÁK NACIONALISTA OLVASAT ÁRNYÉKÁBAN (TANULMÁNY)

89 JUHÁSZ TIBOR: BEHÚZÁS IV. ÉVELŐ (PRÓZA)

90 BAKA L. PATRIK: NYOMOZÁS HELYETT MAGÁNMITOLÓGIA-ÉPÍTÉS. KERTÉSZ ERZSI: *ÉJSZAKAI KERT*. MISZTIKUS MESEREGÉNY. ZSOLDOS RÉKA ILLUSZTRÁCIÓIVAL (KRITIKA)

96 SZERZŐINK

▌KIADJA A „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET"
▌(EV 153/08), NYILVÁNTARTÁSI SZÁM: 30807719.
▌A LAP MEGJELENÉSÉT A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG KISEBBSÉGI KULTURÁLIS ALAPJA TÁMOGATTA.

KULT MINOR
FOND NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN

▌NYOMTA A VALEUR KFT., DUNASZERDAHELY. ▌TERJESZTI A KIADÓ ÉS A SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. MEGRENDELHETŐ A SZERKESZTŐSÉGBEN, ILL. A KÖVETKEZŐ CÍMEN: SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. STREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. ▌P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214., ▌E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK ▌MEGJELENIK HAVONTA (ÉVENTE 10 RENDES ÉS EGY ÖSSZEVONT SZÁM). PÉLDÁNYSZÁM: 170. ▌EGYES SZÁM ÁRA: 2,50 €. MAGYARORSZÁGON: 1100,-FT. ELŐFIZETŐKNEK FÉL ÉVRE 12,- € , EGY ÉVRE 23,50,- €, ▌MAGYARORSZÁGON FÉL ÉVRE 5500,- FT, EGY ÉVRE 10.500,- FT. SZLOVÁKIÁN, ILL. MAGYARORSZÁGON KÍVÜLI POSTÁZÁS ESETÉN A POSTAKÖLTSÉGET FELSZÁMÍTJUK.

▌APRÍL/2023 ▌ VYDÁVA „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET" ▌(EV 153/08). ▌SPOLOK IRODALMI SZEMLE EGYESÜLET ▌ŠÉFREDAKTOR: ATTILA MIZSER ▌REDAKTOR: CSILLA NAGY, ZOLTÁN NÉMETH ▌ GRAFICKÁ ÚPRAVA A OBÁLKA: GABRIEL GYENES, KINGA VÁCLAVOVÁ ▌VÝTVARNÝ REDAKTOR: GABRIEL GYENES ▌JAZYKOVÝ REDAKTOR: TIBOR SZANISZLÓ ▌ADRESA REDAKCIE: MADÁCH EGYESÜLET, P.O.BOX 7, 820 11 BRATISLAVA. ▌ISSN 1336-5088. ▌WEB: HTTP://WWW.IRODALMISZEMLE.SK ▌ADRESA VYDAVATEĽSTVA: SPOLOK MADÁCH, MIEROVÁ 16, 821 05 BRATISLAVA 2. ▌ IČO VYDAVATEĽSTVA: 30807719. ▌ REALIZOVANÉ S FINANČNOU PODPOROU FONDU NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN ▌TLAČ: VALEUR, S.R.O., DUNAJSKÁ STREDA. ▌ ROZŠIRUJE VYDAVATEĽSTVO A SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. OBJEDNÁVKY NA PREDPLATNÉ PRIJÍMA REDAKCIA A KAŽDÁ POŠTA SLOVENSKEJ POŠTY. OBJEDNÁVKY DO ZAHRANIČIA VYBAVUJE SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. STREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214.,
▌ E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK. ▌VYCHÁDZA MESAČNE (10 RIADNYCH A 1 SPOJENÉ ČÍSLO ROČNE). ▌NÁKLAD: 170. ▌CENA JEDNÉHO ČÍSLA: 2,50 €. PREDPLATNÉ ZA POLROK: 12,- €, NA ROK: 23,50,- €.

GYÖKEREK, 2021, HUMUSZ, GYÖKEREK, CINK, RÉZ

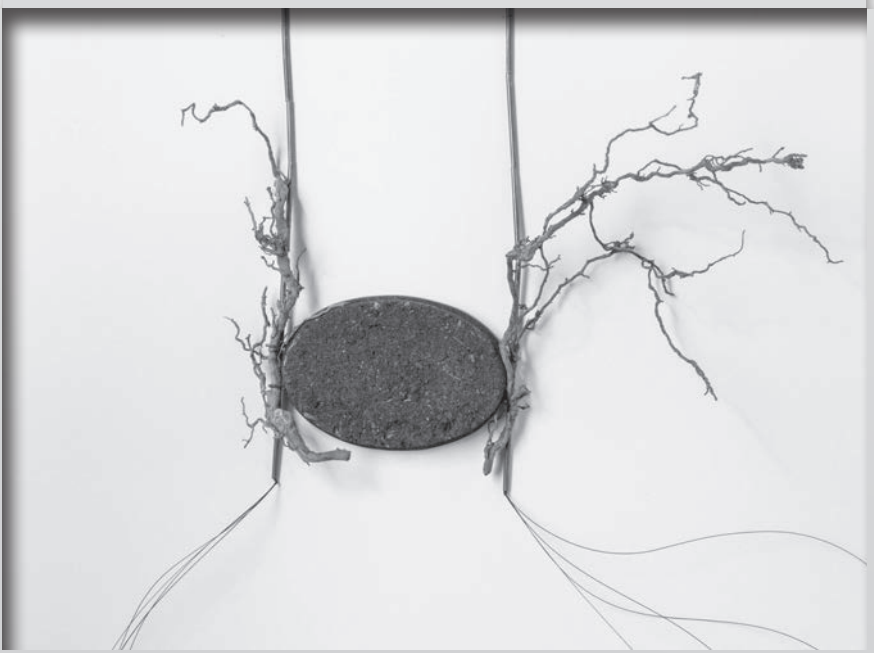

MICHAL HABAJ

BESZERVEZVE:
MEGÖLVE:
AZ ÉGBOLT GYÖKEREI

átvonultak ezen a völgyön: égő kardokkal kezükben:
törtek a falvakra: lovaik patkói az asszonyaink arcát
taposták: fejetlen gyerekek fejetlen nők szoknyái
alá bújtak: csak a réten nőtt a fű ugyanúgy mint eddig:
a katicák távolba repültek: az otthon békés zümmögését
vitték a harctér felett: átvonultak ezen a völgyön:
az arcukra kovácsolt maszkokkal: fogaik karmaival
tépték a húst a lányok torkából: szájukban még
a születendő kiáltás hallatszott: bár sebektől borítva:
de a szülői kunyhót megvédem: a mezítelen vér palástjába
öltözve: saját ajkaim látom a fűbe dobva:
két napon belül kákics nővi be őket: a lányok foszlányai
a földbe szivárognak: és a villámok: a villámok melyek
a felhőket vágják ketté halott fivéreink testébe költöznek:
ezek a villámok az égbolt gyökerei: az égbolt gyökerei:
melyeket saját testemmel szakítok le és csendben
a halott lányaink testei mellé helyezem.

NEM MINDEN CSILLAG LEHET CSILLAG

audiovizuális felvételed: a televíziós mezők felől a szél
pergamenjei által hozva: felnyitom és olvasom: egyedül
a világ képernyője előtt: a kutya sem ugat utánam:
gyerekkorom rég elveszett emlékei közé elrakva:
azok a fák: melyekre felmásztunk: *ágacskák kezecskéi*:
kezecskék ágacskái: fonódtak össze az égben magasan:
szedertől feketén: *hagyd abba ezt nem illik*: a pírtól
vörösen: *egy csókot az őrültnek*: egyedül a világ
képernyője előtt: a kutya sem ugat utánam: a gyerekkorunk
folyói: már kiszáradtak: apró sebek patakjai: könnyektől
többé nem csobognak: *én vagyok az és te vagy*: mikor hozzám
jössz: gyönyörűen és fiatalon akár egy nő: nem egyedül
a világ képernyőjén: az összes kutya a lábaidhoz fekszik:
ki tudhatta volna: hogy csillag leszel: viszont nem olyan
amilyen az égbolt közepén voltál: a hajad már nem festi meg
a lenyugvó nap: többé már nem akarod hogy
az ég kékjét és a kék szilvákat az égből lehozzam neked.

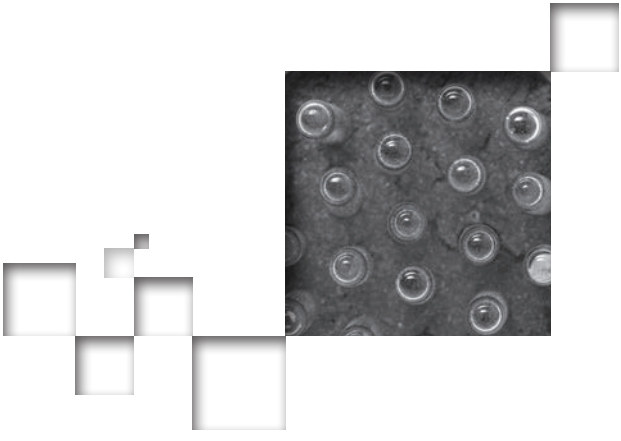

AZ EMBERI SORS

végtelen sarkköri éj: zuhant a tájra: e széles tájra
te és én: egymásban bolyongunk: a sötétség közepén:
mely letakarta a világot: *a halál függönye az üresség függönye*:
egy madarat láttál szállni az égbolton: egy őzet láttál
a bozótba szökkenni: forrásvizet láttál:
lélegezhető levegőt: láttad a képernyőn kívüli világot:
utoljára mikor utoljára mikor: törj egy darabot nekem
a billentyűzetből: a legédesebb mézeskalácsból: érintsd meg
a kijelzőt: a legfinomabb arcbőrűt: az égbolt örökre bent marad:
a szkafanderben: a sötétségben lépkedünk: kesztyű a kesztyűben:
szemek a védőüveg mögött: *tetszem neked mondd*
tetszem neked: ilyen kérdést még nem tett fel nekem számítógép:
tőlünk hallhatta vagy mi tőle:
a kihalt bolygó közepén: a barátságtalan világűr
közepén: csak szeretni lehet: csak szívvel szeretni.

BENYOMÁS: A FELKELŐ NAP

a víz hullámai közelebb visznek minket: a tudattalanunk felszínén
át besurranó: szél kezéhez: niveau baisse: egészen az eszméletvesztés
szintjéig: egy kis csónakban ülünk: felettünk a gyerekkor
kék színű ege: távolban Monet Pipacsai: meleg szél borzolja
örökmozgó frizuránkat: a rétek felől fű illatozik:
áttetsző zöld színű víz: e nyugodt folyócskáé: mely a szerelem
végtelen tengerébe: mélyen bennünk folyik: víz a felszín alatt
hullámzó növényzettel: ahogy a gondolatok a lágy, forró testedről:
a rózsaszín ruha alatt: csalóka talajvizek:
a felszínen bugyognak: ezen a vasárnap délutánon:
a felszín mint egy örökké folyó tükör: más arcok tengerébe:
sodorja magával arcképedet: mint egy papírhajót: a vízre
helyezed arcodat: újra és újra: nem tudom: a víz
fekete-fehéren vagy színesen viszi át a képet? lásd
az öreg könyvekben lásd az öreg festményeken: szemeim
puha szőnyegjei: a pillantásodból szőve: csitítják szívdobogásomat:
mikor szelíden ölelésre tárt karokkal szaladsz: az evezők pihennek:
kezed a kezemben: valahol a nap felkel: te lehajtod fejed:
a körök a felszínen: mélyebben az arcunkba záródnak.

MENETELJÜNK

nappali rendszerek és éjszakai rendszerek: *rendszerek jöttek rendszerek*:
robotrendszerek: melyek fogságba és kazamatákba:
a tökéletesség álmába: taszították az utolsó emberi lényeket:
az alkonyati hangulatok: *a késő őszről a vég őszéről*:
elénk tolakodtak: akár a csendes ködfoltok: hiába nyújtjuk
kezünket: a napsugár felé: mely az égből lóg lefelé
mint egy halott foszlány: ki mászik vissza: vissza a fára: ki fest újra:
bölényt a barlang falára: ki csiholja két kődarabbal:
a megismerés tüzét: mely időtlen idők óta csírázik:
tudattalanunk vizének közepén: ahol helye van: a lánynak is
a plakátról: aki sír: mikor gonosz robotrendszerek:
ismeretlen helyre hurcolják: és a testébe új
finom áramköröket helyeznek: kegyetlen szondákat: mint hurkokat:
a sötétbe hajítva: a fiatalasszonyok fáradt vállaira: a szalag mellett
a gyárban: vérben és verejtékben: alamizsnára várva:
a gyerekeiknek: éhségben és a kórhozat
lázában: hol vannak ezek a jó asszonyok? és miért
nem kegyelmeznek a robotrendszerek?

TENGER A LELKEMBEN

pipacsok a fűben: sínek hosszán: a távolba húzódnak:
akárcsak a kétségeink: végtelen kígyója: csupán a vakvágányra
tolt rozsdás vonatok: a mozdulatlanság folyásának tanúi:
melyben ottrekedtünk: az üres napok kérgének fogságában:
parázsló csontjaink: csak néha zörögnek: mikor a kezem
a kezednek: egy új szerelmes lemezt nyújt át: *vallomások és versek*
míg egészen kialszik a nap: a fűben sínek hosszán:
mint pipacsok hajladozunk a szélben: fagyos szélben
új és új testek: a mozdulatlanság menetében: hova is
indultunk: így kora reggel: a kerítésekről rosszcsont
pacsirták: füttyögnek ránk: hova is indultunk:
vállainkon vödrökkel és súlyokkal: mikor a víz egész idő alatt
bennünk volt: átlátszón és színtisztán: csupán a könnyforrásoktól:
lettek rozsdásak a szemimplantátumaink.

Merva Attila fordításai

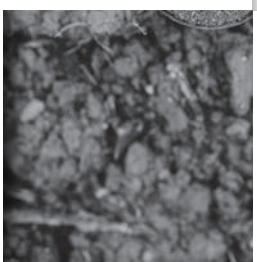

HATÁROK, 2021, HUMUSZ, CSILLÁMPALA, RÉZ, ROZSDAMENTES ACÉL

ÉRINTÉS, 2021, HUMUSZ, PILLANGÓ, RÉZ, ROZSDAMENTES ACÉL

ADRIAN C. LOUIS

EZ A SZÖCSKÉK IDEJE, ÉS MINDEN, AMIT LÁTOK, HALDOKLIK

Kislány,
ez a szöcskék ideje,
és minden, amit látok, haldoklik, kivéve
az irántad érzett mérgező szerelmem.

A *Cowturdville Star-Times*,
aminek általában minden átkozott
rovatában van egy elírás,
azt mondja, idén a Szöcskék
„akkorák, mint egy *Buick*”,
és ez nem baj, de aztán
kapunk két nyolcpontos oldalt,
hogy ki kivel vacsorázott
a tekepálya kávézójában,
és hogy Rapid Cityben kik
vásároltak a *Target*ben, és így a nagy
Adrian-templomban megszűnt a Homály.

Még a régi Dylan-kazettáim szalagjai is kifakulnak,
szinte komikus régiségekké válnak.
A szöcskék elpusztítják
az udvarunkat és olyan nagyok,
mint az Istennek tisztelgő középső ujjam.
A fű sárga. A fák olyanok,
mint amiket elkapott az *Agent Orange*,
de ez csak az állkapocs-munkája azoknak
a páncélozott, drapp rovaroknak, amik
táncolnak a pompában és a nyers pusztításban.

Drága nő, életem kedves szerelme,
amikor nem vagy mérges és nem
köpködsz mindenre és mindenkire,
olyan gyermekivé, ártatlanná válsz.
Úgy tűnik, mostanában magasabb lett
a hangod, majdnem, mint egy kislányé.

Ma, mint a legtöbbször, itthon
vagy velem a kétórás haladékodon
az idősek otthonának börtönéből.
A piknikasztalnál ülünk a hátsó
udvaron, bámuljuk a liliomok
hullását, a ravaszságot, a fullánkot.
Egy szelet Hershey's-t eszel
és egy takony-kristálygömb
lóg az orrodból.
Odanyúlok, kilopom
és a farmerembe törlöm.
Betolod az utolsó falat
csokoládét a számba,
amikor egy bolond szöcske
ugrik a füledre.
Sikítasz. Én hahotázva
üvöltök, amíg te is.
A boldogságnak ára van.

Ez a szöcskék ideje,
és minden, amit látok, haldoklik, kivéve
az irántad érzett zsibongó szerelmem.

Múlt éjjel a PBS-en néhány
sérült srác halálosan becsavarodott
a vírusos láthatatlanság seregei által
kifecsegett nagy megbánási klisétől:
Bárcsak húsz lehetnék
újra és tudnám, amit
most tudok…
Saját megbánásaim egyformán ostobák.
És nem értem, hogy a pokolba lehet,
hogy elértem egy helyet,
ahol abból kéne adnom,
amim maradt a naplementékből
és a kihűlt vacsorákból,
némi szentségtelen ismétlésért,
csak egy órára néhány közeli,
elfelejtett időből és helyből?

Drágám,
a távoli nyugat napégette talaján,
először a hangyalesőket pillantottam meg, azokat
a kis szőrös bogarakat, amik tölcsércsapdát
ásnak a hangyáknak a száraz földben.
Tizenkét évesen, vizsgálva
egy ilyen tölcsér peremét,
körülötte körben apró kavicsok a homokban,
a nagyítómmal megcéloztam
egy fehér fénynyalábot, és rájöttem,
hogy a saját harmóniámból
egy poklot teremthetek újjá.

Szegénység és unalom,
hamar kegyetlenné tettek.
A következő nyáron, mialatt
gödröket ástam, megtaláltam egy rejtekhelyét
azoknak a groteszk, sárga bogaraknak,
amiket a Föld Gyermekeinek hívtunk,
szóval megpakoltam őket gyufaszálakkal,
és megbarbecue-ztam a rondaságukat.
Háborúban álltam a rovarokkal.

A tizenötödik nyaramon kullancsok
közé keveredtem a zsályában, és ősszel
félénken elvesztettem a szüzességemet
egy Zöld Front nevű kuplerájban
és a sors úgy akarta, hogy tetves legyek,
de összességében nem is erről akarok
énekelni…ugyan már.
Ez nem bogármenet.
Nem rovarszonáta.

Ez csak félrevezetés,
egy kéz csörgése a kulcsokkal,
és a szentségtelen ismétlése csak
egy órára néhány közeli
elfelejtett időnek és helynek,
ahova szívesen visszatérnék
kívánni a mítosz megmaradását, vagy
talán egy szent, erektált rejtelemét.

És ne hívjuk
ezeket a vérszavakat
KÖLTÉSZETÉNEK vagy
a borzalmas álmok képes krónikájának,
amikor a valóság sokkal egyszerűbb.

Kislány,
Krisztusra esküszöm,
ez a szöcskék ideje,
és minden, amit látok, haldoklik, kivéve
az irántad érzett pezsgő szerelmem.

Vasas Tamás fordítása

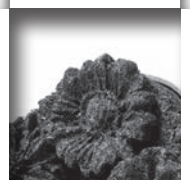

OLÁH ANDRÁS

RÉSEK AZ IDŐBEN

folyton emlékeket amputálunk
feketítjük a kicsalt könnyeket
ellenpontozhatatlan a pillanat
szűk koporsóba préselődik
és átnyersül áthidegül minden
lomha varjak a tanúk
hogy minden sír egyszer majd
fáradtan beroskad s a résekbe hólé
csorog szétmarja a koporsót
de a szomjas föld rügyet fakaszt
a győzelem immár a holtaké
hisz minden múltnak új arca lesz

LEGKÖZELEBB

kímélni akartad túlzásaidtól ám
mégsem a kényszerűségtől fosztottad meg
kávézás közben terítetted ki a lapjaid
esélye sem volt reagálni
– megadón asszisztált –
ez tűnt a legegyszerűbbnek: taktikusan
kivonni magát a pengeváltásból
visszavonulni hátországot építeni
mindennapos rutinnal
felmérni hányféle süteményt
érdemes készíteni legközelebb
ha lesz még legközelebb egyáltalán

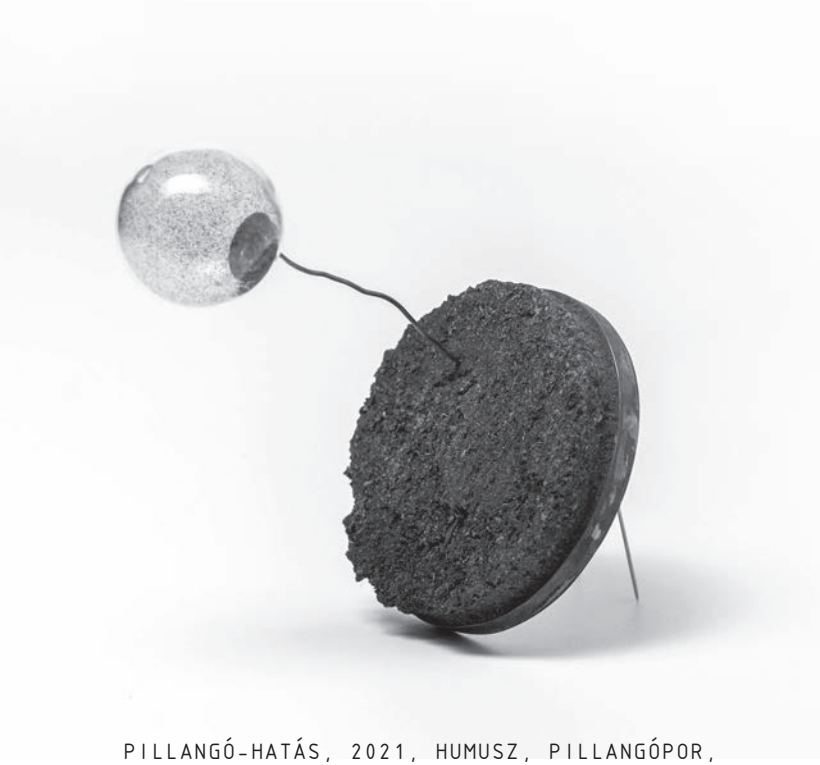

PILLANGÓ-HATÁS, 2021, HUMUSZ, PILLANGÓPOR, ÜVEG, EZÜST, RÉZ, ROZSDAMENTES ACÉL

VIRÁGNYELV, LILIOM, 2021, HUMUSZ, RÉZ, ROZSDAMENTES ACÉL

BÓDI PÉTER

A KUTYA SZÁJÁBÓL

Megfogom a fegyverem, és a domb tetejére kúszom. Mögöttem a többiek olyan halkan várakoznak, hogy a kiszáradt fű és gaz ropogása most valódi hangzavarnak tűnik. Ránézek a térdemre, és a melegítőnadrágomon látom, hogy a fű zöld foltokat hagyott rajta. Még szerencse, hogy nem a farmeromban jöttem ki. Mikor felérek a csúcsra, jelzek a többieknek.

– Nézz ki! – súg oda Báthory tizedes.

– Oké – mondom, és kissé kiemelem a fejem a domb takarásából. Sehol senki. A kézfejemből távcsövet formálok, az ellenség bázisát keresem. Üres.

– Srácok, sehol senki – mondom halkan.

– Akkor rohanjuk le őket! – vágja rá Kevin.

– Hallgass! – adja ki az utasítást Báthory tizedes, majd egy apró sallert ad Kevinnek, mire a mögötte várakozó katonák felkuncognak. – Mi van, ha ez csapda? – teszi hozzá.

Megint belenézek a távcsőbe, a bázis továbbra is üres. Csöndben várok, hátha meghallom valahol, hogy az ellenséges katonák alatt is ropog a gaz, de semmi. Mintha egyszerűen eltűntek volna. Hol lehetnek?

– Küldjünk oda valakit! – határozza el magát Báthory tizedes.

– De hát, uram! – sóhajtozik egy bajtársunk hátulról. – Átmenni a két domb között kész öngyilkosság!

Ekkor hirtelen ordibálni kezdenek mögöttem. Egy pillanatig azt hiszem, hogy a szakaszom indult meg anélkül, hogy jeleztek volna nekem, de mikor visszafordulok, látom: bekerítettek minket. A hátunk mögül a civil egység rohan be felénk, pont a domb aljánál, kétoldalról. Alaposan elterveltek mindent: a fegyvereik folyamatosan tüzelnek, gránátokat hajítanak felénk és közben vadul kiabálnak, mint egy ütközetbe rohanó vikingsereg. Kevin feláll, a golyózáporral mit sem törődve megindul az ellenség harcvonalai felé, és közben kiált, kiált szakadatlanul:

– Meneküljetek! Meneküljetek! Ezek engem akarnak!

Ekkor az ellenség és az én szakaszom egyszerre teszi le a fegyvert, botokat és játékpisztolyokat, majd mind nevetni kezdenek, mind, Kevinen és rajtam kívül.

– Hát te hülye vagy, Kevin – mondja Báthory tizedes, majd feltűri a hosszú ujjú pólója szárát. – Jó ég, mindjárt öt van. Nekem mennem kell – teszi hozzá, miután ránézett a Donald kacsás karórájára.

– Akkor nekem is. Anya pizzát csinál vacsorára, mert jönnek át Tibibácsiék – válaszolja az egyik srác.

– Kovács szakaszőrmester! – kiált oda Kevin az ellenség vezető tisztjéhez. – Legközelebb lehetek én is a civilekkel?

Amikor a híradóban háborúkról van szó, nincs olyan, hogy ne beszélnének civil áldozatokról, így mindenki a civilekkel akar lenni: ők lehetnek a legelszántabb, legádázabb harcosok.

– Azt ki kell érdemelni, Kevin – válaszolja neki az egyik bajtársa, miután Kovács szakaszőrmester válaszra sem méltatta a kérdést.

– Holnap ki jön? – kérdi Báthory tizedes, mire mindenki kijelenti, hogy holnap is lehet rá számítani.

Nem örülök neki, hogy a nyakamba sózták Kevint, így nem tudok hazabiciklizni, meg Kevin amúgy is mindig mindenbe beleszól, és soha nem gondol rá, hogy idiótán viselkedik. Anya szerint ez azért van, mert neki nincs testvére, és a szülei mindent ráhagynak. *Amikor a nővéreddel veszekedtek, akkor tanultok a legtöbbet az élettől*, anya ezt is szokta mondani.

– Neked melyik a kedvenc szuperhősöd? – kérdi Kevin, miután elveszi tőlem a biciklit. Most mellettem teker, lassan, jobbra-balra, kígyózva az elülső kerékkel.

– Batman – vágom rá. Nem kérdés. Batman a legjobb szuperhős.

– Miért? – kérdi Kevin, de úgy, mintha legalábbis azt válaszoltam volna, hogy a szuperhősök mind bénák.

– Mert olyan szuperhős, akinek nincsenek is szuperképességei, csak nagyon ügyes. És tetszenek a fegyverei, neki vannak a legjobbak.

– Batman béna.

– Béna a segged.

Kevin hirtelen lefékez, majd nevetni kezd.

– A te segged béna.

– És szerinted ki győzne, ha Batman és Superman egyszer összeverekednének?

– Szerintem Batman.

– Hát te hülye vagy.

– Te vagy hülye, Kevin.

– Hogy győzne már Batman?! Supermannek olyan ereje van, hogy bárkit legyőzne, végtelen ereje van, meg lézerszeme, meg hát tud repülni.

– Batman viszont mindent megold, mindig, ha van valami probléma, arra talál megoldást.

– Mert Superman nem? – kérdi Kevin, és ezzel teljesen felidegesít, mert nem érti, hogy épp az a lényeg Batmanben, hogy Supermant is megoldaná valahogy. Pofonegyszerű: csak megfelelő mennyiségű kryptonitra lenne szükség hozzá, a megfelelő helyszínen és időben. Épp belekezdenék a magyarázatba, de Kevin a szavamba vág.

– Hé, buzi!

A hangoknak valahogy hallani az irányukat. Egyből feltűnik, hogy Kevin nem nekem ordít, hanem az út túloldalára valakinek, akit addig észre sem vettem, mert épp most fordult be a sarokról.

– Hogy? – kérdi a srác. Legalább tizenöt éves, hatalmas, kissé túlsúlyos fiú. A szomszéd utcában lakik, látásból ismerem. – Hogy mit mondtál?

Kevin ekkor elneveti magát, majd hirtelen tekerni kezd. A tizenötéves srác mellett legalább két-három méterrel hajt el, majd megy tovább, egészen a következő sarokig. Mi a nagydarab sráccal csak nézzük, nem mozdulunk. Hülye ez a Kevin. Elindulok én is a sarok irányába, és közben odaintek a srácnak, de ő még mindig Kevin felé néz, aki csak áll, illetve ül, a biciklimen, és közben nevet.

– Gyere vissza! – ordít oda a nagydarab.

– Dehogy megyek! – szól vissza Kevin.

– Ha nem jössz vissza, megverem a haverod!

Valamiért nem félek, üres fenyegetésnek érzem.

– Akkor sem megyek vissza! – neveti el magát újra Kevin.

Ekkor a nagydarab srác megindul felém.

– Biztos? – kérdi közben.

– Igen! – vágja rá Kevin, de már nem nevet, figyel.

Én meg még mindig úgy érzem, hogy nem fog megverni. Elvégre tudom, hol lakik, meg ilyesmi, meg amúgy is normális srácnak tűnik.

– Gyere vissza! – ordít most még hangosabban.

– Miért, buzi vagy? – szól oda Kevin, majd felpattan a biciklire, és befordul a sarkon.

Oda sem tudok nézni, már jön is a pofon jobbról.

– Hé – szólalnék meg, mire kapok egyet a másik oldalról is.

Nagyon fáj, csíp, bár kaptam már ennél erősebbet is. Mint mindig, néhány másodpercig nem tudom kinyitni a szemem, de amúgy olcsón megúsztam. Legalábbis majdnem. Mert ekkor nyomást érzek a hátamon, amitől összegörnyedek. Mikor végre ki tudom nyitni a szemem,

a nagydarab srác csípőjét látom, majd a térdét, ahogy közelít felém. Gyomron talál először, majd még egyszer. Alig kapok levegőt.

– Én nem vagyok buzi! – ordítja el magát a srác, majd a hátamat tartó kezével belemarkol a pólómba, és ellök magától, egyenesen bele az esővíz-elvezető árokba. Csak úgy placscsanok, érzem, ahogy a szám sárral telik meg és a ruháim egyből átáznak. Olyan fura, hogy kint meleg van, itt meg minden olyan hideg.

Mire kimászom, a nagydarab srác már eltűnt. A sarok felé nézek, Kevin sincs sehol. A pólómból egyenes, szakadozó jégcsapként folyik a víz, olyan mennyiségben, hogy egy pillanatig azt hiszem, talán mind kifolyik belőle, mire hazaérek. Talán szerencsém lesz, gondolom, majd a sártól cuppogó cipőtalppal indulok meg hazafelé.

A biciklim úgy lett lerakva a lépcsőház sarkába, mintha Kevin egyszerűen csak odadobta volna a bejárati ajtóból: a kormány teljesen kicsavarodott, a váz pedig vízszintes lenne a talajjal, ha a pedál nem nyomná ki a hátsó kereket. Megigazítom, majd felmegyek a harmadikra, és előkeresem a kulcsom. Az előszobából hallom, hogy anya és Kevin a konyhában beszélgetnek, apa pedig a nappaliban gitározik. Beköszönök a konyhába, mire anya megkérdezi, megjöttem-e. Meg. Elhallgat a gitár, és néhány másodperccel később apa jelenik meg előttem, cipőben. Indul valahova. Vajon a nappaliban is cipőben volt? Az kizárt, anya nagyon mérges lenne.

– Hát te meg hogy az Istenbe nézel ki, fiam?

Nem tudom, mit mondjak.

– Mi a szar ez? Válaszolj már!

– Apa… – kezdenék bele, de a szavamba vág:

– Megmondtam neked, hogy kíséred haza Kevint, ő még csak hatéves! Ennyit sem lehet rád bízni? Komolyan? Az unokatestvéred nem csak hogy hamarabb hazaér, mint te, de még így is állítasz be?

Ekkor apa közelebb lép hozzám, felém magasodik, és én félni kezdek. Furcsa ez a félelem, mintha belülről érezném, valahonnan egészen mélyről. Egyfajta melegség jár át, bénító melegség, ami egyszerre feszít meg és enged el bennem minden izmot, hogy a fájdalmat kevésbé érezzem. És jön is a pofon. Ez sokkal erősebb, mint a nagydarab srácé. Csíp az arcbőröm, és mint ilyenkor mindig, azon gondolkodom, vajon tényleg érzem-e az ujjak nyo-

mát, vagy csak bemesélem magamnak. Nem csak az ütés helye fáj, az egész testem átjárja valami, a karomon feláll a szőr, a lábam remeg. Most hideget érzek, mintha megint az árokban feküdnék. Eltelik néhány másodperc. Nem jön következő pofon.

– Nézzél már rám, ha hozzád beszélek! – ordít rám apa, mire én hunyorogni kezdek. Kicsit félek tőle, hogy majd akkor jön a következő pofon, amikor megint odanézek, de már nem úgy áll, mint amikor ütni szokott, hanem csak úgy, mint amikor kiabál velem.

– Ha azt mondom, hogy hazakíséred az unokatestvéredet, akkor hazakíséred! Érthető vagyok?

– Igen.

– Nem értem!

– Igen – mondom hangosabban is.

– Ezt a göncöt meg vedd le, és nekem többet haza ne gyere így! Úgy nézel ki, mintha a kutya szájából rángattak volna elő.

– De…

– Nincs de! – ordít megint, majd meglendíti a karját, én meg összehúzom magam, de aztán mégsem üt meg. Tehetetlennek érzem magam, nemcsak azért, mert apa erősebb nálam, de azért is, mert sok tévét nézek, és csomószor látok ott ilyesmit, hogy valaki megver egy gyereket, és ilyenkor a tévében a gyerek mindig dacosan tűr, és idővel még meg is erősödik a veréstől, és ezért mindig irigylem őket, mert én meg minden egyes pofontól csak gyengébb vagyok, és egyre jobban félek.

– A vacsorát meg felejtsd el! Aki így néz ki, az nem kap enni! – mondja apa, de már higgadtabb a hangja. Még mindig biztos abban, hogy rossz vagyok, hogy az egyetlen fia egy semmirekellő, de már nem olyan, mint amikor meg szokott ütni. És mégis, ebben az összegörnyedt testtartásban állok, miközben apa olyanokat morog, hogy ezt nem hiszi el, meg mennyire megbízhatatlan vagyok, majd kimegy, és úgy vágja magára a bejárati ajtót, hogy én még este is azon gondolkodom, vajon a szomszédok mennyit hallanak abból, amikor ilyeneket csinál.

A cipőmet és a zoknimat gyorsan leveszem, hogy ne legyen minden saras, majd épp a szobámba indulnék, mikor anya kinyitja a konyhaajtót.

– Veled meg mi történt? – kérdi, miközben úgy néz rám, mintha hiányozna néhány végtagom.

– Megvertek.

– Dehogy vertek.

A konyhaajtót kifújja a huzat, Kevin jelenik meg mögötte. Az asztalnál ül, lassú, kimért mozdulatokkal eszi a túrósgombócot, miközben rám sem néz. Úgy csinál, mintha ott se lennék.

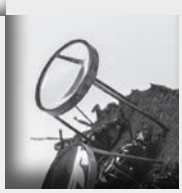

– De tényleg megvertek. Az a szakközepes fiú, aki a szomszéd utcában lakik.

– Andi fia?

Azt hiszem, így hívják az anyukáját.

– Igen.

– Csabika? Dehogy vert meg téged Csabika, az egy rendes gyerek. Öltözz át, fürödj le, aztán maradj a szobádban. Így nem jöhetsz haza, igaza van apádnak.

– Anya, kaphatok én is gombócot?

– Hallottad apádat.

Az ágyamban fekszem, a Batman figurámmal játszom. Akárki akármit mond, Batman a legjobb szuperhős. Superman unalmas, olyan képességei vannak, amikkel könnyű nyerni, Batman meg néha megsérül, majd feláll és harcol tovább. Batmannel simán el tudom képzelni, hogy elmenjünk játszani, meg ilyesmi, Superman viszont unalmas lenne. Bár az igaz, hogy ő meg tud repülni. Ilyesmiken gondolkodom, mikor egyszer csak kivágódik a bejárati ajtó. Anya az, kezében egy tányérral, rajta két kihűlt gombóccal.

– Az összes saras ruhát kiraktad?

– Igen.

Anya leteszi a tányért az asztalomra, majd elindul kifelé. Ekkor szerencsére kapcsolok, úgyhogy még gyorsan megkérdezem:

– Miért, mosol?

– Igen, úgyhogy, ha még van valami, azt most tedd ki.

Bár olyan éhes vagyok, hogy fáj tőle a hasam, mégis először a szekrényemhez rohanok. Előveszem a gondosan összehajtogatott farmernadrágomat, majd kiengedem, két kézzel fogom a derekánál, és szagolgatni kezdem. Igen, ezt már mindenképp ki kell mosni, ha most nem rakom be, jövő héten már nagyon büdös lesz. Két vagy három hete nem raktam mosásba, nem emlékszem, néha tovább kitart, de már meleg van, és így néha nagyon leizzadok. Kimegyek az előszobába, a nappaliból hallom, hogy ordít a tévé, de egyből észreveszem, hogy Kevin nem mesét néz, hanem játszik – tehát elhozta a PlayStationt. Egyből bugyogni kezd bennem a lelkesedés, de most fontosabb dolgom van. Anya hatalmas halmokba dobálja a ruhákat: egy színes, egy fekete és egy fehér.

– Ezt melyikbe rakjam? – kérdem, miközben felemelem a farmerom. Anya rám néz, sóhajt egyet.

– Abba – mondja, majd rámutat az egyik ruhahalomra.

– És… ezeket még ma mosod? – kérdem halkan.

– Nem mindegy? A hétvégén mindet kimosom.

Leteszem a farmert, majd visszamegyek a szobámba, és pillanatok alatt megeszem a két túrósgombócot. Mikor végzek, anya már nem válogat. Nincs szerencsém, egy másik ruhahalommal kezd, nem azzal, amelyikbe a farmeromat tettem.

– Anya!

– Igen?

– Elmegyünk hétvégén vásárolni? Azt mondtad, kapok néhány ruhát a nyárra.

– Ezen a hétvégén nem lehet.

– Miért?

– Holnap mentek nagyanyádékhoz.

Nagyanyádékhoz. Akkor apa szüleihez megyünk, őket mondja mindig így.

– De én nem akarok.

– Mert, netán fontosabb dolgod van?

– Zoliékkal megbeszéltük, hogy holnap is kimegyünk játszani.

– Hát, majd mentek máskor. Itt van az unokatestvéred, a nagyszüleid meg ritkán látnak titeket együtt.

– És Laura? Neki miért nem kell jönnie?

– Mert nekik osztálykirándulásuk van, csak hétfőn jönnek haza.

A mázlista. Nem is az, hogy nem szeretek nagymamáékhoz menni, őket nagyon szeretem, csak valahogy mindig hamar elfáradnak, és én ezért általában unatkozom náluk. A legjobb az lenne, ha többször mennénk, de akkor csak egy-két órára.

– És utána? Vasárnap?

– Akkor kimehetsz Zoliékkal játszani.

– De nem megyünk el vásárolni?

– Nem tudom, fiam. Most is, nézd meg, hogy néz ki ez a ruha – mondja, majd váratlanul felemeli a melegítőnadrágomat. Még mindig csöpög belőle a sár. – Nem érdemled meg, nem vigyázol rájuk.

– De anya, megí…

– Mintha a kutya szájából húzták volna ki – zárja le a témát a szavamba vágva.

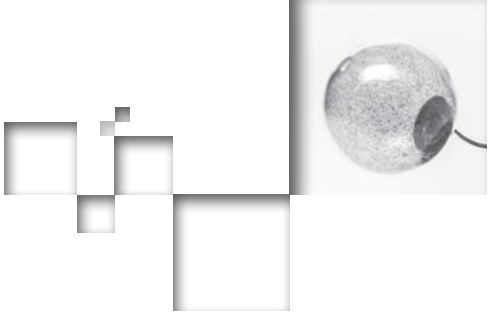

Aztán anya mégis jó fej, mert megengedni, hogy lefekvésig játsszunk a PlayStationön, és apa szerencsére csak később jön haza, szóval ő sem akarja átkapcsolni a tévét.

Este Kevin az én szobámban alszik. Az én szobámban és az én ágyamon, én pedig a földön.
– Te tudod, mit jelent az, hogy buzi? – kérdi, mikor már azt hittem, elaludt.

***

Másnap reggel az első dolgom az, hogy kirohanok az erkélyre. Egyből beugrik egy mese, amiben azt mondta valaki, hogy az egyik szemem sír, a másik pedig nevet. A farmerom ki lett mosva és teregetve, de csak később, és este le is hűlt annyira a levegő, hogy esélyem se legyen: még nagyon nedves. Lekapom a szárítóról, tapasztalt kezekkel tapogatom végig a problémásabb részeket. Csavarni azért nem lehet belőle a vizet, de ha felvenném, nyomot hagyna a kocsi ülésén. De még van időm, szerencsére korán keltem. Fogom a nadrágot, bezárkózom a fürdőszobába, leveszem a polcról anya hajszárítóját, bekapcsolom, max fokozat, majd először az egyik szárába, majd a másikba vezetem be a felforrósított levegőt, öt-öt percig, amitől olyan, mintha egy láthatatlan ember bújna bele a nadrágomba, és táncolni kezdene – de mindig csak egy lábbal. Ezt valamiért mindig élvezem, pedig ritkán hoz eredményt. Tíz perccel később áttapogatom a nadrágot. Azokon a részeken, ahol utoljára érte a meleg levegő, még forró a farmer anyaga, itt nem érzek a nedvességet, de a többin még bőven. Határozottan jobb, mint volt, de még így sem tudom felvenni. Már nem vagyok olyan kitartó, mint korábban, tíz-húsz másodpercenként váltom az oldalakat, mindig a csípő irányából fújva a levegőt. Inkább a bokámnál és a lábszáramnál legyen vizes, mint felül, tapasztalatból mondom. Ahogy gondoltam, anya nem sokkal később rám kopog, mi a szart csinálok már ilyen korán reggel. Várok kicsit. Nagyon nedves, így nem lesz jó. Egy-két percre még benyomnám a hajszárítót, de már nem tudom – nagyon átforrósodott, ilyenkor pihentetni kell egy darabig, hogy újra működjön. Visszamegyek a szobámba, és a székem háttámlájára teszem a farmert.

Kevin a nappaliban van, a PlayStationön játszik. Szívesen csatlakoznék kicsit, mielőtt indulunk, de most nincs rá időm. Döntést kell ugyanis hoznom: nedves farmerban vagy száraz melegítőnadrágban menjek? Felveszem a farmert, és mint ilyenkor mindig, nagyon szűk és hideg. Apát hallom meg a nappaliból, Kevinnek magyaráz, hogy lassan kapcsolja ki a játékot, együnk valamit és induljunk. Kevin egyből szót fogad, a tévé szinte azonnal elhalkul. Hirtelen nagyon megéhe-

zem, mégis beletelik néhány percbe, amíg dönteni tudok. Felveszem a melegítőt, majd kimegyek a konyhába. Olajon pirított hagyma szaga csapja meg az orrom. Apa rántottát csinál nekünk, és közben hagyja, hogy mesét nézzünk. Szeretem, amikor apa csinál rántottát, mert mindig tesz bele kolbászt és sajtot is reszel a tetejére.

Reggeli után visszamegyek a szobámba, a játékaim között nézelődöm, mit vigyek magammal. Batman mindenképp jön, és elteszek néhány LEGO technic bionicle figurát is, a barnát, amit karácsonyra kaptam, a feketét, amit a szülinapomra és a zöldet, amit apa valamiért csak úgy megvett nekem néhány hete. Tudom, hogy Kevin kicsit féltékeny a bionicle figuráimra, neki csak egy van, bár igaz, hogy az a piros, ami a reklámban is a legtöbbet szerepel. Jön még néhány katona is, de kész vagyok. Indulhatunk. A félig csukott ajtón át észreveszem, hogy apa megpróbál Kevinre adni egy olyan cipőt, amit korábban még sosem láttam.

– Fiam! Indulunk! – ordít be közben a szobámba, mire visszakiabálok, hogy megyek, és megyek is, futólépésben. Apa rám néz, rám mosolyog, majd megborzolja a hajam.

– Ez mi rajtad, fiam?

– Hogy érted? – kérdem, bár sejtem, mire gondol.

– Nem jöhetsz melegítőben a nagymamáékhoz.

– De…

– Nincs de. Normálisan öltözz fel! Mit fognak így gondolni rólunk a nagyszüleid?

– De még vizes a farmerem! – vágom rá határozottan, mert tényleg így van.

– Akkor vegyél fel másikat! – ordítja. – Nincs erre időm, öltözz fel normálisan, és menjünk!

Bemegyek a szobámba, az ajtó becsapódik, én meg csak állok, és nem tudom, mit csináljak. Hallom, ahogy apa bosszankodik, anya meg nyugtatgatja. Átveszem a nadrágot, még mindig hideg a nedvességtől. Kimegyek, apa a saját cipőjét veszi fel, de közben Kevinre mutat.

– Segíts az unokatestvérednek, légy szíves.

Odamegyek Kevinhez, megpróbálom ráadni a cipőt. Alig fér bele a lábfeje, a sarkát kizárt, hogy rá tudjam húzni. Egyszerűen nem megy, pedig mindent beleadok. Kevin egyszer csak felszisszen.

– Ijj, ez fájt.

– Bocs.

– Fiam, ennyire balfasz nem lehetsz, komolyan mondom – sóhajtozik apa nagyon higgadtan, de közben mégis remegő hanggal.

– De nem megy – mondom, és közben tovább próbálkozom. Nem megy, egyszerűen nem megy, és nem értem, miért vagyok ilyen béna. Beugrik, hogy apa is megpróbálta már ráadni Kevinre ezt a cipőt, és nem értem, akkor nekem miért kell, de tudom, hogy apának mindig igaza van, mert ő sokkal nagyobb, okosabb és idősebb, így semmi mást nem érzek, csak azt, hogy még ennyire sem vagyok jó. Apa közben felém áll, a közel két méterről rám szegezett tekintete teljesen megbénít, remegő kézzel próbálkozom tovább, sikertelenül.

– Kibaszott haszontalan vagy, fiam. Egy nagy rakás szerencsétlenség.

Ekkor anya jelenik meg a konyhaajtóban, valamit törölget és közben minket néz. Én tovább próbálkozom, apa morog.

– Pista. Ne legyél már ekkora szemét, te sem tudtad ráadni Kevinre azt a cipőt.

A kocsiban egész úton ordít a zene. Már korábban is észrevettem, hogy apa mások előtt hangosabban hallgatja a zenét. Egyszer, mikor osztálykirándulásról jöttem haza, a legtöbb szülő már az állomáson várt minket, az autóik mellett beszélgettek. Az én apám jó tíz méterrel odább parkolt, a csomagtartónak támaszkodva állt, napszemüvegben, összekulcsolt kézzel, miközben az autóból szinte max hangerőn ordított a Metallica. Most a Slayer szól, kívülről tudom.

Hiába nincs még dél, nagymamáéknál ebéddel kezdünk. Húsleves, pörkölt, torta. A tányérokra bőségesen jut ennivaló, meglepően nagyok az adagok a nyolcadik kerületi bérház apró konyhájához képest. Kevinnel a fal és az asztal között ülünk egy szűk résben, én a sarokban, Kevin kijjebb, a mellettem lévő fal pedig elfoglalja az asztal egyik oldalát. Apa és nagypapa a maradék két oldalon ülnek, nagymama pedig egy sámlin. Sosem értem, ő miért nem ül az asztalnál, helye még lenne apa mellett, és anya mindig az asztalnál ül, ha eszünk. Csak akkor nem, ha még főz vagy ilyesmi, de az fura lenne, ha enni nem ülne le hozzánk. Egyszer megkérdeztem apát, nagymama miért ül mindig sámlin, és azt mondta, hogy egyrészt azért, mert így hamarabb ki tud ugrani a konyhába, ha kéne valami, másrészt pedig azért, mert náluk így szokás. Mégis nagymama kérdezget minket az egész ebéd alatt, milyen a suli, mik a kedvenc tantárgyaink, járok-e hittanra rendszeresen. Igen, tesi, igen. Apa hosszan panaszkodik a jegyeimről és az iskolai magatartásomról, nagymama aggódó tekintettel néz rám, majd tovább kérdezget, egyenként minden tárgyat, ezt vagy azt mennyire szeretem. Nagypapa csak bólogat, apa eszik, majd megbeszélik, hogy mi

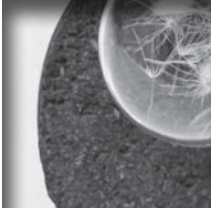

van a nővéremmel. Laura így tökéletes, meg úgy tökéletes. Még be sem fejeztük a tortát, mikor apa feláll, mennie kell, dolga van. Maradj még, kérleli nagymama, de apának valami fontos elintéznivalója van.

Nagymama mosogat, nagypapa lepihen a kanapéra egy sörrel, és közben nagyokat sóhajtozik. Leülünk mellé, együtt kapcsolgatjuk a tévét és beszélgetünk. Nagymama egészen addig a konyhában pakolászik, amíg nagypapa be nem fejezi a sört.

– Kevin, fiam, kimennél nekem egy másik Kőbányaiért?

Kevin szó nélkül feláll, kimegy. Hallom, ahogy nagymama a konyhában megörül neki.

– Hogyhogy a testnevelés a kedvenc tárgyad, fiam? – kérdi nagypapa, miközben az egyik adón teniszezőket látunk.

– Hát, azt szeretem a legjobban.

– De az nem tárgy, fiam. Az csak testnevelés.

– Hát, de adnak rá jegyet.

– Persze, hogy adnak. De az igazi tárgyak között nincs olyan, ami tetszene?

– Nincs.

– Értem. Hát, egy dolgot jegyezz meg, fiam. Ezt nem tanítják meg az iskolában.

Közben Kevin is megérkezik a sörrel, átadja nagypapának, aki egyből kinyitja és meghúzza.

– Az a fontos, fiaim, hogy válasszatok ki valamit. Szinte mindegy, mit, de azt csináljátok mindenkinél jobban, de tényleg mindenkinél jobban. Ha így tesztek, nagy baj nem lehet, és bár ezt senki sem fogja nektek elmondani, így az sem olyan nagy baj, ha másban nem vagytok olyan jók.

Miközben azon gondolkodom, miben lehetnék én a legjobb, nagypapa mindkettőnkre ránk kacsint.

– Te miben voltál jó, nagypapa? – kérdi Kevin, mire nagypapa felnevet.

– Semmiben, fiam. Úgyhogy nekem mindent tudni kellett egy kicsit.

Nagyapa a második sör után magunkra hagy, nagyon fáradt, elmegy aludni. Nagymama épp végzett a konyhában, most ő ül le közénk egy tálca süteménnyel. A hittanról kérdez,

megint. Őszinte vagyok, tényleg érdekes, Hajni néni aranyos velünk, és általában bibliai történeteket mesél el, majd ezeket megbeszéljük. Mindig van valami tanulságuk, ezekre próbálunk rájönni. Ha jókat mondunk, kapunk egy szentképet, amin Jézus vagy egy szent van az egyik oldalon, és egy ima vagy a szent életének leírása a másikon. Ezeket otthon gyűjtöm a fiókban. Nagymama szerint nagyon fontos a hittan, és sokat értetlenkedik azon, hogy a szüleink miért nem visznek minket templomba. Nekünk majd mennünk kell magunktól, mondja, különben elkárhozhatunk, de legjobb esetben is a purgatóriumba jutunk. Mikor megkérdezem, hogy mit jelent elkárhozni, nagymama valami olyasmit magyaráz, amit nem értek és valamiért mégis rosszul érzem magam tőle. Aztán megkérdezem, mi az a purgatórium, amin először jót nevet, majd komolyra fordul a szó, és elmondja, hogy az meg a tisztítótűz, ahova olyanok kerülnek be, akik aztán még a mennybe is mehetnek, ha megbánták a bűneiket. Ezzel rendesen elgondolkodtat. Isten képes lenne engem tűzbe küldeni azért, mert apa nem visz el minket misére?

– És meddig, nagymama, úgy értem, mennyi ideig kell égniük ezeknek az embereknek?

– Ezek már nem emberek, hanem lelkek. És a purgatóriumban nincs idő, megszűnik az idő fogalma.

Ezt annyira nem értem, hogy nem is tudok mit kérdezni. Hogy szűnhetne meg az idő? A hittanon eddig csak a mennyországról beszéltünk, az érthető volt. Olyan jó, hogy el sem tudom képzelni – ez világos beszéd. Én ugyanis mindent el tudok képzelni: a mennyországban sosem ver meg senki senkit, lehet Batmannal játszani és folyton playstationözni meg csokit enni és kólát inni hozzá, amit anyáék sosem vesznek otthonra. Miután még néhány percig Hajninéniről és a hittanról mesélek, nagymama leteszi a már üres tányért, majd átölel.

– Hát ez meg miért ilyen? – kérdi, miközben megsimogatja a csípőmet. Először nem esik le, de mikor ránézek, látom, hogy ugyanazt az arcot vágja, mint amikor apa elmondta neki a rossz jegyeimet.

– Milyen? – kérdem, hátha másra gondol.

– Nedves. Miért nedves a nadrágod?

Kevin halkan nevetni kezd.

– Tegnap lett kimosva és még nem száradt meg.

– Hát, akkor miért nem vettél fel másikat?

– Mert apa azt mondta, hogy ne jöjjek melegítőnadrágban.

– De akkor miért nem… – nem fejezi be a kérdést, sóhajtozni kezd.

Nagy nehezen feltápászkodik, kimegy az előszobába, és közben magában morog, pont úgy, ahogy apa szokott, csak ebben a morgásban nincs semmi olyan, amitől rosszul érezném magam, mert tudom, hogy nem nekem szól.

– Gyertek, menjünk – szól ránk nagymama határozottan, mikor visszajön a szobába.
– Hova? –kérdi Kevin.
– Ugorjunk le a boltba, vegyünk ezt-azt – mondja, majd belenéz a pénztárcájába.

Mikor visszaérünk, van két új nadrágom és egy pólóm. Kevin is kapott egy nadrágot és egy pólót. A liftben végig azon panaszkodott, hogy ő miért kapott kevesebbet, mire nagymama csak azt ismételgette, hogy most csak ennyi volt nála. Nagymama nagyon elfáradt a vásárlásban. Leül a kanapéra, a tévét nézi szótlanul, és érezzük is, hogy nem kéne zavarni. A szőnyegen ülünk, játszunk. Kevin előveszi a piros bionicle-t, én meg az enyémeket. Ekkor Kevin rám néz, mosolyog, és kirakja a táskájából a többi robotot is: először a fehéret, majd a kéket. És végül igen, a barnát, a feketét és a zöldet is. Neki már mindegyik megvan. Nagymama horkolni kezd, de mi nem játszunk halkabban, mert tapasztalatból tudjuk, hogy akkor sem kelne fel, ha ordibálni kezdenénk.

Mikor halljuk, hogy nagypapa már ébren van, bemegyünk hozzá a hálószobába. Az ablaknál ül, füstöt fúj ki az ablakon. Ahogy meglát minket, elnyomja a cigit és szól, hogy jöjjünk be nyugodtan. Keserű szag csapja meg az orrom.

– Válasszatok egy könyvet – mondja, majd a mellette lévő polcra mutat.

Kevin még nem tud rendesen olvasni, és annyira én sem, mint kéne. Mégis szakértő tekintettel nézzük a könyvek gerinceit. Az egyiken érdekesek a betűk, megakad rajta a szemem. *Misztikus történetek gyűjteménye*, ez a címe, bár alig tudom kiolvasni.

– Mit jelent az, hogy misztikus? – kérdem nagypapát, mire ő elneveti magát.

– Azt, hogy baromság, fiam. Ajándékba kaptuk ezt a könyvet egy előfizetés mellé. Megnézzük?

Bólogatok, Kevinnek meg mindegy. Beülünk nagypapa mellé a fotelba. Szűkösen, de elférünk. Nagypapa az ölébe veszi a könyvet, majd kinyitja, és olvasni kezd. Alig hallom, mit mond, végig a képeket nézem. Régi, fekete-fehér, barnás fotók már halott emberekről, mögöttük fura árnyak, egyértelműen szellemek. Lapoz egyet, itt vámpírok vannak, máshol fakírok, különböző szörnyek, szárnyas macskák, egy jégbe fagyott ősember. Mind ijesztő, de nem vészes. Viszont a szellemes képek újra és újra feltűnnek, és nagypapa fel is olvassa a hozzájuk tartozó történeteket. Kevinnek majd leesik az álla, bennem meg valami rossz érzés kezd el ébredezni.

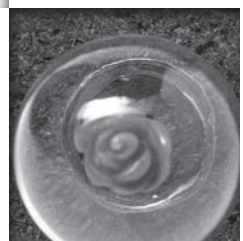

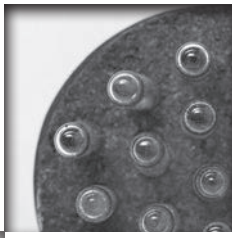

– Nagypapa, szellemek tényleg léteznek?
– Dehogy, fiam. Szellemek nem léteznek. Ezek csak mesék.

Nagymama nem sokkal később felkel, ő is bejön a szobába, és közben végig sóhajtozik.
– Teszed le azt a könyvet, de azonnal! – szól rá nagypapára.
– Jól van, na! Ők kérték – mondja nevetve nagypapa, majd becsukja a könyvet és megkéri Kevint, hogy tegye vissza a polcra.
– Éhesek vagytok? – kérdi nagymama, és már meg is indul a konyhába.
És mi persze éhesek vagyunk.

Mikor hazaérünk, apa megkér, hogy vigyem fel a dobozokat, amiket nagymama küldött: bőven elég kaja másnapra az egész családnak. Apa be sem jön, mennie kell tovább, dolga van, anya pedig megint jó fej, lefekvésig játszhatunk a PlayStationön. Egy vörös Mazda RX-8-assal száguldok a megosztott képernyő alsó részén – akármikor gyorsulok be igazán, nekimegyek valaminek, miközben Kevin úgy veszi be a kanyarokat, mint a Forma 1-es pilóták vasárnap reggelente. Apa sokszor néz a tévében autóversenyt, de azt nem érti, mi a jó ezekben a játékokban. Én viszont nagyon élvezem, bár ebben is elég béna vagyok, mivel én ritkán játszom PlayStationön. Jó lenne, ha nekünk is lenne, de el sem tudom képzelni, hogy megkérjem apáékat, hogy vegyenek nekem egyet. Még videólejátszónk sincs, pedig az majdnem mindenkinek van az osztályban is.

Kevin már rég alszik, én álmatlanul forgolódom. Minél több idő telik el ezzel, annál idegesebb leszek, és emiatt még kevésbé vagyok fáradt. Kimegyek a nappaliba, felkapcsolom a lámpát, mászkálok, húzom az időt. Valami furcsát érzek a gyomromban, de nem úgy, mint amikor valami rosszat eszem vagy ilyesmi, hanem mintha azt a félelmet érezném, amit akkor szoktam, mikor pofont kapok – nem olyan erősen, viszont nem is múlik el olyan hamar. Meglátok egy öngyújtót az egyik polcon, megfogom, leülök a kanapéra. Meggyújtom. Olyan pici ez a láng, és mégis félek tőle. Belenyúlok, de mivel az ujjam fájni kezd, egyből elkapom a kezem. Apáék és a tanárok is mindig azt mondják, hogy rossz gyerek vagyok, és már nem is vagyok olyan kicsi, szóval, gondolom, valami olyasmi leszek később is, mint ami most: rossz. De annyira nem vagyok rossz, vannak nálam sokkal rosszabbak még az iskolában is. Szóval ők kerülnek majd a pokolra, a jók a mennyországba, én meg a tisztítótűzbe. Meg kell

barátkozzak tehát a tűzzel, mert időtlenül fogok égni, hacsak nem leszek nagyon jó, de amikor jót csinálok, azt sosem veszi észre senki. Megint meggyújtom a tüzet, belenyúlok, próbálom ott tartani az ujjam, de néhány másodpercnél tovább nem bírom, és most sokkal jobban fáj, mint korábban, sőt, egyre jobban fáj, még akkor is, amikor már rég nem tartom a tűzbe az ujjam. Valami hideget kéne rá tenni. Kimegyek a mosdóba, és néhány percig a víz alatt tartom a kézfejem. Még mindig nagyon fáj, bár így már valamivel jobb. Piros, de amúgy semmi baja. Ekkor eszembe jut a PlayStation. Talán ez az egyetlen alkalmam, hogy egyedül is játsszak egy kicsit.

Általában Bam Margera és Chad Muska közül választok, de most Rodney Mullen mellett döntöttem. Egy hatalmas droppal indítok, megindulok, majd egy fél cső felett ugrom át, az első trükk egy laza 720-as melon grab, de nem zárom le, manualba érkezem, az első korlátig egyensúlyozom, ollie, noseslide, kickflip, darkslide, ezt megtartom egy darabig, a pontszámláló csak úgy pörög, még sosem ment ilyen jól. Abban a pillanatban hallom meg a bejárati ajtó nyitódását, mikor Rodney Mullen épp elvágódik, be a korlát melletti hatalmas fél csőbe, és még egy vértócsa is megjelenik a feje mellett. Hogy felejthettem el, hogy apa még nem ért haza? Az ilyesmire mindig figyelek.

Apa sokkal hamarabb nyit be a szobába, minthogy ki tudnám kapcsolni a játékot, mintha csak készült volna erre a pillanatra. Észre sem vettem, de a rövid játék alatt elmúlt az a fura érzés, amit akkor éreztem, amikor el kellett volna aludnom, de most sokszorosan jön elő, majdnem annyira, mint amikor apa felpofozott.

– Hát te? – kérdi meglepetten.

– Én csak… – itt egy pillanatra szünetet tartok. Még nem találtam ki, mit mondjak, de nem is tartom fontosnak, mert ilyenkor apa mindig a szavamba vág. De most nem csinál semmit, csak a kilincset fogja, és közben olyan nagy, elkerekedett szemmel néz rám, hogy az már ijesztő lenne, ha a vonásai nem mosódtak volna nagyon el. Nem olyan éles az arca, mint általában, és ettől sokkal kedvesebbnek tűnik. Folytatom, jobb híján az igazsággal:

– …én csak nem tudtam aludni, úgyhogy kijöttem kicsit.

– Jól van. Mit csinálsz? – kérdi, majd belép, cipőben, és ránéz a tévére.

– Játszom.

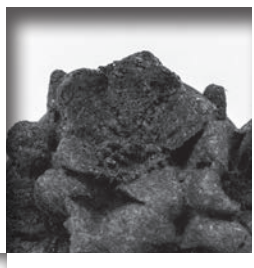

– Mivel?

– Tony Hawkkal.

– Ő is itt van? Igazán bemutathatnád – neveti el magát, és én is.

Kimegy, a konyhában csörömpöl, majd egy pohár narancslével és egy üveg sörrel tér vissza.

– Mutass valamit, amit tudunk együtt is játszani – mondja, majd meghúzza a sörét. Jó nagy kortyot iszik, szomjas lehetett.

Odarohanok a PlayStationhöz, a mellette sorakozó CD-ket kezdem el nézni. Kinézem a *Need For Speed*et, de aztán eszembe jut, hogy abban nagyon béna vagyok. Találomra kapom fel az egyik verekedős játékot. Berakom, majd visszaülök apához, aki addigra már megitta a söre felét. Tartani akarom a lépést, szóval én is nagyot húzok a narancsléből. Amíg apa választ magának egy harcost, megiszom a maradékot is, hogy még apa előtt befejezzem. Raven és Kazuya egymásnak esnek, fél perc alatt elverem apát. Ezen jót nevet, majd lejátszunk néhány újabb meccset, ugyanezzel az eredménnyel. Pedig nem ismerek túl sok kombinációt, egyszerűen csak gyorsabban nyomkodom a gombokat, mint apa, aki amúgy is először játszik PlayStationön az életében. Mikor veszít, mindig hangosan nevet, majd, miután kimegy még egy sörért és narancsléért, egy lövöldözős játékra váltunk.

***

Egyedül kelek, elég későn, és hallom, hogy Kevin és anya a konyhában beszélgetnek. Nagyon fáradt vagyok, de már nem tudok visszaaludni. Viszont az ágyból való kikelés sem megy könnyen. Meglátom magam mellett a bionicle figuráimat, felállítom őket az éjjeliszekrényre. Már régóta ki akarok próbálni valamit. Előkeresem Batmant is, őt is a robotok mellé állítom, néhány katona és Kinder tojás figura társaságában. Elrendezem őket úgy, mint egy csoportképet, alaposan megnézek minden részletet, majd becsukom és összeszorítom a szemem, nem csalok. A kezem imára kulcsolom, majd félhangosan mondom ki a szavakat.

– Szia Isten. Már beszéltünk párszor, mert nagymama mondta, hogy minden nap imádkoznom kéne, de én ezt sokszor elfelejtem. Először is, bocsánat ezért. Most viszont azért kereslek, mert jó lenne valami bizonyíték arra, hogy létezel, mert ha tudnám, hogy biztos létezel, akkor tuti minden nap eszembe jutna, hogy imádkozzak. Szóval, csak arra szeretnélek kérni, hogy amikor kinyitom a szemem, csinálj valamit a játékaimmal, hogy máshogy álljanak vagy ilyesmi, és akkor

tudni fogom, hogy te voltál az. – Egy pillanatra kinyitom az egyik szemem, de mivel nem történt máris változás, folytatom az imát. – Na, szóval, kezdheted, nem figyelek.

Elmondok magamban egy Miatyánkot, majd nagyon lassan nyitom ki a szemem, és a játékokat vizsgálom, van-e valami változás, máshogy áll-e valamelyik. És nem. Ugyanúgy áll mindegyikük, semmi változás. Ez persze nem azt jelenti, hogy nincs Isten, talán csak nem adja könnyen magát.

Kimegyek a konyhába, müzlit eszünk. Éhes vagyok, gyorsan kanalazok, Kevin már végzett.

– Akarsz playstationözni? – kérdi.

– Aha! – vágom rá.

– Most nem lehet – mondja anya halkan.

– Miért nem? – kérdem.

– Mert apád a nappaliban alszik.

– Miért?

Anya nem válaszol.

– Mié… – kérdezném újra.

– Mert… fáradt volt, és ott aludt el.

Mikor ásítozni kezdtem, apa megkért, hogy menjek aludni, ő is megy, csak még elszív egy cigit. Azt viszont nem mondta, hogy a nappaliban fog aludni. Bár számíthattam volna rá, hétvégente előfordul az ilyesmi. Mikor apa elmegy a barátaival valahova este, néha a nappaliban alszik, hogy ne keltse fel anyát.

– Menjetek ki játszani, úgyis mindig csak azon a PlayStationön lógtok.

Belopózom a nappaliba Kevin táskájáért. Apa a kanapén fekszik, ugyanabban a ruhában, amiben tegnap volt, mellette, a földön több sörösüveget is látok, meg egy másikat, egy hosszúkásat, félig üresen. Apa nagyon horkol, mélyen alszik, olyan mélyen, hogy ha bekapcsolnám a tévét, akkor sem kelne fel, mégis lopakodok, mert ha felébresztenném, nagyon kikapnék – apa ilyenkor elég mérges tud lenni. De most nincs gond. Összepakolom Kevin cuccait, majd elindulok kifelé. És ekkor hatalmas hibát követek el: nem

vettem észre az egyik sörösüveget. Belerúgok, repül, majd természetesen összetörik, olyan hangosan, hogy abba bele tudnék süketülni. Apa mocorogni kezd az ágyon, majd hunyorogva rám néz.

– Bazd meg, fiam – a hangja meglepően nyugodt, mintha nem leszidni akarna, csak megállapítana valamit.

– Bocsi, apa, nem akartam, csak…

– Ebben a kurva házban már aludni sem lehet rendesen.

Felül, a homlokát kezdi el dörzsölni. Kevin az ajtóban áll, figyel. Anya úgy csinál, mintha nem hallana minket, ami tudom, mit jelent: össze kell söpörnöm a széttört üveget. Kimegyek a konyhába a seprűért és a lapátért, és anya csak annyit szól oda, hogy vegyek fel papucsot, és legyek alapos, nehogy szilánkba lépjen aztán valaki. Mikor visszaérek, apa szól, hogy hozzak neki egy pohár vizet. Ismét kimegyek a konyhába, vizet töltök, visszamegyek, apa felé nyújtom a poharat. Nevetni kezd, egyből lehúzza, majd visszaadja üresen.

– Egy normális pohárba hozzál már nekem vizet, ne egy kibaszott gyűszűbe, fiam!

Pedig ez normális pohár volt. Anya ad egy nagyobbat, abba is vizet töltök, majd visszamegyek. Ideges vagyok apára, amiért ugráltat, úgyhogy most nem a kezébe adom a poharat, hanem leteszem elé az asztalra, és nekiállok a söprésnek. A szilánkok és üvegdarabok úgy recsegnek, ahogy egy vadállat vicsorog. Percekig söprök, átnézek mindent, nehogy egy szilánk is maradjon valahol, mert akkor nagyon le leszek cseszve. Mikor végzek, az üvegdarabokkal megtelt lapátot óvatosan a konyha felé egyensúlyozom. Még ki sem öntöttem a kukába, mikor meghallom apát:

– Fiam, hozd már ide a papucsomat!

Visszamegyek. A papucsa a kanapétól alig másfél méterre hever a földön. Odaviszem neki. Nem köszöni meg, egyszerűen csak belelép.

– Hogy itt egy kibaszott hétvége nem telhet el anélkül, hogy ne csinálnál taposóakna-mezőt a nappaliból.

Nagyon félek, amikor így beszél. Megint érzem azt a furát a gyomromban, amit tegnap, lefekvésnél.

– Kevinnel kimegyünk játszani – mondom, hogy valamivel elinduljak, és meg is fordulok, de nem figyelek, és felrúgok egy másik üveget is. Szerencsére ez nem törik el, de ahogy nekiütközik a padlónak, majd odébb gurul, félelmetes, karistoló hangja van. Arra sincs időm, hogy visszaforduljak, egyszerűen csak érzem, hogy apa már felém is tornyosult a hatalmas termetével. Ordibálni kezd, de nem értem, mit mond, a hangok összemosódnak, és belőle is csak a kezét látom, hunyorogva figyelem, melyik indul meg felém. Mert megindul. De most ügyes vagyok, futni kez-

dek, miközben a már fellökött üveget is odébb rúgom. Apa követ. Bebújok az asztal alá, átkúszok alatta, apa meg egyszerűen csak eltolja a fedezékem, és megindul felém. Sarokba kerültem, de kicselezem, a hóna alatt futok el. Az előszobába szeretnék kijutni, de apa néhány lépés után megragadja a vállam, és visszaránt, olyan erősen, hogy elesek. A fejem, a vállam és a hátam beverem, a könyököm lehorzsolom.

– Ne, lécci, ne! – nyöszörgöm, és közben a kezemmel a fejemet védem.

Apa csak áll és néz, az izmai megfeszülnek. Aztán nem történik semmi. A testtartása megenyhül, lehajtja a fejét és a homlokát kezdi el dörzsölni. A következő másodpercekben nem történik semmi, majd apa odahúz magához egy széket, és leül.

– Fiam. Ne legyél már ilyen hülye – a hangja higgadt, ugyanolyan, mint amikor tegnap este hazajött.

– Bocsánat, nem akartam.

– Az mindegy, hogy mit akarsz. De meg kell tanulnod normálisan viselkedni.

Nem mondok semmit, folytatja:

– Egy valamit jegyezz meg! Ha meg akarlak ütni, ne fuss el. Nem éri meg. Csak felhergelsz vele, és többet fogsz kapni – most sem ideges a hangja, nem fenyegetésből mondja, hanem jótanácsként. – Nem akarlak én megverni, ne provokáld ki belőlem. Ha egy helyben maradsz, kapsz egy pofont és annyi. Értetted?

– Igen, apa.

– Nehogy azt hidd, hogy ez nekem élvezet. De valahogy el kell érnem, hogy hallgass rám, valahogy férfit kell faragnom belőled. Neked pedig meg kell tanulnod nem elmenekülni a problémák elől.

Nem mondok semmit, csak bólogatok, és közben szégyent érzek. Nem sírok, csak jön néhány könny, amit nem tudok visszafogni.

Biciklivel megyünk, úgy gyorsabb. Én tekerek, Kevin a csomagtartóra ül, a derekamba kapaszkodik. Először Zoliékhoz megyünk, hogy megkérdezzük a szüleit, kiengedik-e játszani. Már kint vannak, válaszolja az anyja. Nem értem, akkor engem miért nem hívtak, mindig eljönnek hozzánk is, ha kimennek.

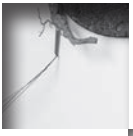

Mikor kiérünk a dombokhoz, már javában zajlik a csata. Kevin kijelenti, hogy ő márpedig a civil alakulathoz akar csatlakozni, és mivel nem engedik neki, hisztizni kezd. Végül a másik csapatnak sem kellünk, és Báthory tizedes meg is kér, hogy amíg Kevin nálunk van, ne játsszak velük. A szinte folyamatosan érzett gyomorgörcs ekkor elkezd felerősödni, de máshogy, most mintha vibrálna és haraggá alakulna át. Elindulunk hazafelé, kerülőúton. Tolom a biciklit, a kerekek kattogását hallgatom. Hosszan sétálunk egymás mellett, és bár Kevin néha kérdez tőlem valamit, én nem válaszolok, vagy csak annyit, hogy *aha*. Ahogy telik az idő, a gyomorgörcs folyamatosan változik. Most olyan, mint egy rám ragadó, nyálkás hártya, amit könnyen letéphetnék magamról, ugyanakkor a szétszakadó darabok újra rám is ragadnának, szóval inkább hagyom az egészet, megbarátkozom az érzéssel. Kevin megkérdezi, hogy tekerhet-e kicsit. Odaadom neki a biciklit, hátha addig csöndben marad. Nem értem, őt miért nem zavarja, hogy elküldtek minket a többiek, elvégre a szeme előtt mondták meg, hogy ennek ő az oka. Fel-alá teker mellettem az úton, nevetgél, egyszerűen nem foglalkozik vele, hogy milyen kellemetlen helyzetbe kerültünk korábban, és én ettől még rosszabbul érzem magam, mert eszerint velem van a baj, én veszek túlságosan mindent magamra. Kevin egyszer csak megáll a következő sarkon, engem néz, akkora vigyorral, hogy az egész fogsora látszik. Már épp odakérdeznék, hogy minek örül ennyire, mikor két hatalmas, kopasz férfit látok meg bekanyarodni az utcára. Pont az irányomba jönnek.

– Hé! – kiált oda nekik Kevin, de a kopaszok nem reagálnak, azt hiszik, Kevin csak nekem szól. Pedig nem, mert egyenesen őket nézi. – HÉ! – ismétli meg hangosabban is, mire a két kopasz megfordul. – Ti buzik vagytok? – kérdi őket Kevin, majd rám mutat. – A barátommal azt beszéltük, hogy ti buziknak néztek ki.

A kopaszok csak bámulnak, Kevin pedig abbahagyja a vigyorgást, majd felül a biciklire és elteker. A két férfi hirtelen nevetni kezd. Megfordulnak, tovább sétálnak, az egyik rám sem néz, de amelyik igen, az is csak egy pillanatra. *Ti buzik vagytok?*, ismétli meg az egyik kopasz Kevint, mire megint nevetni kezdenek, majd hirtelen témát váltanak, valami focis dologról beszélgetve sétálnak tovább.

Kevin a lépcsőház előtt ül, vigyorogva vár. Elhatározom, hogy nem mondok neki semmit, mintha mi sem történt volna, nem adom meg neki az örömöt, agyaljon csak.

– Gyere, megmutatom, hogy kell lerakni a biciklit – szólok hozzá nyugodt hangon.

– Tudom, hogy kell.

– Dehogy tudod. Van egy trükkje.
– Milyen trükkje?
– Megmutatom.

Fogom a biciklit, betolom a sarokba, a lámpát nem kapcsolom fel. Kevin kíváncsian követ. Egyszer csak megfordulok, megragadom a nyakát, és a testét a talaj felé nyomom. Meglepően gyenge. Mikor már eléggé összegörnyedt, a szabad kezemmel hatalmasat ütök az arcára tenyérrel, háromszor egymás után. Kevin kiegyenesedik, sírni kezd, és rám akar ugrani, de egyszerűen ellököm magamtól. A sarokba esik, a porban ül.

– Ha még egyszer megpróbálsz megszívatni, sokkal többet fogsz kapni.
– Ezt elmondom anyukádnak – bömböli.
– Akkor én is elmondom, mit csináltál.
– Akkor is rád lesznek mérgesek – mondja határozottan, bár a könnyeivel küszködve.
– Lehet. De apud nem.

Többet nem fenyegetőzik. Megvárom, míg összeszedi magát, előveszem a kulcsom, felindulok a lépcsőn. Kevin leporolja magát, követ.

Apa már nem a nappaliban, hanem a szobájukban fekszik az ágyon. Halk, de durva zene hallatszik ki. Anya melegít nekünk nagymama tegnap csomagolt pörköltjéből, szótlanul ebédelünk meg, aztán Kevin duzzogva pakolja össze a cuccait, de végre csönd van, és később is külön-külön játszunk a szobámban.

Gáborbácsi, azaz Kevin apukája hiába késik órákat, előre tudom, mikor érkezik. Anyáék hálószobájában ugyanis felhangosodik előtte a zene, és apa is kikászálódik az ágyból, hallom a nyikorgást. Gáborbácsi hosszasan hálálkodik, hogy mekkora segítség volt ez nekik, mire apa olyanokat mond, hogy semmi gond nem volt, Kevin rendes gyerek. Nem értem, miért egymásnak hálálkodnak, apa csak elvitt minket nagymamáékhoz, végig én voltam Kevinnel, és anya amúgy is többet foglalkozott velünk, de biztos ez is olyan dolog, amit nem érthetek még meg, vagy csak szokás. Gáborbácsi végül kijelenti, hogy apának is mennie kell velük, meghívná ugyanis egy-két italra a szívességért cserébe. Apa kijelenti, hogy nem marad ki sokáig, elvégre holnap munka, majd lelépnek.

Utálom Kevint, teljes szívemből utálom, nem jó vele játszani. És mégis, miután elmennek, üresnek érzem a szobámat, magányos vagyok. Mikor megéhezem, kimegyek a konyhába, benézek

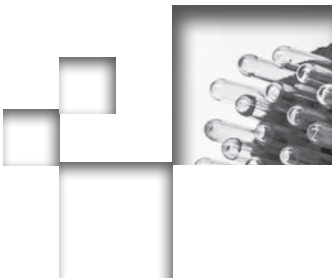

a hűtőbe, de szinte teljesen üres, a pörköltből és nagymama süteményéből sem maradt semmi. Bemegyek a nappaliba, anya tévézik.

– Anya, van valami enni?

Csak sóhajt egyet, rám se néz. Visszamegyek a szobámba, lefekszem az ágyba. A plafont bámulom, és azon gondolkodom, mit csináljak, hogy elmúljon az a gyomorgörcs, amit folyton érzek. A nappaliból beszűrődő hangok összemosódnak különböző ismerőseim hangjaival, néha megszólít valaki, néha csak úgy hallom, hogy beszélnek.

Épphogy elaludtam, mikor valaki erősen megragadja a vállam és rángatni kezd, hiába kérlelem, hogy hagyja abba. Akármit csinálok, csak húz, és közben egyre erősebb fénycsóvákat látok, először csak homályosan, majd mikor észreveszem, hogy ezek lángok, sikítani kezdek. Az erős kéz meg csak megragad, és behajít a tűzbe. Én pedig zuhanok, csak zuhanok és közben égek.

Hatalmas koppanással érek talajt, illetve nem is talajt, mert ismét az ágyamban vagyok. Az első gondolatom az, hogy fel kell keljek, de nem tudok megmozdulni. Olyan erősen tör rám a gyomorgörcs, hogy sírni kezdek, de közben továbbra is csak mozdulatlanul fekszem, és ez nagyon megrémiszt. Újra sikítani akarok, de képtelen vagyok rá. A szemem viszont ki tudom nyitni, próbálok körbenézni, de nem látok semmit. Illetve, mintha… ahogy észreveszem, megindul felém egy hatalmas árnyék, vagy egy árnyékot rejtő test, majd ahogy fölém magasodik, megnő, a keze a plafont éri, az arca, bár halványan, de azokra a szellemekre emlékeztet, amiket nagypapáék könyvében láttam, és csak nevet, nevet egyre hangosabban, és közeledik felém, miközben a teret is egyre jobban kitölti. Sikítani próbálok, és vergődni, de képtelen vagyok bármire is, így csak önkéntelenül bömbölök, lebénultan. Aztán hirtelen minden eltűnik, ismét erős fényt látok, de ez csak egy pillanatig homályos, és nem olyan, mint a tűz, mert nagyon fehér, majd valaki ismét megragadja a vállam, de már nem olyan erősen, és látom is, hogy anya az, a szobám világítását kapcsolta fel. Halkan suttog a fülembe, nyugtatgat, ez csak egy álom volt, egy rossz álom, minden rendben, minden rendben lesz, és én végre meg tudok mozdulni. Hozzábújok, sírok, és elmondom neki, hogy láttam egy szellemet a szobában, illetve nem is szellemet, szörnyet, meg akart támadni, nagyon féltem, anya, nagyon féltem. Anya meg csak simogat, csitítgat, és azt mondja, hogy nincsenek szellemek, fiam, nincsenek szellemek.

ÉG ÉS FÖLD, 2021, HUMUSZ, CSILLÁMPALA, FOTÓ, RÉZ, ROZSDAMENTES ACÉL

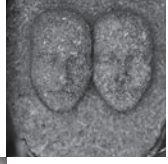

VERES ISTVÁN

KERTKAPCSOLAT

(REGÉNYRÉSZLET)

KERESZTREJTVÉNY A CSOBÁNCON

Egy változóan felhős pénteken elindultunk, hogy bepótoljuk a múltkor elmaradt csobánci túrát. Gyulakesziről a hegy lábához vezető mezei úton mentünk, a vulkán tisztelőinek kialakított parkolóhoz. Meglepődtem, hogy egy márciusi péntek délután hat vagy hét autó várakozott a füvön.

– Úgy látom, fognak szembejönni páran – kezdtem az aznapi, lassan induló párbeszédet.

– Nem biztos – felelte Rita. – Sokan sárkányrepülővel jönnek le.

– Mármint leugranak?

– Le bizony.

– Remélem, te nem készültél ilyesmivel.

– Miért, le mernél ugrani?

– Nem mernék leugrani.

Meglepő módon senkivel nem találkoztunk a felfelé vezető úton. Fent egy várrom fogadott, pontosabban annak a maradványai. Az utolsó szakasz meglehetősen meredek, megfogtam Rita kezét.

– Képzeld el, hogy ide háromszáz évvel ezelőtt lovas szekerekkel is fel tudtak jönni – kezdte a napi ismeretterjesztést Rita.

– Gondolom, nem ilyenek voltak az útviszonyok.

– Mitől lettek volna jobbak?

– Régen minden jobb volt. Nézd, ott valakik ülnek.

A romok melletti padon tényleg egy család uzsonnázott. Köszöntünk, aztán felmásztunk a rom tetejére panorámát fotózni.

– Te, innen még a Somló is látszik! – tájékoztattam lelkesen Ritát, de épp a telefonjában olvasott valamit.

– Azt írják itt ezek, hogy az egyik helyi borászatnak van egy Kurucvér nevű vörösbora.

– Nagyon lírai elnevezés.

– Nem kéne beszerezni belőle néhány palackkal?

– Attól, hogy ez a neve, még nem biztos, hogy finom.

– Miért ne lenne finom egy csobánci vörös? Egyébként meg éppen azért nézem ezen az oldalon, mert itt megírják azt is, ha valami nem jó.

Fél órát sem töltöttünk a vulkán tetején, máris indultunk lefelé. A család ott maradt. Tettünk egy kis kerülőt az elhanyagolt parcellák között. Az egyik lapos tetős présház ablakában kartonpapírra mázolt felirat: „Ne törj be! Nincs itt semmi!” Egy akácosból kiértünk a hegy délkeleti

peremére, ahonnan talán még jobb kilátás nyílott: az út egyik pontjáról nézve Gulács hegye éppen a Badacsony hegy peremével volt egy szintben. Egy másik apró présház kilincsén odaláncolt felirat telefonszámmal: „Eladó. Víz nincs." Ahogy ereszkedtünk egyre lejjebb, megláttunk egy zöld Suzukit. Tekintettel arra, hogy egy olyan útszakaszon ereszkedtünk lefelé, amely a Rita telefonjában levő Google-térkép szerint nem is létezik, odaköszöntünk a zöld suzukis présházba, ahonnan hangok szűrődtek ki. Az épület mögött egy kiszolgált fehér sparhelt pihent, rajta egy vörös macska. Ahogy közeledtünk, leugrott a fűbe, és elfutott. Egy hatvanas házaspár tartózkodott a lugas alá szűrődő márciusi napfényben, egyikük újságot olvasott, a másik keresztrejtvényt fejtett.

– Tessék leülni egy pár percre, csak nem sietnek – szólt a férfi, majd a kezét nyújtotta. – Pehely Árpád.

– Mezei Aladár – mutatkoztam be én is.

– Pillanat, hozok önöknek két poharat – fordult be a présházba Pehely Árpád, majd néhány másodperc múlva a lugas alatt volt ismét.

– Cica az önöké? - kérdezte Rita a nénit. – Szép cica nagyon.

– Cica? Nincsen nekünk cicánk – nézett fel a keresztrejtvényből, közben a férje kilépett a poharakkal.

– Az az igazság, hogy én vezetek – próbáltam instruálni a bor poharakba töltésének folyamatát.

– Akkor majd óvatosan iszik. Egészségükre! – emelte fel a poharát, és követtük mi is.

– Gondolom olaszrizling – csettintettem a nyelvemmel.

– Mi más lenne? – nézett rám Pehely Árpád olyan tekintettel, mintha legalábbis azt akartam volna elhitetni vele, hogy tudok repülni.

– Pestről jöttek? – kérdezte, miután leültünk.

– Pozsonyból – feleltem, mire Pehely Árpád arca felderült.

– Akkor meséljenek! Milyen ma Pozsonyban magyarnak lenni?

– Semmi különös – néztünk össze Ritával.

– Ki lehet azért bírni valahogy?

– Persze, sok barátunk van.

– Fiamék néha járnak a DAC-meccsekre. Önök nem járnak?

– Hát mi... inkább a kézilabdát szoktuk nézni – hümmögtünk.

– Mondja meg nekem valaki, az ég szerelmére, hogy hogyan lehet egy olyan sportot szeretni, mint a kézilabda!

– Árpád, na! Csak erre jöttek...véletlenül – tekintett fel a keresztrejtvényből a felesége.

– Jó, hát nem kötekedésből, de vannak dolgok a világon, amelyeket alighanem soha nem fogok megérteni, és ez az egyik – szabadkozott kedvesebb hangnemben Pehely Árpád.

– Olvastuk az interneten, hogy létezik egy csobánci vörösbor, a Kurucvér. Ritkaság ma a csobánci vörös, de mi azért majd megkóstolnánk.

– Sosem hallottam róla – tolta a homlokára a szemüveget a házigazda.

– Mi egyébként az imént úgy jártunk, hogy a gyulakeszi parkolóhoz szeretnénk visszajutni, de picit eltévedtünk – próbáltam az indulás felé terelni a szót.

– Hát akkor itt lent a következő kereszteződésnél jobbra fordulnak, utána balra, és pontosan oda fognak leérkezni – mutatta Pehely Árpád, majd elköszöntünk.

– DAC-meccsre azért majd egyszer menjenek el, hatalmas élmény, voltam én is! – szólt utánunk.

– Árpád, hagyjad már őket békén...

MEČIAR ÉS A BRINDZALEVES

Így is jó egy óráig tartott, mire leértünk az autóhoz. A kesztyűtartóból elővettem egy eldobható alkoholszondát, és mivel csupa nullákat mutatott, elindítottam a motort. Visszafelé Diszelnek kanyarodtunk, és beszereztünk néhány palack Kurucvért, mert estére ismét Zsuzsáékat vártuk. Elmeséltük a csobánci kisgazda kérdéseit, meg hogy milyen rohadt szép az a hegy még egy ilyen szürke márciusban is.

– Mondom neki, hogy költözzünk ide, de nem hajlandó – biccentett felém a társalgás kezdetén Rita.

– Ugyan Aladárunk, hát miért nem akarsz te ideköltözni erre a szép tájra? – kérdezte kedves rosszallással Zsuzsa.

– Itt van a Kárpát-medence szívcsakrája is! Azt azért nem találod meg akárhol – emelte fel a mutatóujját vidáman Balázs.

– Nem az én hibám, Claudia Schiffer tehet róla – engedtem le szomorúan a fejem.

Kérdezték, mit akarok ezzel, mire elmondtam, hogy Claudia Schiffer egykori szupermodell 1998-ban Szlovákiában járt. Vladimír Mečiar akkori miniszterelnököt jött támogatni a választási kampányban. Tapsolva fogadták őt a trencsénteplici termálfürdőben, Vladimír pedig, aki régebben ökölvívással is foglalkozott, a fotósok előtt megtáncoltatta és vaskos karjaiba emelte Claudiát.

– Nem mondod komolyan. Ez undorító! – itta ki a pohara alján várakozó Kurucvért Zsuzsa.

– Jó, hát gondolom, fizettek neki, nem is keveset – vonta meg a vállát Balázs.

– Fizettek vagy nem fizettek, megtörtént, a fotókat pedig bárki bármikor megnézheti, dobd be a telefonodba – vontam meg én is a vállam.

– Keressél már rá! – szólt Zsuzsa Balázsnak, aki rákeresett, és néhány másodperc múlva már mutatta is az eredményt: Claudia Schiffer galambszürke nadrágkosztümben, Mečiar karjaiban.

– Ez az ember félelmetes – hümmögött Zsuzsa, majd Ritához fordult, hogy ő mit gondol erről.

– Csak azért szórakoztat titeket ezzel, hogy ne kelljen az előbbi témáról beszélnie – legyintett kedvetlenül Rita.

– Mi is volt az? Miről nem akarunk mi beszélni? - kérdezte tettetett viccességgel Balázs.

– Na, ugye, ugye? – nyúlt Rita egy darab kecskeparenyicáért. – Egyetek parenyicát, marha jó.

– Szerintem is jó, de kinek jut eszébe, hogy kecskeparenyica gyártására adja a kezét? – kérdeztem rezignáltan.

– Itt eszébe jut. Sőt, még más is. Mert ez egy ilyen vidék. Gyere te is ide, aztán belőled is előtörnek a lappangó ötletek – bólogatott Zsuzsa.

– Hálás vagyok, hogy időben szóltál – köszöntem meg az észrevételt.

– Nektek amúgy van valamilyen személyes emléketek a Mečiar-korszakról? – nézett Ritára meg rám Balázs.

Rita ingatta a fejét, én pedig elmondtam, hogy az iskolában harmadikos vagy negyedikes koromban a tanár a szlovákórára tranzisztoros rádióval érkezett, és a választások eredményét vártuk. Szorítani meg drukkolni kellett, hogy ne megint Mečiar győzzön. De megint ő győzött.

– És aztán mi történt? – kérdezte Zsuzsa.

– Semmi, vége lett a tanításnak, és mentünk focizni.

– Azt hittem, téged mindig inkább a kézilabda érdekelt – nyúlt a palackért Balázs.

– Most hogy mondod, a kézilabdapályán szoktunk a legjobbakat focizni.

– Közben pedig féltetek a Mečiar bácsitól?

Nem igazán értettem, mit akar Balázs ezzel a Mečiar-témával, gondolom egyfajta nosztalgia él benne, meg sztereotípiák. Elmeséltem azért azt is, amikor az idős történelemtanár az egyik órán azt mondta, nyissuk ki a könyvet ezen meg ezen az oldalon, pontosabban a politikai helyzetre való tekintettel ezt az oldalt hajtsuk át.

– Mi volt azokon az oldalakon? – kérdezte Zsuzsa.

– Apponyi Albert és a nemzetiségi kérdés a századfordulón.

– És miért kellett ezt áthajtani? – kérdezte Balázs.

– Nem tudom, nem is igazán firtattuk. Gyerekek voltunk. Nagyobb csalódás volt, hogy biológiaórán olyan gyorsan eltelt a tanév, hogy el sem jutottunk az ember szaporodásáig.

– Érthető. És a szlovák tévét néztétek?

– Néha. De inkább a magyart. Öregapám mindig odahívott a képernyőhöz, és meg kellett mutatnom, melyik a Gorbacsov.

– És eltaláltad? – érdeklődött Zsuzsa.

– Nem kellett találgatni, hisz meg volt jelölve. Aztán eltelt egy-két év, és már nem Gorbacsovot reklámozták, hanem a Moulinex olajsütőt.

– Az mit tudott? – folytatta a kérdezősködést Balázs.

– Szerintem azt tudta, hogy forró olajban ki tudtad sütni benne a krumplit vagy a húst.

– Hisz azt meg lehet csinálni serpenyőben is, nem? – fordult vissza Zsuzsa.

– Ja, meg lehet csinálni serpenyőben is. De akkor az volt a valaki, aki Moulinex vagy De' Longhi olajsütőben sütötte. Szóval mindenki nézte ugyanazt a tévét, a határ mindkét oldalán, csak ti annak örültetek, hogy Mečiarral nem kell foglalkoznotok, mi meg annak, hogy nincs ránk hatással a Bokros-csomag.

Elkezdtünk arról beszélgetni, ki mitől szokott félni gyerekkorában. Rita A hegy gyomrában című filmet említette, amely vasárnap délelőttönként volt látható a tévében, és egy kisfiúról meg egy kislányról szólt, akiknek egy szakállas ember adott egy piros meg egy kék követ, ha pedig baj volt (minden részben volt valami baj), ezekkel a kövekkel tudtak valahogy megmenekülni. Be kellett őket dobni a hegy gyomrába, vagy ilyesmi. Zsuzsa az Űrgammáktól félt, pontosabban attól, hogy a Dexter (Sörös Sándor) és Sinister (Szombathy Gyula) által irányított űrhajóval elrabolt gyerkőcök nem fognak tudni visszatérni Budapestre, még akkor sem, ha erről nem ők tehettek, hanem a Szulák Andrea. Balázs a Predator című Schwarzenegger-filmtől szokott félni, amelynek egy jelenetében az esőerdőben megnyúzott emberek lógtak a liánokon, én pedig a Múmin című japán rajzfilmsorozatot említettem, abból is a Hork nevű, szürkés-lilás lepellel letakart szereplőt, aki ugyan soha nem csinált, és nem is mondott semmit, csak néha előmászott, odament a Múminok házához, és a fél epizód elment arra, míg kitalálták, hogyan lehetne valahogy visszaküldeni oda, ahonnan jött. Esténként már akkor is sírva aludtam el néha, biztos voltam benne, hogy ahol sötét van, onnan ez a Hork is előmászhat, vagy ha nem pont ő, akkor valamelyik itteni rokona. Néhanapján, kisebb-nagyobb rendszerességgel lehetett akkoriban félni az Aidstől is, amit a nagyszülők csak „érc"-ként emlegettek. Illett félni még a jugoszláv háborútól is, amelyet tőlünk csak egy ország választott el, továbbá a privatizációtól meg a munkanélküliségtől, amelyekért nem kellett utazni sem, hiszen itt voltak velünk.

– Ha már ennyit beszélünk a '90-es évekről, engedelmetekkel lejátszok a youtube-ról egy szép számot – szólalt meg Balázs, majd a pattogatott kukorica után az asztalon maradt üres műanyag tálba helyezte a telefonját, hogy jobb akusztikát kapjon a hang. Ismerős riffjeivel Hevesi Tamás slágere kezdődött, az Ezt egy életen át kell játszani.

– Jaaj, neee – nézett egymásra Zsuzsa és Rita, Balázs és én viszont jól szórakoztunk.

Amíg Hevesi énekelt, emlékeztettem a társaságot, milyen jól csengett akkoriban az Amerika szó. Kávézókat, büféket, boltokat kereszteltek Amerika névre, vagy valami hasonlóra. Létezett Americana csoki, piros-fehér-kék csomagolással, igaz, létezett Africana csoki is, sárgásbarna csomagolással. Én még egy piacon is jártam Csehországban, amelyet Malá Amerikának neveztek, ez azt jelenti, kis Amerika.

– Mit csináltál te ott? – kérdezte Zsuzsa.

– Felpróbáltam egy fagyott farmert – feleltem.

– Ne haragudj, de ezt hogy kell elképzelni?

– Nem kell sehogy sem elképzelni, elmondom. Kinőttem a farmeremet, kellett egy új. Bementünk a Malá Amerikába, mert kívülről úgy nézett ki, hogy ott minden van. Találtunk is egy nénit, aki pontosan olyan árnyalatú farmereket árult, amilyet én elképzeltem magamnak. Rá is böktem a ponyván lógó darabra, mire a hölgy közölte, hogy rám az kicsi lesz, válaszszak egy másik színt. Én viszont a színt illetően nem akartam engedni az álláspontomból, így a néni elkezdett kotorászni a dobozaiban, és elővett egy pontosan olyan színűt, nagyobbat. Oda is adta, azzal, hogy ott a sarokban a próbafülke, pontosabban az a színes pokróc, aminek a végébe bele van szúrva az a kampó, azt kell a sátor egyik tartóvasába akasztani, és máris próbálhatok. Hanem amikor kezembe fogtam az összehajtott nadrágot, észrevettem, hogy szokatlanul hideg. Ez még nem is lett volna akkora baj, hiszen tél volt, ilyenkor a nadrágok is hidegek, főleg egy efféle piacon. De ez a darab emellett szokatlanul szilárd is volt, és ahogy közelebbről megnéztem, sötétkék anyagának a peremén itt-ott zúzmara fehérlett. Próbáltam jelezni a hölgynek, hogy én most itt egy fagyott nadrágot kaptam, mire cseh nyelven kifejtette, hogy nincsen annak a nadrágnak semmi baja, mindössze az történt, hogy valamelyik nap beázott a sátra, vagyis annak egy része, és így a készlet némileg átnedvesedett, aztán pedig megfagyott, de attól én még nyugodtan felpróbálhatom, hiszen pont ilyet akartam, itt van.

Balázs kivette a telefont a kék tálból, és egy másik dalt indított.

„Így szép a világ, jó ahogy van
csak fél komolyan.
És szépek az éjszakák, mert nagy buli van
az álmainkban...”

– Lekarmolom magam – nyúlt a poharáért Zsuzsa, de Balázs jelezte, hogy ez most teljesen ide passzol.

„Valami nagy dolog kell még, talán egy szerelem éppen elég,
talán érted, talán értem, lehet, hogy holnap eljön még."

– Egyéb műfajok is léteztek ám abban az időben, szóval nem kéne ennyire beszűkülni – szólt fáradt tekintettel Rita.

– Azt mondd inkább, mi lett a fagyott nadrággal. Megvettétek? – fordult felém Balázs.

– Nem vettük meg, mert amellett, hogy fagyott volt, alig tudtam begombolni. Amikor mutattam az eredményt a néninek, azt javasolta, hogy húzzam be a hasam, és jó lesz az.

A Kurucvér elfogyott, Zsuzsa elkezdett nézelődni a készletben. Balázs indítványozta, hogy mivel a tál akusztikája szerinte egyre jobb (tompa anyag, de edződik), hallgassuk meg a Szomorú szamuráj című egykori slágert is. Erre Rita és Zsuzsa jelezték, hogy ha ez megtörténik, kimennek az udvarra levegőzni, így végül Balázs eltekintett az ötlettől. Megkérdezett minket Ritával, hogy felénk mi szólt a rádiókból a '90-es években, azt feleltük, hogy ugyanazokat a rádiókat hallgattuk mi is, amit ők, először a Kalypsót, majd a Juventust, aztán pedig a Slágert. Mivel ragaszkodott hozzá, hogy meghallgassunk legalább egy szlovák könnyűzenei számot a '90-es évekből, a Demikát 1995-ös dalát indítottam el, éppen akkor, amikor Zsuzsa visszatért egy újabb Kurucvérrel.

„Neviem písať, neviem čítať, neviem nič
len sa váľať, jesť a piť, ovce dojiť
nemám ženu, nemám deti, som len sám
celý život sa len o ovce starám…

– Ilyen kemény rockot játszottak akkor a szlovák rádiók? – kérdezte érdeklődve Balázs.

– Az az igazság, hogy nem emlékszem arra, hogy ezt rádióban valaha is hallottam volna. Ezzel a dallal én már csak az ezredforduló után találkoztam, egy cseh egyetemi kollégiumban, amikor elkezdtünk CD-lemezekre zenéket írni. A kollégiumnak volt egy belső hálózata, amelyen a lakók megoszthattak tartalmakat a számítógépeikből. Filmeket, zenéket, játékokat. Valakinél megláttam ezt a Demikátot, és csináltam egy másolatot a saját MP3 zenéim közé. Talán 2003-ban…

– És miről szól a dal? Közben nézem a klipet is, és ha jól láttam, Mečiar feje is feltűnik, itt a nagy színpadi ugrálásban, meg valami mesebeli apóka, aki meggyújt egy hosszú lámpással néhány csillagot.

– Az az apóka a tévémaci szlovák megtestesülése, vagy hogy is mondjam, kollégája volt, meggyújtotta a házikója fölött a csillagokat, és kezdődhetett az esti mese.

– Fogat is mostak? – vágott közbe Zsuzsa.

– Arról nem szólt a történet, a mese után bebújtak a házukba, a pásztor is, meg a kutyája is, aztán mehettek a gyerekek aludni.

– Miért szerepel ez ebben a klipben? – érdeklődött tovább Balázs.

– Félig-meddig paródia ez a szám, meg a klipje is, a szöveg pedig egy szlovák népdal szövegét veszi alapul. Arról szól, hogy egy öreg juhász énekelget, hogy öreg juhász vagyok, nem tudok írni, sem olvasni, csak birkákat fejni, de nincsen lakásom, sem családom, unatkozok télen az istállóban, és körülöttem csak birkák, minden oldalról birkák.

Balázs furcsának találta, hogy egy több mint ötperces klipben semmi másról nincs szó, de aztán hozzátettem még, hogy a juhász végül beismeri azt is, hogy már csak a szilvapálinkája van, amiből naponta két litert meg is iszik. A végén pedig már nem azt énekli, hogy „ovce, moje, moje ovce", hanem hogy „pštrosy moje, moje pštrosy", vagyis a szilvapálinka hatására struccoknak nézte a juhait.

– Ez azért elég kemény – jegyezte meg összeráncolt homlokkal Zsuzsa, majd rákérdezett az együttes nevére.

– A demikát nem más, mint a szlovák brindzaleves. Krumplileves, amibe brindza van szétfőzve.

– Finom? – kérdezte Zsuzsa.

– Én nagyon szeretem, Rita néha készíti is. Menzán például abszolút a legjobb választás, mert képtelenség elrontani, hiszen három dolog kell bele, víz, krumpli

és brindza. Kis pirospaprika azért nem árt bele, hogy legyen némi színe, de az már a városi változat.

– Akkor javasolnám, hogy hallgassunk egy kis Cseh Tamást – így Balázs.

A társalgás innentől kezdve csendesebb témákkal folytatódott. Szóba került ismét, hogy Rita meg én mivel foglalkozunk, és hogy nem lehetne-e mégis valahogy kivitelezni a költözést. Elmondtam, hogy épp nemrég csöppentem bele egy érdekes projektbe, melynek egyik célja, hogy megmutassuk a pozsonyi bor régi arcát.

– És milyen volt a bor arca nálatok a ’90-es években? – folytatta az érdeklődést Balázs.

Azt válaszoltam, hogy nem tudom, mert akkor még nem fogyasztottam bort, de sejtésem szerint aki a saját borát itta otthon, vagy megvette más termelőtől, az olyat ivott, amilyet készített vagy kapott, de semmiképp nem járt rosszabbul, mint aki boltból kényszerült beszerezni. A boltban ugyanis két arcával találkozhattál a bornak, a vörös volt a Kláštorné červené (Kolostori Vörös), a fehér pedig a Nitrianske knieža (Nyitrai Fejedelem). Mindkettő literes kiszerelésben került a polcokra, és persze nyilván voltak egyéb palackozott borok is kaphatóak, ezeket viszont ugyanúgy borüzemek készítették, mint emezeket, és ez a kettő volt országosan elérhető. De tényleg csak az vette, akinek nem jutott jobb, egyébként a sör és a pálinka jobban fogyott akkoriban. Egy ismerősöm, befutottabb borász mesélte, hogy volt nála egy ilyen pálinkán szocializálódott társaság borkóstolón, aztán amikor már a ki tudja hányadik exkluzív borát mutatta nekik, szóltak, hogy most már azért pálinkát is hozhatna, mert így sosem fognak berúgni.

INDULÁS MIKULÁS

Szombat reggel kezdtünk pakolni, Rita úgy tervezte, hogy az utolsó ebédet még itt esszük meg, a Kőlevesben. A Kőleves viszont zárva volt, így egy másik helyen, a Kőfalóban ültünk le. Picit zavarban voltunk, mert kívülről semmi különös, ám belülről versailles-i pompával kidíszített étteremben találtuk magunkat, ahonnan kínos lett volna kisomfordálni. Meg hát éhesek is voltunk.

– Étlapot nem hoznak? – néztem Ritára, miután egy fehér ruhás pincérnő gondosan leültetett bennünket.

– Úgy látom, itt nincs étlap. Pontosabban van, de nem lehet választani.

Pislogtam Ritára, mint egy másnapos bagoly, nem értettem semmit.

– Ott van az a tábla, oda van felírva, mi a napi menü. Vargánya-krémleves és mangalica-szűzérmék petrezselymes burgonyával.

– Itt a környéken a csapból is mangalica folyik? – kaptam a fejemhez. – Ha ilyen tempóban zabálják a mangalicát, hamarosan veszélyeztetett faj lesz. Úgy járunk vele, mint az olaszok a cinkékkel meg a rigókkal.

– Ezt főzik ma…

– Jó, hát értem én, leves vagy másikféle, ez már kettő. Illetve hoppá, ott a desszert, vargabéles. Végül is méltányolandó, hogy leveszik a vállunkról a választás terhét.

– Ugye?

– Azért majd megkérdezem, honnan szedik márciusban a petrezselyemzöldet.

– Meg ne próbáld – sziszegte Rita, és máris jött a pincérnő, hogy felvegye az italrendelést.

Szólt valami halk liftzene, de eléggé feszélyezetten éreztük magunkat egyedüli vendégekként. Annyi haszna mindenesetre volt, hogy nyugodtan tudtunk beszélgetni, nem loholtunk sehova, és nem kellett társasághoz sem alkalmazkodni.

– Akkor azt mondod, nem költözünk ide. Tudod mit, nem is bánom – hozta fel az utóbbi hetek slágertémáját Rita.

– Nem bizony! Vagy majd csak ha öregek leszünk. Emlékszel, a Csobáncon is volt egy ház, amire azt mondta az a bácsi, hogy egy német házaspár vette meg néhány éve, bevallottan azzal a céllal, hogy meghalni jöttek ide.

– Szerintem az a Szent György-hegyen volt.

– Akkor ott. De érted a logikát.

– Ízlik a hús?

– Elég fajin. Bor milyen? Viszi?

– Abszolút. Azért a vulkanikus bazalttufa elég jó dolog – kortyolt Rita egy nagyobbacskát.
– A permi vörös homokkő sem rossz, meg a riolit, róluk sem szabad elfeledkezni.
– Áldassék a nevük. Mondjuk szerencsére elég natúr a malacka is.
– Vöröset nem is kínált hozzá a néni... – hümmögtem csodálkozva.
– Tök fölösleges lenne ezt agyoncsapkodni valami testes vörössel.
– Pedig hát, a legtöbb helyen… fehér hús, fehér bor, vörös hús, vörös bor.
– Nem mindenki pattog ezeken a dolgokon annyit, mint te, Aladárka. Különben meg sokan a disznót nem is sorolják a vörös húsokhoz.
– Meg hát ha rommá paprikázod…
– Igen, akkor inkább igyál rá egy jó sört.
– Megesszük a bélest, aztán indulás Mikulás?
– Bizony. De ez honnan van? Már rég nem mondtad ezt az indulás Mikulást.
– Egy francia film a ’60-as évekből, a Bolond Pierrot. Godard rendezte, és Belmondo játszotta benne a főszerepet, meg Anna Karina. Fura gyerek volt, és állandóan a szája sarkában lógott egy vastag fehér cigaretta. Feltűnik egy Chevrolet Impala is a filmben. Ez a Pierrot mondogatta mindig, hogy Indulás Mikulás.
– Szép.
– Mondjak még szebbet? 1998-ban nemcsak Claudia Schiffert hívták Mečiar kampányrendezvényére, hanem Dépardieu-t és Belmondót is. Az előbbi el is jött, Belmondo viszont csak a fiát küldte.
– És így sem tudott újrázni a drága ember.
– Nyerni még tudott, csak kormányt alakítani nem.
– Te ezeket ennyire figyelted?
– Nem is tudom, figyeltem-e. Mindenhol ez volt. Tévécsatorna sem volt túl sok akkoriban.
– Értem, de normális ember az ilyet egy idő után elfelejti. Hogy maradnak neked ezek így meg?
– Lehet, hogy kellett volna szednem valami gyógyszert, hogy ne így történjen. De most már alighanem késő. Ha gondolod, amíg kihozzák a számlát, elmesélhetem, hogy az 1997-es magyar–jugoszláv világbajnoki selejtező alatt éppen a bojlert tisztította nálunk egy illető, szedte ki belőle a vízkövet. Mocskos meló. Fel is írta a bojler szélére, hogy 1997. május 1.
– Képes volt egy ilyen jeles napon egy ilyen szenny munkába fogni?
– Nem így tervezte, de az egy olyan nap volt, amikor az igazság minden tekintetben a felszínre tört.
– Mi lett a meccs végeredménye?
– 7:1.

AZ ELTŰNT TRIKÓ NYOMÁBAN

Hiába a kiadós ebéd, nem aludtam el vezetés közben a sztrádán. A lépcsőházban a lakáskulcsot keresve azt éreztük, amit már sokszor, hogy Pozsony egy olyan hely, ahová belföldről jó visszatérni, külföldről viszont nem.

– Furcsállom, hogy sem Juraj, sem Sün Petra nem jelentkeztek az elmúlt két hét alatt. Mintha megszűntek volna létezni, az itteni dolgainkkal együtt – ecseteltem Ritának az érzéseimet.

– Bravó, akkor kijelenthetjük, hogy a kirándulással elértük a célunkat – mormolta a kávésbögréjébe, miután megszavaztunk magunknak egy kis késő délutáni élénkítőt.

– Azt terveztük, hogy két hét szabadság, meg pihenés, aztán ugyanabba jövünk vissza, mint amit itt hagytunk. De most azt érzem, hogy sem mi nem vagyunk már azok, akik két héttel ezelőtt, sem ez a valami, amibe visszajöttünk.

– Én meg azt érzem, hogy túl sok mindent érzel. Ez persze nem baj, csak egy idő után fárasztó – rakta a mosogatóba a csészét.

– Engem meg a kirándulásod fárasztott már a vége felé. Azt hiszem, egy hétnél több ideig nem szeretek kirándulni.

– Megnyugodhatsz, már vége.

– Egyébként tanulságos volt.

– Igen? Mit sikerült megtudnod?

– Hogy kétféle ember van. Az egyik foglalkozik azzal, hogy a többi ember mit gondol a borokról, amelyekről ő gondol valamit, a másik csoportba pedig azok tartoznak, akik ilyesmivel nem foglalkoznak. Készítik vagy isszák, és kész.

– És kinek van igaza?

– Henriett szerint nem várható el mindenkitől ugyanaz a hozzáállás. Van, akit úgy raktak össze, hogy képes legyen elvezetni biztonságosan egy kamiont, valakit meg úgy, hogy akváriumi halakkal foglalkozzon. Miért kéne elvárni tőlük, hogy a másik szakmához is értsenek?

– Ez a Henriett pótolhatatlan elme.

– Ugye?

– Na és mikor tervezel holnap bemenni? Gondolom Jurajék már várják a kipihent munkaerő visszatérését.

– Attól függ.

– Mitől?

– Hogy éjszaka fogok-e sírni álmomban.

– Azt hittem, ebből egy időre kigyógyított a kirándulás – sóhajtott Rita.

– Hé, el akarod venni a hobbimat? Képzeld, volt olyan is párszor, hogy álmomban sírtam, és amikor felébredtem, nem volt könnyes a szemem. De olyan is volt, amikor könnyes szemmel ébredtem.

– Nagyon, nagyon megható. Elárulom neked, létezik a világon egy olyan szakma, hogy pszichiáter. Ők ilyeneken is tudnak segíteni. Csak mondom…

– Jó, hát majd egyszer kipróbálom. Elpanaszolom neki, hogy ott volt a törés az életemben, amikor elveszett a kedvenc fekete pólóm.

– Milyen felirat volt rajta?

– Dog Eat Dog. Volt egy ilyen nevű amerikai együttes.

– Ők voltak a kedvenceid?

– Abszolút. Évekig.

– Miről énekeltek?

– Nem tudom.

– Hogyhogy?

– Nem lehetett érteni. Másolt kazettákról hallgattam, és mivel amerikaiak, még évekkel később sem sikerült kisilabizálnom a szöveget. Félig rappeltek, félig énekeltek, a klipjeikben bő farmerekben, kapucnis felsőkben meg földig érő kabátokban mászkáltak.

– Bármikor bedobhatod a Google fordítóba bármelyik szövegüket, és megtudod, mit hallgattál naponta 1996-ban meg 1997-ben.

– Nem biztos, hogy érdekel.

– Szerintem azért csak próbáljuk meg. Lehet, hogy választ kapsz valamire, amire régóta keresel.

– Nem létező kérdéseim valamelyikére?

– Például.

– Na jó.

– Egyébként koncerten sosem láttad őket?

– Egyszer voltak Újvárban a Klikk fesztiválon.

– És?

– Csalódás volt. Végig sem néztem őket.

– Miért?

– Egyiküknek, talán a John Connornak születésnapja volt, vagy legalábbis ezt állította, és közölte a néppel, hogy akkor most itt ezen a szép európai helyszínen ezt megünneplik, és bontottak

valami pezsgőt, meg elkezdtek improvizálni. Számomra ez nem tűnt túl meggyőzőnek. El is botorkáltam a helyszínről, de amikor megfordultam, láttam, hogy narancssárga ingben mögöttem áll egy bajuszos-szakállas fickó, aki Vércsapolás meg Kitörés címmel írt könyveket pár évvel korábban, és volt egy író-olvasó találkozója is az egyik gyereknapon a középiskolánkban.

– Ez tényleg így történt, vagy csak kitaláltad?

– Azt hiszem, csak kitaláltam. Nem emlékszem már mindenre teljesen tisztán.

– Mindegy. Szóval mi történt, amikor otthagytad a Dog Eat Dog koncertjét? Mondott valamit a narancssárga inges?

– Nem mondott. Visszamentem a többiekhez a sátrakhoz.

– Kérdezték, hol voltál?

– Mást kérdeztek.

– Micsodát?

– Hogy hol a paprikám.

– A paprikád?

– Sok falusi fiú meg lány flakonokban hozta a fesztiválra otthonról a bort. Poharak nemigen álltak rendelkezésre, mert mindenki hátizsákkal érkezett, illetve vonattal. Szájról szájra is lehetett adogatni a flakont, viszont egy kétliteres üdítős palack azért nehéz. Valaki éppen vacsorázott, és miután leharapta a zöldpaprika hegyesebbik felét, rájött, hogy a paprika megmaradt része akár a pohár szerepét is betöltheti. Ettől a bátor gondolattól vezérelve a bort egyből a paprikájába kérte. Vívmánya a többieknek is megtetszett, és mivel nagyjából mindenkinél volt néhány zöldpaprika, máris megoldódott a pohárkérdés. Annyi volt a mellékhatása neki, hogy csípett. Nem csak a paprika, de a bor is.

– Hamvas Béla is említi egy helyen, ha jól emlékszem, A bor filozófiájában, hogy csípős újbor…

– Igen, igen, sült gesztenyével és krizantémmal ajánlja fogyasztani. Persze a krizantémot nem kell megenni, csak elég a leveleit morzsolgatni, de az is a lényeg, hogy legyen az asztalon.

– Értem. Visszakérdeznék még. Mit szólt volna szerinted a Dog Eat Dog csapata, ha ők is paprikában kapták volna a pezsgőt?

– Nem tudom, mihez voltak akkoriban szokva. A paprika mindenesetre Amerikából származik, ahogy a paradicsom is, meg a hip-hop zene, szóval tőlük sem lehet annyira tájidegen.

PITYPANG, 2021, HUMUSZ, ÜVEG, GYERMEKLÁNCFŰMAGOK, EZÜST, RÉZ, ROZSDAMENTES ACÉL

SZÁSZI ZOLTÁN

ÚJ IDŐK FANYÁRIÁBAN, AZAZ AMIKOR DZSÉZI LENT JÁRT KICSIT

Már montam ugyi, hogy ezek mind a jövőbe megtörténhetős dógok? Ha lesz jövő! Már ha egyátaján! Talány! Haha! De azé csak meséjjük e! Szóval ezek itt jövőben megtörtént dógok történetjei. Dógoké, amelyeknek a helyszíne ez itten, amit leírok, ehun ni. Itt vónánk e helyt, la! De má innettő´ fogva nem csócsálom a szókat, írok nektek szípen, magyarú, jó-e, úgyhogy meg is ércsétek? Hát így legyék! Hüpp! Értcsünk szót, na! Jouó van?

Nos, a helyszín! Ez itt, nem más, mint Észak Nord Mord Hunnónia, néhai Kumur Gemer-Semerre megye, annak egy véglegesen leromlott része. Egy falu, a néhai Badarháza helyén lévő kifalanszterezett izé. Vagy akármi. Más szó nemigen juthat az eszébe erről senkinek, csak hogy ez egy izé. Esetleg az, hogy akármi. Nem volt, nincs és nem lesz ez a hely más, mint a maradványaiban alig éppen csak a falig tartó Lapulj puszta peremvidékén megmaradt kuckók, a betonjurták alatti bunkerekben. Itt lakott egykor a lapulj törzs, annak volt a része a Kispisták nagy családja, ha minden igaz. Egy hely ez, nem más, így hát kedves olvasó, gyere vélem, és nézd csak, miféle vidék volt, lesz és van ez itt! Ott járunk a néhai betonjurtaromoknál, arrafelé, ahogy éppen észak felé fordul az út. Majdnem ki is szedi a lelked a csupa kátyú, úgy hívják: Ezmegazemhármasvótnagyonrégen út. Ez az út, amely az utolsó atomháborúban szinte teljesen megsemmisült. A csak foltokban megmaradt gyorsforgalmi útról a HÚZZUKKI járműddel haladva jutsz el észak felé. (A HÚZZUKKI egy régi japán márka hunnóniai licence.) Na, aztán ha az újraéledt vulkánoknál haladsz, akkor jutsz el célodhoz, ez az a hely, ahol egykor Dzsézi és Kejpetya találkozik Kispistyuval. Az út nem unalmas, például a legkisebb vulkánnál volt egy falu, a helynek a neve Ózdondús. Ott olyan jó vasízű források buknak ott fel a régi vízvezetékcsöveken, melyeket seviccének hívnak. Ha ott megállsz, aztán átlábalsz az Arzénsóasajó nevű patakon, azon túl áthaladsz a Tompulazagyadis mezőn, s akkor kilyukadsz ennél a Badarházánál. A defekt ezen az úton kétszer is biztos, mert ugye, már út nincs, de millió a régi taposóakna, bezzeg abból aztán van, ott az út alatt vannak szerte szórva, és még a java hatástalanított, vagy félig döglött állapotában ezen a tájon. Ha eljutsz addig járművel. Ha addig kibírja a HÚZZUKKI géped, persze! No, kívánom, csak bírja ki! Hosszú az út oda! Visszafelé is, már ha visszajutsz egyáltalán!

Már akkor térjek végre a mese tárgyára! Időpontja legyen, mondjuk a 3079. év. Ez az év az, amelyet jegyzenek a Fanyarok vagy másképpen Fanyárok sokadik kimenetele utáni sokadik évnek. Egyszerű, nem? Másként Dzsézi második eljövetele évének is számít ez az év, de erről majd még szólok! Szóval, hogy a Fanyarok vagy Fanyárok kimenetele már a bejö-

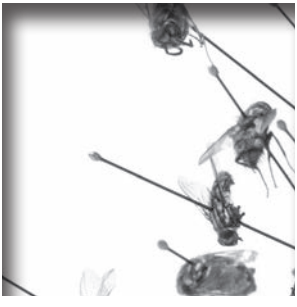

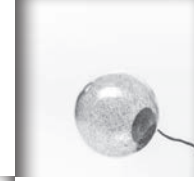

vetel óta sokadszorra is megesett, végbement, hát ez tény! Bizony, ekkor már azt jegyzik, hogy már sokadszor is kimentek a fanyarok-fanyárok innen, Hunnóniából. Mind el is mentek volna ám, ha tehették volna, méghozzá elég messze, vagy minél messzebb, netán a lehető legmesszebb. De hát valakiknek maradni is kell. Úgy kell nekik! Sok egykori itt honos nemzetség abba a redves Zunijóba vitte el minden pereputtyát. Meg kell élni, jaj meg kell élni! – ezt sóhajtozták menet közben. Mások meg, sokan mentek el Brittaniccalondonyavajába. Egy része a népeknek Őszterrákba menekült, ott dojcsul beszélnek, de lehet élni, kicsit jobban. Sőt ezeknek a Hunnóniából elszakadtaknak egy része olyan elvetemedett lett, hogy elment szállodába dolgozni. Méghozzá oda, abba a lapos vidékbe, ott élnek azon a nyugodt tájon, amit úgy hívnak, hogy Genfbeisjócsakafrankdrága. Már most így hirtelen nem is tudom egészen pontosan megmondani, hova mentek még. Talán ez az év már a Győző Isten totemjének templomból való kivettetése utáni év. Így van-e vagy az egy másik, az ennek utána tíz esztendőre következő való lenne? Mindegy is, mert ezek az évek, évtizedek rém zavarosok. Ha ez utóbbi, tehát a kivettetés utáni év, akkor ez a Gyursannok lázadásának az éve is. Hát ezek aztán voltak ám valakik! Már ezek a Gyursannok! Ők azért loptak lézermordályokat a Keráli Natonaknemvaokrésze Honvédsegg biztonsági és teremőrökkel őrzött raktárjaiból, mert már nem bírták nézni, ahogy már a világnak világát is, meg a galaxisoknak galaxisát is uralni akarta a Fanyárok örök keráli dinasztiájának éppen érvényes királya. Aki nem volt más, mint ez a Vittório de Csuti de Alkapóne de kitudjahányadikmár, ő, a legnagyobb lopós!

Az ő uralkodásának ideje alatt sok furaság esett meg a néppel. Például ekkoriban még ünnep volt Rába Rábca menti Lólengő Lator Ribanchentergető Tengeri Pünkösdje. Ez később igen fontos nemzeti ünnepnappá nőtte ki magát Vittório de Csuti de Alkapóne de kitudjahányadikmár uralkodása alatt. Egy külön szekta végezte a szexuális orgiákba kifutó szertartásait. E szertartásoknak a népviseleti elemei is megszülettek, úgymint a lyukas űrzokni, a lehányt mintás, kokainfoltos póló és a spermamintás fürdőnadrág, de nemcsak úgy monokrómban nyomtatva, hanem lehetőleg mind a fanyar vagy fanyár nemzeti színekben, zsinóros cifra sújtással meg azon még nikkelezett gombbal, amelynek rántotthús mintás szegélye van. Az ugyan igaz, hogy nem sokan vehették fel ezt a módosoknak való divatot a specifikussága miatt, de némely gazdagabbnak – tellett

rá, hogy jachtozzonak, dubajozzanak, andizzanak, közbeszerzésben vagyonosodjonak. Ők voltak, akik képviselőként jó pénzért a zunijósok fenyegető nemleszlóvé jóslataikat hallgatták. Főleg ezeknek a zunijósoknak a lóvéját lehívták saját kreditnek azinternetesbankogba. Nekik így tellett ilyen viseletre, s ők mindannyian olykor ünnepileg és alkalmilag, persze még igaz hitből is, ha tehették, hát felvették ezt a viseletet. Mert ez a viselet a feljebbvaló lófőkasztnak volt a jellegzetessége. Nos, hát, ha ekkortól lesz majd tíz éve annak, hogy a 218-ik Vittorió de Csutka de Al rettenetesen felkoncoltatik, az is rendben. Már a felkoncoltatást értem. Ha jól tudom, a szegény, vagyontalan kerál teljes népileg való beavatkozás folytán lett felkoncoltatva, az ilyen tevékenységbe véglegesen el szokott hunyni az ember általában, még ha kerál, akkor is. Elvégezték ezt a koncolást a nép pribékjei, de alaposan, de hát úgy van az, ezzel a kerélsággal, mint van az a fizikában, hogy a hatalom nem vész el, csak meg. Megveszik. Kilóra. Vagy a viselő megveszik, mint a kutya. Jaj, már mit is akarok kihozni ebből? Legyen, ami legyen! Bizony nem vész el, ami rossz, mert ha jól emlékezem, akkor ez a 219-ik Vittorió de Csutka de Aljaskapóne, mint vér szerinti utódja a korábbi kerélnak, ő megint magához ragadta majd a hatalmaskodást. Egyúttal a Gyursannokat Balbikkésjobbik szeparatistákat meg mind egy börtön szatelit bolygóra száműzteti, egy olyan műhódra, melynek neve Hód. Még ez ugyan lehet, hogy a jövőben is messzi jövő lesz, de beszélni, azt lehet róla, mert hát miért is ne? Arról is kell beszélni, hogy ennek a 219-ik Vittorió de Csutka de Aljaskapónenak az elődjét – mint az majdan kiderült – hiába nyírta ki a nép. Kinyírása igen kegyetlenül esett meg és oly módon, hogy széklethelyén, a Bubudada várban lévő Karmolkakármelka kolostorka ablakán át az egész belső 20 milliárd kredites irodabútorával együtt kihajigálták igen magasból. Ez lett ám csak egy világraszóló esemény! Ezzel volt tele rádió és televízió, meg az univerzumok közti tér és idő. Persze! Ilyenkor ki figyelt volna arra, hogy ez a Dzézi, az a bizonyos, aki úgy szerepel, mint évezredek óta aktuális megváltó, megjelent Észak Nord Mord Hunnónia, néhai Kumur Gemer Semerre megyében, egy elhagyatott helyen. Méghozzá nem is magában, hanem egy Kejpetya nevű fickóval, azaz a segédjével, aki neki neppere, személyi titkára egyben, meg olyan szárnysegéd is a repülésekkor és adjutáns az adjusztáláskor, meg még ő az az ajtón álló személy azon esetekben, amikor a Dzézi éppen az Oda a Mennybe bárban hivatali órákon részt venni tudott. Ez a megtestesülésszerű jelenés, ez az egybeeséses eset pedig úgy és akkor esett meg pontosabban, amikor éppen Óviktoraparancsahogyugusztusahogyhuszadikánlegyékjóidő hónap végén a teliműholdak potyogni kezdtek az égből. Azért potyogtak a műholdak és műhódok, mert a Föld vonzerejét az utolsó atomháború megháromszorozta, így a bolygó egyre jobban magához szívta az űrbéli tárgyakat. Ezekre éppen e pillanatban került sor. Amúgy, az ilyen teliműhold és műhódhullás rendszeres csillagászati jelenség akkoriban. Ezt a hóvégi időszakot egyébiránt a nép csak úgy parasztosan az Ótépéhitelkell Nagyatárcámbanazűr időszaká-

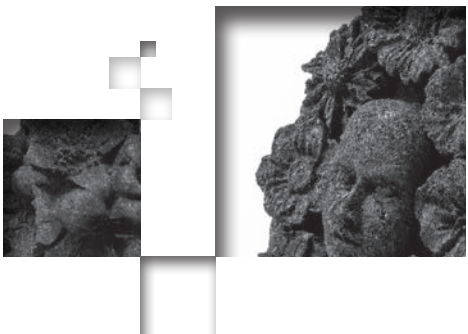

nak hívta, hívja, s fogja hívni, míg világ a világ. Ilyenkor ugyanis egyebet se csinál a nép, csak koplal, de ezt keráli ukázban közérdekű népnemzeti böjtnek nevezik, és ez hivatalosan elő is van írva. Amikor éhes a nép, akkor ne egyen, hanem imádkozzék! Punktum! Mert az jót tesz. Gondolja a kerál. A nép azért is imádkozik nem mellesleg, hogy ne legyen már ötvenezer florintnál sokkal drágább az az egy kurvaejró, amivel fizetni lehet kint a kontinensen, azon az átkozott burán túl, a Zunijóban. Már az is igaz, hogy oda alig jutnak el népek, pláne nem az Észak Nord Mord Hunnónia, néhai Kumur Gemer Semerre megyében lakók, mert itt igen nagy a nyomor, hú de nagy, hát azért nem juthatnak el! De azért csak legyen jobb árfolyamon a florint a kurvaejróhoz képest, ha lehet! A fizetés átlagban csak háromszázezer kredit, no, akkor innen gondolja végig akárki, mennyi kurvaejrót lehet azért venni? De már most haladjak, nem kell ide közgazdász meg ész. Legyenek figyelmem előtt az ekkori, igen érdekes és fontos eseménynek, Kisnagypityu reinkarnációs feltámadásának és Dzsézivel meg Kejpetyával való találkozásának történetét kéne, hogy elmeséljem már mostan. Olyan regösként, sok felvezetés után.

Hát akkor el is mondom, hogy a már fentebb említett nagy találkozós esemény kezdetének legyen meg akkor a pontos ideje is, Amely éppen és teljesen pontosan az Óviktoraparancsahogyugusztusahogyhuszadikánlegyékjóidő hónap huszadik napja déli Vlagyimírkatyusaszókor. Minden ekkor történt, történik és fog történni. Ez az az időpont, amikor is a keráli távkibálon – melynek többféle neve van, úgymint Dunamedersivatag, Tiszahelyeárok, SzenIstvány, VirgóMárija, Szengellértying és a Pestisjágók – tehát ezen távkibálok kommunikációs csatornáin éppen az imához szólító, önműködőre beállított bejelentkezés hangzott el. Mert ekkoriban ugye már csak robotriporterek voltak, meg robotműsorvezetők, akik a keráli távkibál a központi irányító által jóváhagyott és előre lediktált szöveget nyomták, beszélni beszéltek, de nem hallottak. Nyomták tehát a siket dumát. Ez a déli Vlagyimírkatyusaszókor pillanat egyébként nem más, mint az, amikor a népnek muszáj a műrémszarvashúsból, fűrészporral feljavított lecsókolbászt és tubusos moszatgulyást áldások mormogása közben elfogyasztani. Ennek kötelezően ez az időpontja. Másképpen dél lett volna, de ezt az akkori Abszurdijamagnahungárijában – ennek része ez a helyszín, ez az Észak Nord Mord Hunnónia, néhai Kumur Gemer Semerre megyében lévő Badarháza Lapulj puszta – így kellett hivatalosan megnevezni, hogy Vlagyimírkatyusaszókor. Hogy aztán a nép még emlékezett volna korábbi, netán más időkre? Azokra a régi időkre? Ki tudja? Tán voltak olyanok is, akik igen, meg olyanok is, akik nem. Olyanok is, akiknek valami családtagjuk emigrált és kint élt a Zunijóba. S e családtagok olykor meséltek a távbeszélen olyasmiről, hogy ja, persze, szabad beszélgetni is, meg van kaja is, sőt! Kebab,

burger, tarkabab, pizza, kávé meg Lavazza és egyéb ilyenek, de hát az mind utálatos, és pfuj, a műrémszarvashúsból készített lecsókolbászhoz képest, ugye!

Térjünk rá arra, hogyan esett meg Kisnagypityu reinkarnációs feltámadása. Na meg a Dzsézivel és Kejpetyával való találkozása. Kezdjük a reinkarnációval. Hát az úgy volt, hogy egyszer csak a nagy univerzumi bármixer edényben felszínre keveredett egy lélek. Pont az, amely már sok évvel ezelőtt, mint búra peremvidéki határőr, korábban már szolgálta a hatalmasokat, ette a műrémszarvashúsból, fűrészporral feljavított lecsókolbászt és tubusos moszatgulyást, mert néhány száz évvel korábban sem jutott már jobb és kellemesebb étel már az egyszeri hadfiknak, s bele is halt ebbe a nagy honvédésbe, valami sugárbetegség miatt ez a szegény ember. Ki volt ő? Hát ez a felbukkanó lélek nem más volt, mint a Kisnagypityuné leánykori nevén Kisnagy Marionett szíve alatt megfogant gyermek. Akit bizonyos Kisnagypityu Kis István nevű kis közemberrel való némi érintkezés után hozott össze Kisnagypityuné leánykori nevén Kisnagy Marionett. Szex után be is adták a kérvényt, a lélekkiosztóba, ezt legfelsőbb szinten Dzsézinek kellett volna elbírálni. Dzsézi nem más, mint az égi és földi általános egymillió parszekre bizományba kiadott rendezési és sorsalakítási teljhatalmat bíró fluidum. Ő az, aki bizonyos Kejpetyával, egy másik, nála jóval anyagiasabb, itallal, pénzzel, droggal korrumpálható szellemlénnyel együtt (magyarul Kulcsospéter lenne ő, de az nem túl elegáns név manapság, jobban hangzik ez az angolszászos izé, ugye?) kellett volna, hogy vezesse ezt az egész világmindenséget. Hát mit is tehetett Dzsézi, ha már egyszer felmerült Kisnagypityu reinkarnálódásra váró lelke? Na, meg a kérvénye is ott lebegett előtte? Engedte a folyamatot, megtörténni. A Kisnagypityu a jóváhagyott kérvény után testre várt, no de hiába az engedély, a testre mindig elég sokat kellett ezelőtt is, kell most is, meg kell majd ezután is várni. Ennek sok oka van, lehet, volt, lesz. A legfőbb okok egyike, hogy a Dzsézi meg Kejpetya rém lusták, de mindketten. Azt gondolták, gondolják és fogják mindig is gondolni, hogy egy kis munkahelyről, a menyországból való elszökéssel megúszhatják a tényleges munkát. Ezért ezt az ügyet úgy rendezték le, hogy automatizálták a léleknek testbe való besorolási folyamatát, s ennek az egész csúnya és háklis melónak a felügyeletét bizonyos Atomatamáté röviden Automáté nevű, elég lepusztult, állandóan elázott kinézetű és nem túl gyakorlatias tanhirdetőre, azaz apostolra bízták. Haver, hát csak csinálja, ha kell neki fizetésemelés! Automáté a 3076-odik, vagy

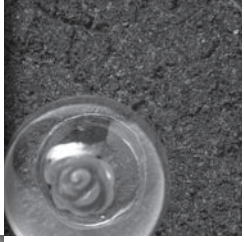

mittudomém már mit írtam az elején évben a várakozó Kisnagypityu lelket bizonyos Kisnagypityuné leánykori nevén Kisnagy Marionett nevű földi lénynek a szaporodószervében kialakult sejtosztódásként életnek osztotta ki. Legyen akkor ott töltet, bánja a kánya! De ezt úgy csinálta akarva akaratlanul is ez a Máté von Automat, hogy ez a nő a Kisnagypityunak már korábban is volt már, ráadásul nem is egyszer az anyukája. Mik vannak, mi? Apróságra nem adunk, mondta Atutomatamáté, azaz Automáté, mikor erre rájött, és úgy gondolta, ezzel csak még jobban megerősíti a reinkarnációba vetett hitet. Ahol meg hit van, ott egy fontos poszton dolgozónak, az elosztónak lehetősége van némi baksist szedni egy-egy esetleges jobb beosztásért. Már csak az volt a kérdés, ki fizet? Mert ugye a léleknek még nincs pénze, a testnek meg hiába van, mert az a szellemlényekkel, tehát a Dzsézivel, a Kejpetyával, Atuomátéval nincs egyenesen kapcsolva. Csak párhuzamosan, úgy meg nem ugrik át a szikra, de a lóvé se! Na, ezt elszúrtuk, úgy logikalilag, de hát ki bánja, már ezt így írjuk tovább, Dzsézi ide vagy Máté oda! Hagyjuk, hogy szóljon! Aki mindenáron újjá akar, azaz újra akar születni, az nyelje meg a magzatvizet, nyerje el az élet vizét! Meg hasonló egyéb ilyenek kívántattak neki, sorosan is meg párhuzamosan is meg úgy egyáltalán! – mondta Automáté, és megnyomta a nagy zöld gombot. Ezzel zöldet kapott a Kisnagypityu reinkarnációja testben és lélekben. Legyen meg az akarat párhuzamosan is, meg nem párhuzamosan is ebben a nagy, millió parszekes univerzumban! Legyen meg a helye a kerengő lelkeknek a Dzsézi által, há nem? Há de!

Ez az egész kívánalom pedig tartott eddig is a világok kezdetétől, mert az ostoba ember a halhatatlanságig ácsingózik. Nekem kérdés, hogy itt, ezen a vidéken ez mire jó? De azt nem lehet megérteni, az ember miért teszi ezt, de kell ez neki. Ha tart, tartson! Élet! Tart a jelen pillanatban meg abban a jövő időben is folyamatosan, amelyben éppen járunk, tehát 3079-ben. Fog még ez utána is tartani. Hogy miért pont 3079-ben vagyunk, arról senkinek, így nekem se, pepita, sőt halovány lila dunsztja sincs, de amúgy mindegy, mert lehetnénk 9703-ban is, meg akármikor a messzi jövőben. Már legfeljebb ebben ez utóbbi évszámban, ebben a 9703-ban való történésekről szellentése sincs senkinek, ahogy a majdani és aktuális technológiáról valóban még sejtés sincs jelenkorban. Amely mindig az a pillanat, ami éppen elmúlik, tehát folyamatos jelen, de folyamatos múlt is, meg folyamatos jövő is és ebbe jó alaposan bele lehet bonyolódni, meg bele lehet bolondulni is, mert ezt aztán megérteni? Na, hagyjál pajtás békében! Szóval így van az idővel Dzsézi is! Igaz, ugyanígy nincs fingunk, fingom arról se, hogy mondjuk, a 3079-ben miket használ, használt és fog használni tech-

nológiák gyanánt kései utódunk, utódom, akiről még sejtés sincs, de hát ez is legyen egy afféle mellékkérdés. A gondolat szabad. A gond is.

Szóval azért, hogy megint képben legyünk, akkor kicsit felsorolunk! Van ez a Távkibál, ez a keráli államformáció, van itt ez az Abszurdijamagnahungárija, meg itt vannak még a Dzsézi és Kejpetya, valamint Automáté és itt ez a Kisnagypityu. Ők, mind a képzelet pillanatnyi állapota szerint léteznek e jeles és dicső szép korban. A feltételezett 219-dik Vittórió de Csutka de Aljaskapónenak az uralkodása idején. Amikor a helyzet az, ami a helyzet és ezen nem kell vitatkozni! Értve tetszek lenni? Amúgy ezek az állítások is mindig és folyamatosan igazak voltak, igazak és igazak lesznek, mert a helyzet az, ami a helyzet. S olyan, amilyen. Más nem is lehetne. Legfeljebb. Vagy esetleg. Sőt netán. De ilyesmi már nem fordulhat elő. Talán. Inkább. Aztékabb. Vagy mohikánabb. Vagy sziúbb?

Szóval azok a fránya Gyursannok kihaltak, vagy egy börtön műhódon sínylődésre ítéltetve leledzenek, vagy ha ez nem így van, akkor talán nem így van, ámbátor lehet! De legyen kapaszkodó, és most legyen úgy, hogy ezek az ellenlények éppen kihalnak és állandóan ki fognak halni, sőt ki lesznek halva. Meg az is lehet, a sokadik Vittórió de Csutka de Aljaskapóne sem él már, s minden, minden, minden csak komédia! A reinkarnáció szempontjából meg Dzsézi jelenlétét figyelve ezek irreleváns apróságok. Az újjászületés igen fájdalmas. Anyának, gyereknek, orvosnak is fáj az egész. Tehát az élet micsoda marhaság! Ugye? Kisnagypityu megszületett, születik és meg fog születni, hiszen így van megkonstruálva a világmindenség, hogy ennek így kell lennie! Aztán vége lesz. Ami közte van, nem sokat számít, az csupán lehetőség tanulásra, arra, hogy magából az élő azt a fránya nagy élni és újjászületni akarást valahogy kioldja lassan, ne vágyakozzék végre. Ez már sikerült Dzsézinek, Kejpetyának ők ezen a vágyakozáson, újjászületni vágyáson, feltámadni akaráson már régen túl vannak, nekik erre nincs szükségük. Dzsézi például már attól külön ideges szokott lenni, amikor évente megünnepelik ezen a naprendszeri harmadik bolygón az ő feltételezett születése napját, s ennek tiszteletére káposztalevessel, halászlével, diós és mákos tésztákkal degeszre tömve magukat. Azt se nagyon bírja szegény, amikor meg azt az állítólagos haláláról és visszatéréséről szóló gyásznapot tartják meg. Majd e gyásznap után, harmadnap meg ártatlan állatok füstöléssel tartósított hátsó lábát zabálják az emberek, mértéktelen módon, majonézes burgonyával. Ezek érthetetlen dolgokká váltak Dzsézi számára. Ahogy az életét kioltó kínzóeszköz sokrétű és igen divatos mutogatását sem szereti. Látványától nincsenek jó emlékei, elméletileg fulladásos rohamok, jobb oldali szúrós fájdalom, indokolatlan végtagvérzések emléke dereng fel, de már ez is mindegy, hiszen lassan hétezer éve történtek ezek a dolgok. Jobban mondva a fene se tudja, mikor, mert mihez

képest van a mihez képest? Na, és ezek itt ezen a sárgolyón azóta várják, hogy ő visszajöjjön, nekik feltámadjon, meg váltson pénzt meg ilyenek. Amit amúgy elég gyakorta meg szokott tenni, már a feltámadást mondom most, de azt nem veri nagydobra, máshol, más bolygógon testesül meg. Itt nem, ezen a harmadikon, mert még egyszer már semmi kínzóeszközön nem szeretne lógni egy percet se, nemhogy egy fél napot. Más bolygókon jó. Ott táncolnak vele, etetik, itatják, beleépítik az általános nagy és örök számítógépbe, mint meghajtót, de az mind okés. Itt, ezen a harmadikon csak titokban és olyan különleges események alkalmából szokott megjelenni, mint például Kisnagypityu reinkarnálódása. Ilyen nincs gyakran! Na, most itt az alkalom rá, most van a van, van a volt és van a lesz! Itt lép le maga Dzsézi a semmibe, mert a semmiből jött. Oda, abba a nagy semmibe távozunk mind, kik élni születtünk. Szóval itt lép le a földre Dzsézi és Kejpetya, Ískak Nord Mord Hunnónia, néhai Kumur Gemer Semerre megyében, annak egy véglegesen leromlott részén, egy falu, a néhai Badarháza helyén lévő kifalanszterezett valójába, a betonjurták alatti bunkerekben tengődő mordok morcosok népének földjére. Dzsézin lila sportos suhogó jogging ruha, Kejpetya hirtelen egy farmerszettet talált magának. Rágógumiznak, orruk piros, ugyanis a megtestesüléskor kicsit megfújta őket a téli szél széle. A betonjurtáknál csend, hó, félhomály, hideg van. Olyan mínusz harminc fok, de legalább nem kell hűtőszekrény a kajának, ja, az amúgy is keservesen kevés van! Legfeljebb ha az állami ellátmányból kapott, műrémszarvashúsból készített lecsókolbász, fenolos szójabab granulátum, meg ólmos zabból sütött, térfogatnövelővel puffasztott ZSOLTIÍZ kétszersült, tiszai fékolajban pácolt kárász, natúr lében, esetleg TIBITEBITANG cikóriapótlóból készített álcsokoládé, benne némi mesterséges cukorszármazék, s attól olyan piros, mert tele van színezékpótló élelmiszerfesték-helyettesítővel. S akinek ilyenjei és legkevesebb egy havi adagja van, már boldog ember! Bizony! Kevés kell a boldogsághoz a jövőben.

Éljen a Kerál! Ezt tízpercenként elharsogja a keráli távkibál, s ma meg – lévén Rába Rábca menti Lólengő Lator Ribanchentergető Tengeri Pünkösdjének a szent napja, amelyet is kiszemeltek Kisnagypityu reinkarnálódása napjának – ma ötpercenként kell felkiáltani, bármilyen tevékenységet is csinál éppen az ember, muszáj ordítania, hogy éljen a kerál! A szülő nő, ez a bizonyos Kisnagypityuné leánykori nevén Kisnagy Marionett is ezt kiáltozza, miközben a szíve alatt megfogant gyermek, melynek fizikai apja ez a bizonyos Kisnagypityu Kis István már a szülőcsatornában tartózkodik. E gyermek akár azon is gondolkodhatna éppen, mégis, nem lenne-e neki egyszerűbb már a születés közben megfojtania önmagát önnön köldökzsinórjával? Ezen azért töpreng, mert úgy véli, így a sokadik reinkarnációjakor,

hogy akkor az igen rövid karmikus sorsnak számítana, és azonnal mehetne vissza Automátéhoz pátyolgatásra. Végül nem teszi meg ezt, nem tesz ilyet, mert tekintettel van Kisnagypityuné, leánykori nevén Kisnagy Marionett hatalmas érzelmeire. Amúgy is már egyszer ezt lejátszották, és nem jóra futott ki az eredmény, mert Kisnagypityuné leánykori nevén Kisnagy Marionett alkoholista lett abban az életben, meg depressziós. Kisnagypityu Kis István pedig azonnal elhagyta, miután a gyerek meghalt, és vonat elé vetette magát. Kérem, ezek igen rossz karmikus mozdulások, ilyenbe nem kell ismételten belemenni! Kisnagypityu most tehát egészen gyorsan megszületett, Dzsézi és Kejpetya közben kint távlátóikon át figyelték az eseményeket. Igaz néha havazott a kép a kis monitorokon, de hát kint a betonjurták előtt valóban elindult a hóesés a születés és a szülés közben, tehát jogosan havazott a kép. Régen úgy mondták az ilyen jelenségre itt Észak Nord Mord Hunnónia, néhai Kumur Gemer Semerre megyében lévő Badarháza Lapulj puszta vidékén, meg az egész Arzénsósajó folyó vidékén, hogy na, megint kiesett a Kékes! Értették ezt arra az ezen a tájon élők, mikor adáshiba keletkezett a lejátszókon, melyeken a keráli távkibál, vagy még korábban az állami televizeliló adását hallgatták meg nézték. A kiesett a Kékes dolgon azt kell érteni, hogy hát a Kékes kiesett. Mármint hogy ennek a színes hegynek a tetején a keráli távkibál erősítő állomáson hiba állt be, s a keráli távkibál meg a televizeliló adásait nem lehetett fogni. Hát így ment ez, ha e rádióhullámokat ezen a színes hegyen, egy betontoronyban hatalmas idiótákkal erősítették! Még az is lehet, hogy diódák voltak azok, vagy netán triódák, esetleg tranzisztorok vagy chipek, melyek az adást felerősítve szórták a népre alá. Szóval nem igen pontosan volt látható a reinkarnálódás pillanata, de hát nem kell mindent is dokumentálni, ha az eset megesett, akkor úgy volt, ahogy, ezen se Dzsézinek, se Kejpetyának, se Automátának nem kellett agyalni, lényeg a lényeg, hogy kész lett a Kisnagypityu. Ezzel a történetet be is fejezhetnénk, mert amúgy már csak még egy lényeges pillanat lesz még az életében Kisnagypityunak – ez az, amikor majd meghal –, de azzal

most nem kívánunk foglalkozni. Ám közkívánatra elmondjuk, Dzsézi és Kejpetya az esemény után még három napig itt tartózkodott Ískak Nord Mord Hunnónia, néhai Kumur Gemer Semerre megyében lévő Badarháza Lapulj puszta vidékén, s tették ezt azért, hogy kicsit körbenézzenek, meglássák, mi lesz a Kisnagypityuból. Nekik az idő relatív, nekik egy pillanat harminc emberi év. Jó sokáig hagyják tehát Kisnagypityut élni, jó sokáig lent vannak e vidéken, ez egy regényre elég történés is lehet, de ez majd kiderül. Idők. Új idők kora ez már. Mert elkezdődtek a Kisnagypityu születésével – azaz badarságot írok, a reinkarnációjával – azok az új idők, melyekről a helyi látnokok, jövendőmondók, váteszek, vajákosok, kuruzslók, médiumok, próféták és látók már oly régóta meséltek, mesélnek és mesélni fognak a betonjurták alatti bunkerekbe szorult népnek az esti beszélgetéseken. Ezek az esti beszélgetések törvényen kívüli távdumcsigépen, a távkibál hullámhosszának interferenciáját kihasználva történtek, minden újholdkor, éjfél után két perccel. Ekkor szónokoltak ezek a csudálatos emberek az új időkről. Bolond időpont ugyan, de olyankor éjszaka már a keráli TEK, azaz a Tekergő Elmék Koldusai nem járőröztek errefelé. Hanem a bura falához simulva bámulják az azon túli egy kurvaejró ötvenezer jó florintba kerülő világot. Az Arzénsósajó folyó határánál téve ezt, mert ott kicsit melegebb van, mint máshol a folyó völgyében. Mert azt ők is tudták, bizony, a TEK-esek is tudták, ugyan lehet a jó florint jó, de az a kurvaejró! Az valahogy mégis jobb! Hát majd mesélünk még erről is, meg a Dzsézi, a Kejpetya meg Automáté három napig tartó turnéjáról, itt a betonjurták vidékén, csak most havazik a kép. Majd ha visszajött a Kékes! Majd akkor folytatjuk!

A KIS HERCEG RÓZSÁJA, 2021, HUMUSZ, GYÖNGY, ARANY, ÜVEG, RÉZ, ROZSDAMENTES ACÉL

M. KOVÁCS MELINDA

A SZIGET

Mozi helyett sétálni hívta. Kiállításra nem merte, semmit sem konyít a festészethez. Fruzsi ellenben a képzőművészetire készül.

A tó sötét folt az erdő szélén, sűrű nádas öleli körbe, néhol akad egy-egy hozzáférhető, keskeny partszakasz. Körbejárni elég volt egy óra, feszeng, korán van még hazamenni. A lány sokat beszél, jövőbeli tervekről álmodozik, melyek közt a fiú neve nem szerepel. Fájhatna, de alig ismerik még egymást. Leülnek a fák alá, a lány kinyújtja a lábát, hátradől, a könyökére támaszkodik, haja sűrű zuhatag. Az avart söpri vöröses szőkesége, árnyalatai belesimulnak az évszak színeibe.

– Ússzunk át a szigetre! – veti fel.

Talpra ugrik, lecibálja magáról a farmert, kibújik a pólóból, bugyiban és melltartóban fut a vízbe. Mire a fiú feleszmél, a lány már térdig áll a tóban, remegve locsolja magára a vizet.

– Jó kaland lesz, gyere! – biztatja, de a foga közben összekoccan, lila a szája, vacog.

Lali legyűri a torkát szorongató rossz érzést, vigyorogva követi. A kavicsok felülete hideg és kemény, kellemetlen az érzés, ahogy a talpába nyomódnak. Hátát égeti a nap, meleg a kora őszi délután, hívogató a tükörsima vízfelület. Előrenyújtja a lábát, elsőre csak az ujját meríti bele, felszisszen, amikor a lábfeje is elmerül. A lány már derékig áll a vízben, a válla fölött tekint hátra, biztatóan mosolyog.

Lali bokáját karcolja a sötétszürke víz, még néhány lépés és már a hasáig ér, még kettő, a mellkasáig elmerül. Levegő után kapkod, elrugaszkodik. Teljesen alá kellene bukni, de riasztó a mélység. Ha víz alá kerül a feje, rátör a pánik. Gyűlik, gomolyog a félelem a gyomra körül. A lány méterekkel távolabb bukkan fel a víz alól.

A partról közelinek tűnt a sziget, Lali már bánja, hogy nem beszélte le azonnal. Hatévesen leszakadt alatta a stég, azóta riasztja a mélység. Soha nem beszélt róla senkinek.

Legalább huszonöt méter lehet még hátra, fárad a karja, lassul, fogy a levegő. A baleset után sokáig csak térdig merészkedett a vízbe, évekbe telt, mire legyőzte a víziszonyt, de a biztonságérzete végleg odaveszett. A kilenc évvel idősebb bátyja húzta ki a vízből, kétségbeesetten püfölte a mellkasát, két bordája eltört, de a mentősök szerint ez mentette meg az életét. Az apja a nyaralóból rohant le mezítláb, kócos hajjal, imbolyogva a sörtől – ami a kánikulában gyorsan a fejébe szállt –, zihálva kapkodta a levegőt. Őrjöngve rázta az idősebbik fiát, rád bíztam az öcsédet, te meg vízbe fojtod, ordította. A szomszédasszony sikoltozott, hogy hagyja már a gyereket, még megöli, rohant a férjéért, ő lépett végül közbe. A mentőorvos morogva végezte a dolgát, nyugtatóinjekcióval fenyegetőzött. Amikor a gyerek végre magához tért és felköhögte az iszapos vizet, az apa is lecsillapodott. Nyüszítve zokogott a szomorúfűznek dőlve, a tó felé fordult, hogy eltakarja az arcát. Katartikus jelenet volt, sosem látták sírni azelőtt.

Fruzsi már kikászálódott a partra, ugrál, hogy újraélessze a testét, a karját dörzsöli, hogy felgyorsítsa végtagjaiban a vérkeringést. Lalit a nagyanyjára emlékezteti ez a mozdulat, hógolyózás után, ha átfagytak az udvaron, az asszony dörzsölte így a testüket, mielőtt a kezükbe nyomott egy bögre gőzölgő, forró csipketeát.

– Siess, mert megfagyok! – kiabál a lány, aztán eltűnik a nádas mögött.

Nagy sokára Lali lába is érinti a talajt, kimászik a partra, szemét csípi a tó zavaros vize. Teljesen lehűlt a teste, percekig tart, mire alábbhagy a remegés. Jól jönne most nagyi teája, vagy legalább egy puha törölköző. Védtelen mellkasa előtt szorosan összekulcsolja a karját, a napsugarak erejében reménykedik.

Fruzsi, kezére hajtott fejjel, hason fekve napozik a fűben, Lali lassan közeledik, elárulják a talpa alatt összezúzódó, száraz falevelek. A lány nem fordul felé, a szemét sem nyitja ki.

A melltartó a fa alsó ágán szárad, még csepeg belőle a víz. Lali a fűbe heveredik, diszkrét távolságot hagy kettejük között. Elégedettségét enyhe szorongás tompítja: a parton hagyott ruhák miatt aggódik, a farmer zsebében lapuló, méregdrága mobilt félti. A vacsora is nyugtalanítja, az esti közös étkezés elvárás a családban. A baleset óta az anyja merő görcs és aggodalom, az apja kontrollmániás, a légkör örökké feszült. Lali későn jár haza, a matematika- és angol szemináriumokra hivatkozik. A közelgő érettségi remek ürügy, hogy a délutánokat is házon kívül töltse. A szülei erőltették a gimnáziumot, magától értetődőnek tartják a továbbtanulást. Lali szívesebben töltene külföldön egy évet, dolgozna és nyelvet tanulna, de gyáva az apja elé állni.

A bátyját nem tudták irányítani, a baleset után szeretni is nehezükre esett. Húszévesen költözött el otthonról; tavasszal látták utoljára, júniusban, a családfő születésnapján sem jelent meg. Egy SMS-t és egy üveg Zubrowka vodkát küldött, ami felbontatlanul várakozik a bárszekrényben.

Lali fázik. Feláll, a melltartóért nyúl, Fruzsi mellé fekteti. Lesétál a vízhez, a túlsó partot fürkészi: a ruhák egymásra dobálva, érintetlenül hevernek a fa alatt.

– Azt hiszem, nem bírok visszaúszni. – A lány szemérmes, háttal áll miközben öltözik.

Lali a fenekét bámulja: mostanra teljesen megszáradt rajta a bugyi.

– Van egy csónak a nádasban. Majd azzal átjutunk – feleli.

ISTENNEK NEM SZÁMÍTANAK A RÉSZLETEK

Éjszakánként azt álmodom, hogy az erdőt járom. A táj kopár, térdig ér a hó, átázik a csizmám. Nem ismerem a hazavezető utat. Órák óta egy szarvasbikát követek.

Esténként az ágyam mellett térdelve imádkozom. Nem kapcsolok lámpát, gyertyát gyújtok helyette, bár gyanítom, istennek nem számítanak a részletek.

Az éjjeliszekrényen érintetlen a könyv: az egyetlen holmi, amit nálam felejtettél. Soha nem fogom utánad küldeni, de egyszer talán majd elolvasom.

A hónap utolsó szombatján megfőzöm a levest, amit úgy szerettél. Az otthon íze, így nevezted. Két személyre terítem az asztalt, szalvétát is teszek. Fehéret. A minta az ünnepeknek jár. Egyedül eszem: lassan, szipogva kanalazom a gőzölgő levest. Főznék neked újra: szigorúan a recepthez tartva magam, ahogy tanítottál.

A látomások tiszták. Sosincs miben kételkednem. Ha gyötörnek, álmokba csomagolom a szavaidat. Az erdőben a hó ropog a talpam alatt. A fák magasak, az égig nyúlnak, nem látom az ágak csúcsait. A nap elvakít, átragyog a réseken. Órákig bolyongok a fák között. Nincs kiút. Az erdőből és az életből sincs kiút. Belőled sincs. Sohasem lesz.

Évekig bántottalak. Szavakkal, az elégedetlenségem dühével. Földhöz vágtam a mobilodat, aztán napokig némasággal büntettelek. Utólag azt mondtad, jogosan, mégsem maradtál velem. Még mindig félek. A magánytól épp úgy, mint az emberektől. A kávéd keserűsége rám is átragadt. Számomra az élet csak édesen elviselhető.

Tegnap elfogyott a gyertya és a kenyér, délután megkívántam a narancsot. Már korán sötétedik, félek kilépni a házból. Kígyózó sor állt az üzlet előtt, egyesével engedték be az embereket. Az előttem állók azt beszélték, valaki vodkát lopott. Kávét és teát is vettem, narancsból három kilót. Citromos roládot és csokimázas diókockát. Meg kólát. Dénes, ha átjön, illik megkínálnom valamivel.

Felteszek egy lemezt, és a macskával az ölemben forró teát kortyolok. Megvan még a régi gramofon. Gyújtok néhány gyertyát, és a kandalló tüzét bámulom. Ez a te zenéd: jazz. Lassú és mélabús. Mint amilyen az élet volt veled. Kinyitom a könyved: tizenkét novella az elmúlásról. Nem szív magába a történet, de megtalállak a sorok között. Már tudom, hogy te vagy a szarvas, de a vadász, s az erdő is te vagy. Úgy az élet, mint a halál.

Szakad a hó. El kellene hányni a kapu elől, szabaddá tenni a járdát. Felelőtlenség megvárni a reggelt. Dénes sosem érkezik tizenegy előtt. Néha benéz, maradékot hoz a macskának. Hiába mondom neki, hogy száraz macskaeledelt eszik. Ha rossz napom van, vigasztal, babusgat, mint

egy gyereket. Óvatosan ér hozzám, jólesik, hagyom. Az érintésedet ismerem fel a mozdulataiban. Az elutasításomat is megérti. Te nem voltál ennyire elnéző velem.

Feláll, a szoba közepére siet, és verseket szaval nekem. Hosszan, beleéléssel idézi a sorokat. Szórakoztat ez a bohóckodás. Eleinte meglepett, hogy akad még valaki, aki hajlandó miattam hülyét csinálni magából.

Dénes többször is megkérte a kezem. Azt hazudtam, félek a kötődéstől. Pedig a bizalom hiánya, ami visszatart.

*

Hatodikban Dini megkért, legyek a felesége. Hozzám kell jönnöd mondta, olyan szép a szemed. A kezed finom és puha, mint anyáé. A hajadnak rózsaillata van. Beleszagolt. Elhúzódtam, féltem, hogy megpuszil. Azt csak apának engedtem.

Hiszel az angyalokban, kérdezte Dini. Akik az ajándékot teszik a fa alá karácsonykor, és éjszaka kitakarítanak az anyukák helyett. Az angyalok nem takarítanak, ellenkeztem. De nálunk igen, erősködött. Tudod, anya sokszor fáradt. Sokat dolgozik. Gyakran veszekszik a főnökével, amiért bent kell maradnia, és nem tud értem jönni tanítás után. Lehet, hogy anyát ki fogják rúgni, mert neki én vagyok az első. A főnökének nincsenek gyerekei.

A Jézuskában hiszel? A templomban néha találkozunk. Azt mondja, legyek jó és szófogadó, hogy anyának könnyebb legyen. Nekem nincs testvérem, se apukám. Elgázolta őket egy autó. Anya mindig szomorú, ha a régi fotókat nézegeti. Titokban csinálja, de én hallom, ahogy zokog.

Dini szépen rajzolt, sok ceruzája volt. A zöldet nekem adta, mikor az enyémnek kitörött a hegye. Azt mondta, ilyen a szerelem. Icu néni haragudott, ha otthon felejtettük a színezőket, anyától ezért két csomaggal is kaptam. A pónis faragónak több hasznát vettem volna, de anya szerint túl drága volt. Nem kell új, míg a régi is használható.

Dini megígérte, hogy vesz nekem egy lovat, ha a felesége leszek. Szereti a lovakat. Ha az anyukája otthagyja a főnökét és talál másik állást, ahol jobban keres, Dini szeretne lovaglóórákra járni. Én félek kicsit a lovaktól. Dini szerint nem bántanak. Szeretnék hinni neki, de szerintem az angyalkákról is hazudott. Apa azt mondta, nem szabad hazudni, úgyis mindig kiderül. Ildi néni is azért vált el János bácsitól, mert folyton csak hazudott neki. Nem mehetek hozzá Dinihez. Nem akarok elvált nő lenni, mint Ildi néni.

*

Fekete az éjszaka. Nem világítanak a lámpák a bekötőúton. Áramszünet van megint. Idebent égnek a gyertyák, pattog a tűz, a macska az ölemben alszik. Valaki dörömböl az ajtón. Dénes lehet. Ideje volna kulcsot adnom neki. A tiéd az előszobában lóg a falon. Tegnap egy üzenetben azt írtad, neked már nem fog kelleni.

SZÁZ PÁL

SZAKMAISÁG ÉS ELFOGULTSÁG, AVAGY EGY IVO ANDRIĆ-ELBESZÉLÉS A KRITIKAI RECEPCIÓ FÉNYÉBEN ÉS A BOSNYÁK NACIONALISTA OLVASAT ÁRNYÉKÁBAN

„Bosnu treba poznavati i – voljeti." (I. A.)

Ivo Andrić életművének posztjugoszláv recepciója a megosztottságról szól. Annak az országnak a szétesése folyamán, amelynek képviseletében – egyedüliként a régióból – Nobel-díjat kapott, az életmű, amely a hídverésről szólt, a boszniai polgárháború és a kilencvenes években elharapózó nemzeti ideológiák alapján a politikai propaganda eszközévé vált. A jugoszláv író katolikus családban született, zsengéit a *Mlada Hrvatska lirika* (Fiatal horvát líra) versgyűjteményben közölte, később pedig az ekavicát[1] választotta irodalmi nyelvéül, s a szerb irodalmi hagyományhoz való kapcsolata domborodott ki. Mindeközben szinte mindig – a külföldi diplomataként idegenben töltött évek alatt is – szülőföldjéről, Bosznia-Hercegovináról írt. Az életmű a délszláv háború idején és azt követően az irodalmi hagyomány határrendezésének tárgyává vált: Kié Andrić? Miénk Andrić? Miért utasítsuk el Andrićot? A jelenségre a balkanizáció és libanonizáció kulturális példájaként tekinthetünk.

A következőkben e szövevényes diskurzus egyetlen szeletét vizsgálom: az egyik legproblémásabb, s olvasataiban a legjobban kihasznált elbeszélését, a *Levél 1920-ból*-t. A kilencvenes években ezt ugyanis szinte bizonyítékként lobogtatták arra nézve, hogy a többnemzetiségű Bosznia-Hercegovinát fel kell osztani az együttélés lehetetlensége, a lakosság kölcsönös intoleranciája miatt. Elsősorban a boszniai (és szerbiai) szerb politikai beszéd korrumpálta a szöveg értelmezését, Radovan Karadžić és Dobrica Ćosić egyes megnyilvánulásai megbélyegezték az elbeszélés recepcióját – mellettük azonban egyes nyugati diplomaták reakcióiról is hasonlót állíthatunk. Emellett a bosnyák ideologizált értelmezések az elbeszélést máig Andrić muszlimok iránti gyűlöletének bizonyítékaként olvassák.

Az a különös recepciós jelenség állt elő, hogy a politikai beszéd által korrumpált értelmezések számos szakszerű, kizárólag irodalmi kritériumokat tekintetbe vevő, ideológiáktól mentes elemzés megszületését serkentették. A következőkben a *Levél 1920-ból* elemzését ezen értelmezői hagyományt áttekintve végzem el röviden kitérve a bosnyák ideologikus recepcióra is.

1 A što dialektuson (štokavski) alapuló szerbhorvát nyelvek közül az e-zőn, tehát az ekavica aldialektuson alapul a szerb nyelvi standard, ellentétben a Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában használatos je-zővel, vagyis az ijekavicával.

„BOSZNIA A GYŰLÖLET ÉS FÉLELEM FÖLDJE"

E címben foglalt sorból, amely Ivo Andrić *Levél 1920-ból* című elbeszéléséből származik, máris érzékelhető a fenti megállapítások súlya. E mondatnak köszönhetően került az elbeszélés a nemzeti ideológiák elfogultságával olvasott Andrić-szövegek élvonalába. Ezen túl pedig egy hosszabb passzusa vált gyakran ismételgetett idézetté. Ebben az allegorikus képben testesül meg szövegben már korábban analitikus módon kifejtett, a címben idézett tézis argumentációjaként:

> „Aki Szarajevóban ébren tölti ágyában az éjszakát, hallhatja a város éjjeli hangjait. Súlyosan és biztosan kondul az óra, s ver a katolikus székesegyház tornyán: éjfél után kettőt. Eltelik több is egy percnél (pontosabban hetvenöt másodperc, számoltam), és csak akkor szólal meg, valamivel gyengébb, de érdesebb kongással a görögkeleti templom órája: az is a maga éjfél utáni kettőjét veri. Röviddel utána megkondul, rekedt és távoli hangján, a bégdzsámi óra, de az tizenegyet ver, kísérteties tizenegy török órát a távoli, idegen világtájak rejtelmes számítása szerint! Az izraelitáknak nincs verő toronyórájuk, és csak az egy Isten a megmondhatója, hány óra van náluk ilyenkor: mennyi a szefárd és mennyi az eskenáz időszámítás szerint. Ily módon aztán éjnek idején is, amikor minden alszik, a süket idő puszta óráinak számlálásában virraszt a különbség, és elválasztja azokat az alvó embereket, akik éberen négy különböző s egymással haragban lévő kalendárium szerint örvendeznek és gyászolnak, toroznak vagy böjtölnek, s kívánságaikat csakúgy, mint imáikat, négy különféle egyházi nyelven küldik az egy égbe. Ez a különbözőség olykor láthatóan és nyíltan, olykor láthatatlanul és alattomban, de mindig hasonlatos, gyakran meg teljesen azonos gyűlölettel."[2]

A címbeli mondat tézisének, a boszniai gyűlöletnek ezen allegorikus képe mellett az elbeszélés több passzusát is idézhetnénk, amelyek ennél tárgyilagosabban, racionális okfejtéssel érvelnek a fő tézis mellett. Ettől eltekintve maradjunk most a két notorikusan ismételt citátumnál, amely éppen elegendő ahhoz, hogy megértsük, miért lehetett olyan könnyen ezt az Andrić-szöveget politikai ideológiák mentén olvasni Jugoszlávia szétesésének folyamán. Illetve a boszniai polgárháború nem éppen szeretetről árulkodó közegében úgy prezentálni, mint a Nobel-díjas nemzeti klasszikus autoritásával lepecsételt bizonyítékát (sőt, próféciáját) annak a boszniai gyűlöletnek, amely ellehetetleníti a békés életet. De ahhoz is elegendő ez a szövegmutatvány, hogy lássuk, a félreértelmezések a kontextusukból kitépett passzusok használatából erednek.

2 Ivo Andrić, *Levél 1920-ból* (ford. Dudás Kálmán) = *A vezír elefántja*, Magvető, Budapest, 1963, 229–230. Eredeti: „Ko u Sarajevu provodi noć budan u krevetu, taj može da čuje glasove sarajevske noći. Teško i sigurno izbija sat na katoličkoj katedrali: dva posle ponoći. Prođe više od jednog minuta (tačno sedamdeset i pet sekundi, brojao sam) i tek tada se javi nešto slabijim ali prodornim zvukom sat sa pravoslavne crkve, i on iskucava svoja dva sat posle ponoći. Malo za njim iskuca promuklim, dalekim glasom sahat – kula kod Begove džamije, i to iskuca jedanaest sati, avetinjskih turskih sati, po čudnom računanju dalekih, tuđih krajeva sveta! Jevreji nemaju svoga sata koji iskucava, ali bog jedini zna koliko je sada sati kod njih, koliko po sefardskom, a koliko po eškenaskom računanju. Tako i noću, dok sve spava, u brojanju pustih sati gluvog doba bdi razlika koja deli ove pospale ljude koji se budni raduju i žaloste, goste i posprema četiri razna, među sobom zavađena kalendara, i sve svoje želje i molitve šalju jednom nebu na četiri razna crkvena jezika. A ta razlika je, nekad vidljivo i otvoreno, nekad nevidljivo i podmuklo, uvek slična mržnji, često potpuno istovetna sa njom." Ivo Andrić, *Pismo iz 1920 gondine = Sabrana djela Ive Andrica IX. Deca (Pripovetke)*, szerk. Petar Džadžić, Muhrarem Pervić, Zagreb, 1963, 224–225.

A SZÖVEGÉRTELMEZÉS FŐ SZEMPONTJAI AZ INTERPRETÁCIÓS HAGYOMÁNY FÉNYÉBEN

A *Levél 1920-ból* egy régi kedves ismerőssel való találkozásról szól, az esemény elbeszélését pedig ennek az ismerősnek az elbeszélőhöz címzett levele követi. A szöveg a binaritásokra épül, így helyesebb lenne elbeszélőket említeni: egy heterodiegetikus elbeszélő mesél a Max Lövenfelddel való találkozásáról és emlékeiről. Max Lövenfeld levele ez után következik teljes terjedelmében, mint (fiktív) interpoláció, így tehát az extradiegetikus síkon belüli intradiegetikus betétként. Krešimir Nemec elemzésében kihangsúlyozza, hogy a személyes levél (epistula familiaris) végletesen szubjektív formájában csak az Én és a Te létezik.[3] De binaritást látunk abban is, ahogy a találkozás történetében az Én (heterodiegetikus elbeszélő, a levél címzettje) és a Te (Max Lövenfeld, a régi kedves ismerős), viszonya Lövenfeld levelében felcserélődik. (Sőt, a címzettre vonatkozó Te a levélben a Ti-vel azonosul, vagyis Lövenfeld a boszniaiakkal azonosítja őt.) Azonban a találkozás dialogikus helyzetével ellentétben a levél az egyirányú kommunikáció esete.

Nemec megállapítását továbbgondolva az egész levél retorikai elemzés tárgyául kínálkozik, hiszen a megírását az motiválta, hogy Lövenfeld, a levél írója kifejtse a gondolatait az elbeszélőnek, amire a véletlen találkozás sürgésében nem volt lehetősége. A levél szónoki beszédként az idézett tézist fejt ki. „Bosznia a gyűlölet és félelem földje." – Ezzel okolja meg Max Lövenfeld Bosznia elhagyását, s ez volt az, ami a találkozáskor magyarázatlanul maradt, s csak egyetlen szóra („gyűlölet") korlátozódott. Az egész levél igazából e tézis kifejtése, néhány kulcsgondolatra osztása, és végső soron argumentációja. Ilyen tárgyat felosztó kulcsgondolatok például, hogy a boszniai emberekben a gyűlölet öntudatlan, hogy a boszniai gyűlölet céltalan, s annál destruktívabb, hogy xenofóbiából ered, hogy váratlanul kirobbanó, stb. Az argumentációban arra jut, hogy a gyűlölet a felekezeti különbözőségből és a kölcsönös intoleranciából származik, s ennek mintegy illusztrálására (exemplum) szolgál a négy felekezet eltérő időmérésére utaló szarajevói toronyórákról alkotott allegória.

A levél gondolati konstruktummá, egyfajta tézisnovellává teszi a *Levél 1920-ból*-t, s nemcsak a filozófiai levél humanizmusig és a rómaiakig visszanyúló hagyományának implikálása miatt. Emellett azonban az elbeszélésben inkább a megírásának idejében elterjedő egzisztencializmussal rokonítható vonásokat fedezhetünk fel. Az egzisztencialisták a felvilágosodás-kori tézisregény (roman à thèse) hagyományát használták – gondoljunk Albert Camus és Jean-Paul Sartre regényeire. Elbeszélésünket a voltaire-i *conte philosophique* műfaji

3 Krešimir Nemec, *Gospodar priče: poetika Ive Andrića*, Impresum, Zagreb, Školska knjiga, 2016, 192.

hagyományhoz nemcsak retorikai-strukturális jellemzői kötik, de központi témája is: tehát a vallás és a felekezetiség kritikája.

Azok a reális kontextusukból kiragadott idézetek, amelyeket bombasztikusnak állítva be az értelmezők kihasználnak, mind Max Lövenfeld leveléből származnak. (Netes portálokon például sokszor nem is közlik az egész elbeszélést, csak a levelet.) Ezek az értelmezések általában nincsenek tekintettel a reális kontextusra, amelybe az idézet beépül, és dilettáns módon azonosítják a szereplő gondolatait a szerzőével, úgy állítva be a helyzetet, mintha Andrić állítása lenne, hogy Bosznia a gyűlölet földje.

Az elbeszélő Lövenfelddel való találkozásának története nemcsak a levél kontextusaként érdemel figyelmet. Hatidža Dizdarević Krnjević az elbeszélést alaposan körüljáró elemzésének kezdetén a találkozás körülményeire hívja fel a figyelmet.[4] A binaritás, az átmenetiség, a liminalitás magára az elbeszélt eseményre is vonatkozik, hiszen a találkozás véletlen: ugyanabban a vonatban utaztak, de nem tudtak róla, s ellentétes irányba közlekedő szerelvényre szállnak majd át. A kronotoposzok is az átmenetiségből következnek: márciusban (mintegy az évszakok határmezsgyéjén), éjfél után, a kísértetek órájában találkoznak, s beszélgetnek míg meg nem jön a szerelvény, amelynek „sem érkezési, sem indulási idejét nem tudj[ák]."[5] A térkezelés is ennek felel meg: a szlavónbródi vasútállomás a helyszín, ahol a Szarajevóból induló boszniai keskeny nyomtávú vasútról szállnak át.[6] A szöveg az éjszakai utazók „mélabúját" („melanholija") említi, az anonim tömegből egy „ember" tűnik ki, Max Lövenfeld, akinek portréját, tömör életrajzi vázlatát közli a szöveg. Az alakot szintén a liminalitás jellemzi, származását illetően csakúgy, mint a jövőjére vonatkozóan. Gyorsan kiderül ugyanis, hogy szülővárosát, ahol mindig is valamiféle otthonos idegen volt, a jövevény kofferesek[7] leszármazottja, most örökre elhagyja.[8]

4 Hatidža Dizdarević Krnjević, *Andričeva priča o ljudskoj zabludi (Pismo iz 1920 godine)*. Novi Izraz, 1998/1, 124–135.

5 Andrić, *Levél…*, *i. m.*, 214. „čekamo voz kome ne znamo ni čas dolaska ni čas odlaska…" Andrić, *Pismo...*, *i. m.*, 208.

6 A helyszín akár szimbolikus értékkel is bírhat. A keskeny nyomtávú vasutat az Osztrák-Magyar Monarchia okkupációjának kezdetén építették (1879–1882), ezt a korszakot pedig 1920-ban a Nagy Háború után, amelyről a Lövenfelddel folytatott beszélgetésben is szó esik, már egy lezárt kornak tekintették. A Lövenfeld-család története e monarchiabéli korszak lenyomata: a család sarja anyját követve hagyja el azt a várost, ahol szülei egykor letelepedtek.

7 Pejoratívan „koferaš"-nak nevezték azokat a hivatalnokokat, akik az Osztrák-Magyar érában a Monarchia más tartományaiból érkeztek Boszniába. A novella zárlatában így utal magára Lövenfeld is, de a finomabb jövevény („došljak") szót használja. (*Vö*, Andrić, *Levél…*, *i. m.*, 226.)

8 Az első mondat a szereplőről: „A mellettem ülő ember régi ismerősöm és barátom, akit az utóbbi tizenöt esztendő folyamán szem elől vesztettem valahogyan. Max Lövenfeldnek hívják; orvos fia, s maga is orvos. Szarajevóban született, ott is nevelkedett. Apja fiatal orvosként hagyta el Bécset, és Szarajevóban telepedett le (…) Zsidó származásúak, de régen kikeresztelkedtek. Anyja – olasz bárónő s egy emigrált francia család sarjából lett osztrák tengerésztiszt leánya – trieszti volt." Andrić, *Levél…*, *i. m.*, 214. / „Čovek koji sedi pored mene moj je davnašnji poznanik i prijatelj koga sam za poslednjih petšest godina izgubio iz vida. Zove se Maks Levenfeld, lekar je i lekarski sin. Rodio se i odrastao u Sarajevu. Otac mu je kao mlad lekar napustio Beč i nastanio se u Sarajevu (…) Poreklom su Jev-

A kereszteződésben, átszállás közben való véletlen találkozás egyszerre szó szerinti és absztrakt: az életút fordulópontján való találkozássá lényegül át.[9]

Az elbeszélés következő részében egy hosszú retrospektív kitérő következik a narrátor Maxhoz fűződő gyerekkori emlékéről. Néhány évfolyammal idősebb iskolatársakként az irodalom iránti szeretet hozta össze őket, emellett viszont „csak elválasztott bennünket minden: az évek, a külső, a szokásaink, szüleink vagyoni állapota és társadalmi helyzete."[10] A narrátor és Max kapcsolata is liminális, hiszen itt is határátlépés történik, s ezúttal is metaforikus és konkrét síkon egyszerre: a felidézett emlékképben a narrátor a felsőbb társadalmi osztályt képviselő Lövenfeld-házba nyer bebocsátást, ahol a könyvtár nyűgözi le sokféle és soknyelvű könyvével: „Az első igazi könyvtárat láttam életemben, és jövőm sorsa tárult meg [sic!] lelki szemeim előtt."[11] A felidézett gyermekkori emlékben ezután hangsúlyos intertextuális jellel találkozik az olvasó: Max egy alkalommal Goethe *Prométheüsz* című verséből idéz az elbeszélőnek, s az erre való visszautalással a Max későbbi életfázisait tárgyaló részekben is találkozunk.

Ezen a ponton érdemes kitérni Perina Meić pszichologizáló elemzésére,[12] aki abból indul ki, hogy Max Lövenfeld az elbeszélő számára gyerekkori csodálatát és tiszteletét kiváltó autoritásnak számított. A történet szerinte az intellektuális fölény cseréjeként is olvasható, legalábbis az elbeszélés zárlatának ironikus gesztusait követve, amely felszámolja a levél címzettje és írója közötti distanciát – erre még visszatérünk.[13] Meić ebből arra a következtetésre jut, hogy az elbeszélést két mélystruktúra, az oidipuszi és a prométheuszi mítosz alapozza meg. Max mint autoritás a szimbolikusan letaszított ödipális apa szerepét játsza ebben a konstrukcióban, míg Bosznia az anya szerepébe kerül. A prométheuszi mítosz a tekintély elleni lázadás története, az autoritás domináns pozíciójából való letaszításának vágyát és szándékát testesíti meg. Meić

reji, ali već odavno pokršteni. Majka mu je rodom iz Trsta, kći italijanske baronice i austrijskog pomorskog oficira, potomka francuskih emigranata." Andrić, *Levél…*, *i. m.*, 208–209.

9 Dizdarević Krnjević, *Andričeva priča…*, *i. m.*, 127.

10 Andrić, *Levél…*, *i. m.*, 215. „Sve nas je delilo – godine, izgled i navike, imovno stanje i društveni položaj naših roditelja." Andrić, *Pismo...*, *i. m.*, 209.

11 Andrić, *Levél…*, *i. m.*, 216. „Video sam prvu pravu biblioteku u životu i bilo mi je jasno da vidim svoju sudbinu." Andrić, *Pismo...*, *i. m.*, 211. Žaneta Đukić Perišić monumentális Andrić monográfiájában e passzusban önéletrajzi intonáltságát emeli ki: *Uő*, *Pisac i priča: stvaralačka biografija Ive Andrića*, Akademska Knjiga, Novi Sad, 2012, 124.

12 Perina Meić, *Značenjski aspekti Andrićeve novele Pismo iz 1920 = Andrićeva poetika. Iza kulisa ispripovijedanoga*, Ogranak Matice hrvatske u Rijeci – Studio TiM, Rijeka, 2021, 220–230.

13 *Uo.*, 222, 228. Meić kötetéről írott kritikájában, noha elemzésének érvelését elfogadja, Staniša Tutnjević árnyaltabb felfogást javasol: „Можда је мало прејако рећи да се у овој реченици крије иронија, али је очито да ова »објективна« констатација није неутрална и да у себи садржи потенцијал нечега што »доноси посве нову перспективу на све дотад исприповиједано«." Станиша Тутњевић, *Завичајни омаж Андрићу*, Књижевна историја – часопис за науку о књижевности, 54(2022)/177, 419–422, idézet helye: 421.

szerint e szándék okán, a lázadás jogcímén a prométheuszi az ödipális mítosz valamiféle intellektuális változatának tekinthető.[14]

Visszatérve elbeszélésünkhöz, a peronon való beszélgetés során az is kiderült Lövenfeldről, hogy a világháború idején a Monarchia bosnyák egységeinél szolgált tábori orvosként, és hogy eléggé megviselték az események. Az elbeszélő kérdésére, hogy „… mitől menekülsz Boszniából?”[15], azt válaszolja: „gyűlölet”. Az egyszavas válasz kifejtését a megérkező szerelvény hiúsítja meg, az elbeszélő éppen csak belgrádi címét győzi Lövenfeld után kiáltani. A kifejtést a Triesztből[16] érkező levél tartalmazza, amely néhány héttel a találkozást követően érkezik. Az elbeszélés zárlatában aztán az derül ki, hogy Lövenfeld a ’30-as évek elején Párizsban praktizált, majd a találkozás alkalmával emlegetett Dél-Amerika helyett Spanyolországba távozott, ahol önkéntesként a polgárháborúban halt meg 1938-ban, amikor bombatalálat érte a kórházat.

Az elbeszélés utolsó mondata arról árulkodik, hogy bár Szarajevót egy aragóniai kisvárosra cserélte, közhellyel szólva, sorsát nem kerülte el: „Így fejezte be életét az az ember, aki a gyűlölet elől menekült világgá.”[17] E zárómondat alapján joggal találkozhatunk az elemzések között azzal az állítással, hogy elbeszélésünket a *Találkozás Szamarrában* címen, Somerset Maugham átiratában (*Appointment in Samarra*, 1934) elterjedt keleti történet inspirálta, amelynek változatát a Talmudban (Szukka 53a) és iszlám forrásokban szintén megtaláljuk (pl. al-Szujútinál). Alapmotívumát meríthette Andrić a keleti történetből, amely paradoxonon alapul: főszereplője a halál elől Bagdadból Szamarrába menekül, ahol viszont éppen a halál karjába fut. Andrić elbeszélése esetében a menekülés és annak kudarca motivikus egyezést mutat, de a szereplőnk motivációja különbözik a keleti történettől.

Perina Meić,[18] Edin Pobrić[19] és Hatidža Dizdarević Krnjević[20] is utal arra a distanciára, amely legnyilvánvalóbban éppen a zárómondatban mutatkozik meg, amely az előbbi kettő szerint az elbeszélő iróniájából, az utóbbi szerint pedig a szkepsziséből származik. A Nemec[21] és Pobrić[22] által emlegetett bináris oppozícióknak talán leghangsúlyosabb retorikai megnyilvánulása a zárómondat. A megszakított, késleltetett és egyirányúvá tett kommunikáció szinte szemantikailag szeparálja Max levelét a szövegegészben. Az elszigetelést csak még jobban felerősíti az, hogy a levélnek az elbeszélőből kiváltott hatásáról szó sem esik, véleményét a levélről s annak tárgyáról nem közli, a levél kommentálatlan marad. A zárómondaton kívül azonban van egy hangsúlyos elem, amely felett az elemzések átsik-

14 Andrić, *Levél…*, *i. m.*, 229.

15 Andrić, *Levél…*, *i. m.*, 223. „…od čega ti bježiš iz Bosne?” Andrić, *Pismo…*, *i. m.*, 217.

16 Apja halála után Szarajevóból költözött ide a trieszti arisztokrata családból származó anya, hozzá megy Max a külföldre való távozás terveivel végleg hátrahagyva szülővárosát, Szarajevót.

17 Andrić, *Levél…*, *i. m.*, 232. „Tako je završio život čovek, koji je pobegao od mržnje.” Andrić, *Pismo…*, *i. m.*, 227.

18 Meić, *i. m.*, 228.

19 Pobrić, Edin, *Glasovi mrtnje i ljubavi u „Pismu iz 1920.“ = Međunarodna znanstvena konferencija u oblasti književnosti i jezika: zbornik radova*, ured. Kazaz, Enver, Travnik, 8–9. novembar/studeni 2014, Travnik, Univerzitet u Travniku, Edukacijski fakultet, 9–20. hivatkozás helye: 18.

20 Dizdarević Krnjević, *Andričeva priča, i. m.*, 133.

21 Nemec, *Gospodar priče… i. m.*, 193.

22 Pobrić, *i. m.*, 16, 18.

lanak, s amely sejteti az elbeszélő véleményét. A találkozás során, miután a háború kerül szóba, az a benyomása támad az elbeszélőnek, hogy Max is a békétlen vagdalkozók közé tartozik.[23] Később a beszélgetés „elakad, hisz egyikünk sem akart mindenáron vitatkozni…”[24] Az egyet nem értés tehát ezek után elodázódik, illetve látensen van jelen, s csak az utolsó mondatban ütközik ki.

Ahogy gyermekkorukban, úgy ezúttal is különbözik a helyzetük: Lövenfeld örökre távozik, de biztos benne, hogy az elbeszélő újra és újra vissza fog térni Szarajevóba. Levelében Max a többes szám második személyét használva ír az elbeszélőhöz, s így mintegy kollektivizálva rendeli hozzá Bosznia népét.

AZ ELBESZÉLÉS ÉLETRAJZI KONTEXTUSA

A narratív-retorikai szerkezetben megfigyelhető markáns távolságtartás az elbeszélő és Lövenfeld, a levélíró között tehát a korrekt olvasatok esetében eleve ellehetetleníti a szereplő azonosítását az elbeszélővel, illetve a elbeszélés szintjeinek összezavarását okozza tekintet nélkül a reális kontextusra. A távolságtartást az elbeszélés virtuális kontextusainak esetében is fontos hangsúlyozni, annál is inkább, hogy az elbeszélésünk sok önéletrajzi elemet tartalmaz. A distancia hangsúlyozása nélkül épp ezért az olvasó hajlamos a *Levél 1920-ból* elbeszélőjét automatikusan az íróval (Ivo Andrić) azonosítani. A szoros olvasaton (close reading) túllépve, az alábbiakban szükséges kitérnünk a külső szöveg-összefüggésekre s a szerzői életúton és életművön belül feltárni az elbeszélés virtuális kontextusát.

A *Levél 1920-ból* a békekötés után egy évvel, 1946-ban az előző usztasa rezsimben bedarált, s frissen újraindított szarajevói Pregled első számában jelent meg (szerkesztőjét, a kiemelkedő szarajevói antifasiszta értelmiségit, Jovan Kršićet korábban megölték).[25] Ivo Andrić, aki a háborút a Prizrenska utcai belgrádi lakásán vészelte át három nagyregényén dolgozva, a háború utáni időszakban többször is hosszabb-rövidebb időszakot töltött Szarajevóban, mondhatni hol itt, hol Belgrádban tartózkodott.[26] E helyen nem áll módunkban részletezni azokat a vérengzéseket és népirtásokat, amelyek a háború alatt

23 A fordítás nem adhatja vissza elég jól az eredetiben kurzívval kiemelt „kivan” (dühös, bosszús) szó jelentését. „Akadtak jócskán a nagy háború után az értelmiségiek közt ilyen *megrögzöttek*, [kiemelés: Sz. P.] akik egészen különös módon acsarkodtak valami meghatározhatatlan ellen. Az ilyen emberek sem adottságot nem leltek magukban megnyugvásra és alkalmazkodásra, sem erőt az ellentétes irányban [sic!] lendítő elhatározásra. És nekem, abban a pillanatban, az volt az érzésem, hogy ő is közülük való.” Andrić, *Levél…*, *i. m.*, 221. / „Posle toga velikog rata sretalo se među inteligentima dosta takvih *kivnih* ljudi [kiemelés az eredetiben], kivnih na neki naročit način, na nešto neodređeno u životu. Ti ljudi nisu nalazili u sebi ni sposobnost da se mire i prilagođavaju, ni snagu za velike odluke u protivnom pravcu. On je, činilo mi se u tom trenutku, bio jedan od tih.” Andrić, *Pismo…*, *i. m.*, 215.

24 Andrić, *Levél…*, *i. m.*, 221. „…ni on ni ja nismo želeli da se prepiremo…” Andrić, *Pismo…*, *i. m.*, 216.

25 E hátteret részletesen ismerteti: Душан Глишовић: *Иво Андрић: историја и политика: прилог проучавању југословенских и српских политичких и културних односа са Немачком, Аустро-Угарском и Аустријом*, Београд, Службени гласник, 2017, 92–94.

26 Đukić Perišić, *i. m.*, 421–434.

történtek Bosznia-Hercegovina területén – az usztasák a szerbeket és a zsidókat, a csetnikek a horvátokat és a muszlimokat, majd a partizánok az előző rezsim képviselőit üldözték.) Az események (olvasói) tudatában mindenesetre egyáltalán nem tűnik olyan radikálisnak, hogy valakiben 1946-ban az fogalmazódik meg: Bosznia a gyűlölet földje. Max Lövenfeld végzete azonban ugyanakkor azt mutatja, hogy a dolog ennél sokkal összetettebb. Hatidža Dizdarević Krnjević értelmezését éppen ennek a tévedésnek az elbeszélésére alapozza, amelyet már tanulmánya címében hangsúlyoz: *Andrić története az emberi tévedésről* (*Andrićeva priča o ljudskoj zabludi*).

Az életmű kontextusában az elbeszélés a világháborúhoz kapcsolódók között helyezhető el, a *San* (*Álom*), a *Taj dan* (*Az a nap*), valamint a *Noćni razgovor 1941* (*Éjszakai beszélgetés 1941*) és a *Tri dečaka* (*Három gyermek*) mellett. Elbeszélésünkkel összevetve az utolsóval találjuk a legtöbb hasonlóságot, ebben ugyanis a három nemzetet, illetve felekezetet elválasztó ellenszenv témája a három gyermek alakja által képszerűen jelenik meg, mintha Max Lövenfeld egyik mondatából bomlana ki az elbeszélés: „Rajongástok és imádatotok ereklyéi rendszerint hetedhét országon túl, ámde az utálat és gyűlölet tárgyai itt vannak kéznyújtásnyira, egyazon városban, gyakran az udvarkerítés túlsó oldalán."[27] A *Tri dečaka*[28] záróképe pedig éppen a falon túli, másik iránti ellenszenv szatírájával zárul. A címbeli három gyermek éppen a három felekezethez tartozik, de egy utcában laknak, amelyet Dedagáról neveztek el. A *Dedagin sokak*-on a pravoszláv, s a muszlim család háza és birtoka a katolikus szemináriummal alkot szomszédságot.

Az sem meglepő, ha a második világháború eseményeinek és lezárultának reflexiójában az első világháború lezárásához kapcsolódó emlék merül fel. Az elbeszélés publikálásának és egyszersmind az elbeszélés idejének[29] eseményei összekapcsolódnak Max keserűségével és első világháborús traumájával.[30] Gnómikus megjegyzése szerint „gratulál a győzteseknek, és – mélységesen sajnálja őket, mert a legyőzöttek látják, hova jutottak, és mit kell tenniök, a győztesek pedig nem is sejtik, ami vár reájuk."[31] Lövenfeldnek az a meggyőződése, miszerint az elbeszélő vele ellentétben még vissza fog térni Boszniába, szintén életrajzi kontextusba helyezhető: az 1920-as évben indult ugyanis Andrić diplomata-karrierje, amely 1939-ig, Berlinből való hazahívásáig és Jugoszlávia náci megszállásáig tartott.[32]

27 Andrić, *Levél*…, *i. m.*, 228. „Vaše su voljene svetinje redovno iza trista reka i planina, a predmeti vaše odvratnosti i mržnje tu su pored vas, u istoj varoši, često sa druge strane vašeg avlijskog zida." Andrić, *Pismo*…, *i. m.*, 222–223.

28 Иво Андрић, *Три децака* = Свеске Задужбине Иве Андрића XVI, 13, 7–15.

29 A kettő azonosnak vélhető, hiszen a legkorábbi múltbéli esemény a spanyol polgárháború (Lövenfeld pusztulásának híre nyilván késve érkezik az elbeszélőhöz), az elbeszélés ideje a világháború alatt vagy után helyezhető el. Az elbeszélés utolsó passzusa is emellett szól.

30 A háborús trauma felől olvassa az elbeszélést: Đenan Kos, Kenan Riđić, *Poetika ratne traume i „Pismo iz 1920." Ive Andrića = Zbornik druge međunardone znanstvene konferencije u oblasti književnosti i jezika*: *zbornik radova*, ured. Kazaz, Enver, Travnik, 8–9. novembar/studeni 2014. Travnik, Univerzitet u Travniku, Edukacijski fakultet, 71–78.

31 Andrić, *Levél*…, *i. m.*, 221. „…čestita pobednicima i - da ih duboko žali, jer pobedeni vide na čemu su i šta treba da rade, dok pobednici još i ne slute šta ih čeka." Andrić, *Pismo*…, *i. m.*, 215.

32 Dušan Glišović pedig fontos felismeréseket fogalmazott meg azzal kapcsolatban, hogy nemcsak az elbeszélő, de Max Lövenfeld életútja is számos ponton párhuzamos Andrićéval: Глишовић, *i. m.*, 121–123.

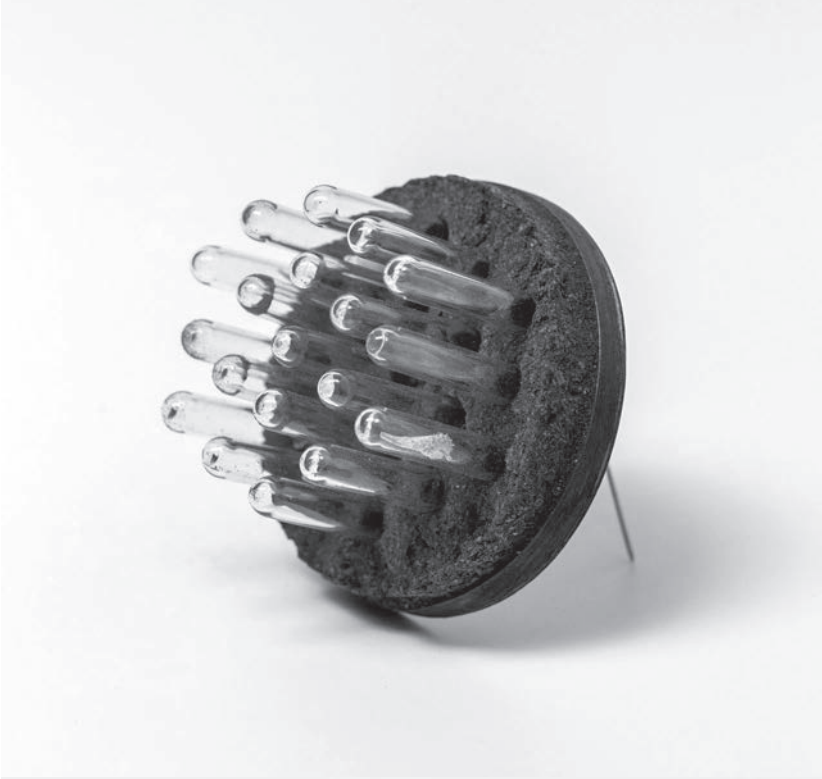

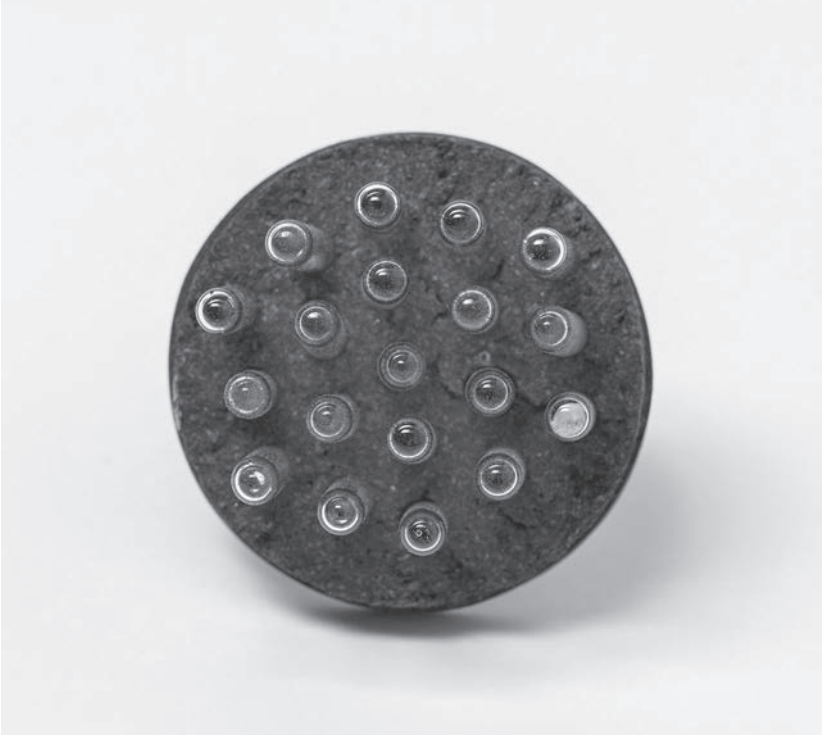

LABORATÓRIUM, 2021, HUMUSZ, ÜVEG, MAGOK, RÉZ, ROZSDAMENTES ACÉL

ANDRIĆ ORVOS-ALAKJAI ÉS A BOSNYÁK NACIONALISTA KRITIKA

Zoran Milutinović *Bitka za prošlost* (2018) című könyvében egy olyan diskurzus anatómiáját tárja fel részletesen, amely a bosnyák/muszlim recepción belüli nemzeti ideológiai elfogultságok eredményeképpen dezinterpretálja, néha pedig egyenesen kihasználja (abuzálja) Ivo Andrić életművét.[33] E diskurzus, amely még Andrić életében kezdett formálódni, az írót úgy igyekszik beállítani, mint aki ellenszenvet, vagy egyenesen gyűlöletet táplál a bosnyákok, illetve az iszlám ellen. A Milutinović és mások, mindenekelőtt Staniša Tutnjević[34] és Boris Bulatović[35] nyomán feltárt bosnyák nacionalista recepcióban a *Levél 1920-ból* más Andrić-művekkel összevetve nem foglal el előkelő helyet, ami nem is csoda, hiszen a kifogásolt művekkel ellentétben ebben nem szerepelnek muszlimok, és az iszlámról sem esik szó. Még e diskurzus egyik legfontosabb szövege, Muhsin Rizvić, *Bosanski Muslimani u Andrićevu svijetu* (1995) című könyve is csak egyetlen helyen citálja az elbeszélés tézisét, miután több XIX. századi horvát útleírás idézésével világít rá e tézis előképeire. A hivatkozott Bosznia megosztottságát firtató passzusok ugyan érdekesek lehetnek imagológiai szempontból, de Rizvić argumentációja nem állja meg a helyét. Mindamellett, hogy nem rejti véka alá, hogy a tézismondatot az elbeszélés főszereplője, Max Lövenfeld írja levelében, végeredményben – hasonlóan többi példájához – mégiscsak összemossa az elbeszélői hangot az ontológiai szerzővel.[36] Ez az összemosás gyakori, s már a kezdetei óta jelen lévő (dez)interpretációs eljárása e diskurzusnak, Milutinović ennek címén is joggal mutat rá a dilettáns voltára.[37]

33 Zoran Milutinović, *Bitka za prošlost. Ivo Andrić i bošnjački nacionalizam*, Beograd, Geopoetika, 2018.

34 Станиша Тутњевић, *Андрићева слика Босне на размеђу поетике и идеологије*, Источно Српско Сарајево, ЈП „Завод за уџбенике и наставна средства" а. д., 2019.

35 Борис Булатовић, *Идеолошки типови интерпретације и актуелизације Андрићевог књижевног опуса у постјугословенском контексту*, Култура, часопис за теорију и социологију културе и културну политику, 156(2017), 11–47.

36 Muhsin Rizvić, *Bosanski muslimani u Andrićevu svijetu*, Ljiljan, Sarajevo, 1995, 295. „Od ovih iskaza nije teško povući liniju na Andrićevu dizertaciju i njegove historijske romane i pripovijetke, jer su Mažuranić i Jukić, uz druge, nesumnjivo predstavljali njegove književne i idejne izvore. U *Pismu iz 1920.* godine on će u pismu Maksa Levenfelda iznijeti svoj traktat koji počinje riječima: »Bosna je zemlja mržnje i straha; .. « A u *Omerpaši Latasu* će napisati: »Sarajevo nije grad zločina, bar ne javnog i krvavog; pre bi se moglo reći da je grad mržnje, a mržnja lako nalazi nove povode i u svemu vidi sve nove potvrde za svoju opravdanost«." / „Ezekből a kijelentésekből nem nehéz meghúzni az Andrić disszertációjához, történelmi regényeihez és novelláihoz vezető vonalat, hiszen Mažuranić és Jukić, másokkal együtt, kétségtelenül az irodalmi és ideológiai forrásait képviselték. A *Levél 1920-ból*-ban pedig Max Lövenfeld levele által, a következő szavakkal vezeti be traktátusát: »Bosznia a gyűlölet és a félelem országa«. Az *Omér pasában* pedig ezt írja: »Szarajevó nem a bűnözés városa, legalábbis nem nyilvános és véres bűnözésé; inkább azt lehetne mondani, hogy ez a gyűlölet városa, és a gyűlölet könnyen új okokat talál, és mindenben új megerősítést lát igazolására.«"

37 Milutinović, *Bitka…*, *i. m.*, 29.

Sokkal fontosabb szereppel bír az elbeszélésre nézve Rusmir Mahmutćehajić *Andrićevstvo* (2015) című vaskos könyve, a bosnyák nacionalista kritika következő s újabb monumentális alkotása. Ebben Andrić állítólagos muszlimgyűlölete (a szokásos szemrehányás) mellett azt igyekszik bizonyítani, hogy szerzőnk az iszlám elleni kultúrharc képviselője, sőt, a bosnyákok elleni népirtás megalapozója, a szerb nacionalista ideológia szolgája. Milutinović diskurzus-elemzése eleget foglalkozik az akadémikusság vagy tudományosság látszatát keltő munkával, így itt csak egy szeletére térnék ki.

Mégpedig a „három orvos" témájára, amely az andrići hősök tipológiáját illetően releváns hasonlóságon alapul. Az *Estetizacija antibosanstva* (*Antiboszniaiság esztétizálása*) című részben Giorgio Agamben *Homo sacer*jét használja Mahmutćehajić, hogy a medicina és politika kérdését megalapozza. A homo sacer azonban nem azonosítható magától értetődően a *másik*kal, az idegennel, amely ebben az esetben a boszniai muszlimokat jelenti. De Mahmutćehajić igazából nem is dolgoz ki érveket ennek bizonyítására, pusztán egymás után helyez állításokat.[38] A három orvosban látja megtestesülni a másik és Bosznia iránti nacionalista elfogultságot, amely betegnek és degeneráltnak látja „a törököket", vagyis muszlimokat.[39] Max Lövenfeld mellett a *Mrak nad Sarajevom* (*Felleg Szarajevó felett*) című elbeszélés doktor Galantijáról, illetve a *Travniki krónika* orvosáról, Cologna (Kolonja) doktorról van szó. Mahmutćehajić szerint valamiféle hatalmi pozíciójukból kifolyólag a másvallásút („religijski drugi") mindhárman alacsonyabb rendűnek, betegnek, veszélyesnek látják. „Mindhárman egyetértenek abban, hogy a boszniai felekezeti pluralitás fenntarthatatlan, és hogy a középpontjában a harag és a hamispróféta, az igazi török elv áll."[40]

Mahmutćehajić megfogalmazása, a kárhoztatott „török elv" valóban Galanti doktortól származik, aki valóban sötétnek látja Bosznia világát. Töprengése azonban nem Bosznia népére, de uraira vonatkozik, kimondottan az oszmanlikra (osmanlije), és még csak nem is a törökökre, illetve a boszniai muszlimokra. E jelentések összemosására az életmű e befejezetlen, marginális darabjában Milutinović mutatott rá.[41] Lövenfeld esetében is hasonló csúsztatást láthatunk Mahmutćehajić olvasatában (elbeszélésünkből a szarajevói órák allegorikus képét tartalmazó passzust idézi). A Lövenfeld nyomán tett állítás, miszerint a gyűlölet és a másiktól való félelem áll minden boszniai dolog középpontjában, lehet, hogy túlzó, de helytálló értelmezés.[42] Mahmutćehajić azonban a gyűlöletről folytatott diskurzusba beleolvassa a „török elvet", vagyis azt sugallja, hogy a boszniai megosztottságról az iszlám tehet, s amelyről a *Levél 1920-ból*-ban nincs is szó. Ezt a körülményesen megfogalmazott megállapítást olvashatjuk: „...az a nemzeti, faji és vallási elidegenedés, amely az összes másik

38 Hasonlóra jut Milutinović is: „ „És amikor mindezek ismeretében elolvassuk azt a mondatot, amely a »kortárs biopolitikára« hivatkozva értelmezi ezt a három szereplőt, világosan láthatjuk azt, hogy Mahmutćehajić olvasta ugyan Agambent, mint ahogy azt is, hogy egyáltalán nem érdekli, hogy az általa felkínált értelmezések állnak-e bármiféle kapcsolatban azzal, amit magyaráz…" / „I kad znajući sve to pročitate rečenicu, koja ova tri lika tumači prizivajući »suvremenu biopolitiku«, jasno vam je da je Mahmutćehajić čitao Agambena, ali također i da on uopšte ne mari da li će tumačenja koja nudi biti u bilo kakvoj vezi s onim što tumači…" Milutinović, *Bitka za prošlost*, *i. m.*, 131.

39 „U nacijskome vidiku bosanski muslimanski svijet je nezdrav, čemu je uzrok veza s Turcima, turskim feudalizmom i turskim principom." Rusmir Mahmutćehajić, *Andrićevstvo. Protiv etike sječanja*, Clio, Beograd, 2015, 393.

40 „I sva trojica su saglasni da je bosanska vjerska pluralnost neodrživa, da je u njenoj srijedi bijes i lažni vjesnik, ‚sušti turski princip." *Uo.*, 395

41 Milutinović, *Bitka za prošlost*, *i. m.*, 161.

42 Mahmutćehajić, *i. m.*, 407.

egyediségét fenyegeti, nem érthető a török jelenlét eredendő nem eredetisége nélkül. Minden gyűlölet kezelhető lenne, ha nem lenne ez a gonosz török elv."[43]

Vajon hol mond olyat Max Lövenfeld, vagy akár az elbeszélő, amelyből ez következne? Még csak az egykori oszmanlikra vonatkozó említés sem szerepel, s a boszniai muszlimokról sem állít semmit a szöveg. Lövenfeld, a mi orvosunk „diagnózisa" az összes felekezetre vonatkozik. Az órás szarajevói allegória az egyedüli, ahol egyáltalán megnevezve szerepelnek a felekezetek, ám itt sem részesíti előnyben egyiket a másik kárára. Mahmutćehajić átideologizált politikai logikája, amelynek szemüvegével olvas, a fejezet végén bukik ki: egyedül a szerb és horvát Bosznia képzelhető el az orvos számára – állítja. Tegyük hozzá: minden alap nélkül.

Milutinović a rekontextualizálás és a források használatának felülvizsgálata eredményeként marasztalja el Mahmutćehajić arra vonatkozó állítását, hogy mind a három orvos keresztény, aminek pedig világnézetileg kellene megalapoznia vélekedéseiket.[44] Lövenfeld esetében egy kikeresztelkedett askenázi család sarjáról, hangsúlyozottan ateistáról van szó, hiszen valamiféle titkos vallomásként hangzik el az elbeszélő gyermekkori emlékének retorikai súlypontján: „Tudod, én atheista vagyok."[45] Szemantikailag ezzel alapozza meg az elbeszélés Lövenfeld későbbi felekezetiség-kritikáját. Mahmutćehajić ugyan tudatában van az alak ateizmusának, hiszen könyve elején részletesen elemezte a szarajevói órák allegorikus képét, ahol az ateizmus vonását ki is hangsúlyozta.[46] Az elemzés szó használata azonban talán túlzó, mivel a vallási kalendáriumok zavaros összehasonlításának eredményeképpen követhetetlenül obskúrus következtetésekre jut Mahmutćehajić. Mindenekelőtt arra, hogy az időmérés különbségeiből fakadó abszurditás az elbeszélő (?) ateizmusának tudható be.[47] Majd Lövenfeld askenázi eredetéből is valamiféle antimuszlim beállítottságra következtet (mondván, velük ellentétben a szefárd kultúra ugyanis a muszlimokkal való együttélés során fejlődött). Ezután Max ateizmusát az elbeszélés megjelenésének korabeli kontextusában olvassa, állítása szerint az uralomra kerülő szocialista ideológia nyilvánul meg benne, ami a holokausztot a vallástól való elrettentésre, az ateizmus propagálására használta.[48] Ezen a ponton kezd végkép zavarossá válni a fejtegetése, szerinte ugyanis „a gyűlöletet, ami a holokauszthoz vezetett, nem lehet összekapcsolni a különféle

43 „…ta nacijska [sic!], rasna i religijska tuđost koja prijeti svakoj drugoj pojedinačnosti nije shvatljiva bez početne nepočelnosti [sic!] turske prisutnosti. Bez mržnje bile bi savladive kad ne bi bilo tog opakog turskog principa." *Uo*., 407–408.

44 Milutinović, *Bitka za prošlost*, *i. m*., 131.

45 Andrić, *Levél…*, *i. m*., 219. „Znaš, ja sam ateist." Andrić, *Pismo…*, *i. m*., 213.

46 Mahmutćehajić, *i. m*., 55.

47 „A szarajevói éjfél […], Max Lövenfeld éjfélje, Isten nélküli. Az órái ezért vesztik el jelentésüket, azon közösségek órái, amelyek az értelmüket igyekeznek felfedni minden egyes tagjuk önvalója által." / „A sarajevska ponoć […] jest ponoć Maksa Levenfelda, jest bez Boga. Zato i njeni satovi izmiću smislu, i satovi zajednica koje im smisao nastoje otkriti o jastvu svakog člana." *Uo*.

48 „U poganskom zločinu protiv Jevreja nađeni su odlučni razlozi za promicanje ateizma kao ideologijske osnove komunističkog poretka svijeta." *Uo*.

naptárak értelmével, különösen pedig a boszniai naptárakkal nem."[49] De mi köze ennek a megállapításnak Andrić elbeszéléséhez? Szó sincs benne olyasmiről, amit a továbbiakban állít, t. i., hogy az egységes időmérés bevezetése a faji tisztaság náci ideológiájából fakadna.[50] Nem is érdemes tovább e borzalmas és rossz szándékú értelmezés részleteibe belemerülni, hiszen következtetéseinek már rég nincs köze a szöveghez, amelyből kiindult.

GYŰLÖLET, MEGOSZTOTTSÁG, SZEKULARIZMUS

Mahmutćehajić agyszüleményein merengve egy kelet-európai haszid történet jut eszembe, amelynek kezdetén egy hithű zsidó gyalogos egy „gój" szekerére kéredzkedik fel. Amikor kiderül, hogy a fuvaros nem zsidó, az utas nem csinál belőle gondot, kereszténynek véli. Amikor azonban a fuvaros kijelenti, hogy ateista, és nem hisz semmiben, a zsidó inkább megállítja a szekeret, leszáll és gyalog folytatja tovább útját, ne legyen semmi köze egy olyan emberhez, akinek nemhogy más, de egyáltalán nincs is istene. A Mahmutćehajić által is képviselt vallásos gondolkodás számára nagyobb ellenlábasnak számít a szekuláris gondolkodás, mint egy másik vallás követése.

Az imagológiai vizsgálódás lehetőségeit Krešimir Nemec veti fel az elbeszélésünkről írott elemzésében. A Lövenfeld által ecsetelt Bosznia-képet heterosztereotípiaként határozza meg.[51]A *Levél 1920-ból* narratív diskurzusát megalapozó binaritás, a többféleképpen tematizálódó liminalitás Lövenfeld alakjában is megnyilvánul. Nemcsak családi hátterénél, de az otthonos idegen paradox élethelyzeténél fogva. Önmagára jövevényként („došljak"), a másikra pedig mint „ti" („vi"), illetve „született boszniaiak" utal. Az elbeszélő megemlíti a jellegzetes szarajevói kiejtését is, mint ahogy azt is, hogy a levelét Goethe nyelvén írja meg. A Mahmutćehajić által emlegetett másik két orvos-figura csupán idegen a környezetében, még akkor is, ha már beilleszkedett. Lövenfeld esete azonban tőlük eltérően ellentmondásos: ő bennfentes kívülálló. Szereplőnknek tehát az élethelyzete eleve paradox, története pedig a cselekmény csattanóját jelentő zárómondattal paradoxonba torkollik.

Érdemes eltöprengeni e Bosznia-kép referencialitása mentén annak igazságértékéről. A fentiektől sokkal alaposabb kontextuális elemzés és diszkurzív vizsgálat után Dušan

49 „Mržnju koja je dovela do holokauszta nije moguće povezati sa smislom različitih kalendara, a naročito ne s različitim kalendarima Bosne." *Ua.*, 56.

50 „U poganskom zločinu protiv Jevreja nađeni su odlučni razlozi za promicanje ateizma kao ideologijske osnove komunističkog poretka svijeta." *Uo.*

51 Nemec, *i. m.*, 193.

Glišović[52] és Staniša Tutnjević[53] nyomán állíthatjuk, hogy nincs semmi meglepő abban, amit Max Lövenfeld állít. Slavko Gordić példái alapján pedig azt is kijelenthetjük, hogy Lövenfeld Bosznia-képe nem azonosítható Ivo Andrićéval, hiszen többi művében sokkal árnyaltabb képet fest.[54] Az orvos Lövenfeld képe kórkép: sötét, de reális diagnózist állít fel Galanti és Cologna doktorhoz hasonlóan (s ide sorolhatjuk még a Szarajevóban 1945-ben publikált *Kisasszony* egyik passzusát, amely szintén a felekezeti megosztottságból fakadó boszniai gyűlöletet írja körül).

A *Levél 1920-ból* eddig sorolt értelmezései ritkán elemzik behatóbban a Lövenfeld által képviselt vallásosságról, felekezetiségről szóló diskurzust. Érdemes elképzelni azt a hatást, amelyet ateizmusának kinyilvánítása kelthetett: a nép szegényebb rétegeiből származó narrátor könyezetében elképzelhetetlen kellett, hogy legyen az, amit csodálata tárgya, az idegenből ide szakadt család gyermeke kijelent. Ez pedig már csak fejleménye annak a Goethe-versnek, amelyet a könyvtár feltárulása után szaval Max, hiszen a beavatási struktúrát rejtő emléknarratívában e vallomás egyfajta kinyilvánított misztériumként működik. A titok birtokába jutott elbeszélő a számára otthonos társadalmi értékrenddel szembemenő lázadó tudást kap a Lövenfeld-villában. Az elbeszélésünk intertextusának, az ifjú Goethe vallásellenesnek tartott versének szerepét Dušan Glišović már korábban feltárta – hasonlóan az evolucionista Haeckel említésének hátteréhez.[55]

Itt csak egy fontos aspektusra hívnám fel a figyelmet, amelyet egy távoli összefüggés inspirált. Amikor az elbeszélésünk megjelenik, nagyjából akkor kezd Albert Camus fejében megfogalmazódni a később *L'homme révolté* címet kapó, könyv terjedelmű filozófiai esszé. A metafizikai lázadás eszmetörténeti feltérképezése a munkában éppen az Aiszkhülosz által feldolgozott Prométheusz-mítosszal indul, amelyet Camus modellértékűnek tart, a mítosz szerinte: „douloureuse et noble image du Rebelle et nous ont donné le plus grand mythe de l'intelligence révoltée."[56] Camus kiemeli a mítosz meghatározó vonásait: Prométheusz halál elleni harcát, messianizmusát és filantrópiáját. Ezek a gondolatai visszavezetnek műve téziséhez: a lázadó ember az, aki nemet mond, helyzete azonban paradox: negáció általi affirmáció, hiszen egyben igent is mond. Méghozzá egy magasabb ideál vagy értékrend nevében, amelyben Camus a szolidaritást ismeri fel, s amely szerinte minden lázadást megalapoz.[57] Ez a szolidaritás működik Prométheusz történetében is, akiről Camus megjegyzi, hogy „[il est] martyr éternel exclu à jamais d'un pardon qu'il refuse solliciter."[58] Ugyanez a szolidaritás, a harc a halál ellen, a filantrópia, sőt, még a messianizmus is megtalálható Lövenfeld alakjában: Párizsban ingyen kezeli a jugoszláv munkásokat, majd önkénteseként

52 Глишовић, *i. m.*, 141.

53 „…је у питању вријеме које је напросто очекивало и захтијевало једну такву причу и у тематском и у структурном погледу! Настала је и објављена као насушна потреба новог поратног друштва за чијим петама су се још вукли крвави трагови недавних страшних ратних злочина изазваних мржњом и злом. Настала је и објављена као вид опомене генерацијама новог времена да коб мржње у Босни инструментима и вриједностима новонасталог друштва мора коначно да се искоријени." Станиша Тутњевић, *Завичајни омаж Андрићу*, *i. m.*, 422.

54 Славко Гордић: *Огледи о Иви Андрићу Библиотека Хоризонти*, Академска књига, Нови Сад, 2013, 165–168.

55 Глишовић, *i. m.*, 126–136.

56 „…a Rebellis fájdalmas és nemes képe a lázadó intelligencia legnagyobb mítoszát nyújtja." Albert Camus, *L'homme révolté*, Paris, Gallimard, 1951, 43–44.

57 *Uo.*, 27–38.

58 „[Ő] egy örök mártír, aki örökre ki van zárva a megbocsájtásból, amelyet nem is hajlandó kérni"

gyógyítja a spanyol polgárháborúban a sérülteket.[59] Halála pedig az ironikus zárómondat ellenére is mintha a „martyr éternel"-re hasonlítana.

E kontextusok tudatában szükséges Lövenfeld, a lázadó ember levelének vallásellenességét értelmezni – a gyűlöletet ugyanis a megosztottságból és a fanatizmusból származtatja. Hasonlóan a szarajevói éjszaka allegóriájához, erről árulkodik a következő közbevetett zárójeles megjegyzés is, amelyet a szerző a kéziratból törölt, a Pregled-beli közlésben viszont benne volt:[60] „(A legtöbb rossz és sötét arcot imaházak, monostorok és búcsúhelyek táján láthatja az ember.)"[61] A regionális nemzeti ideológiák által félreértelmezett szöveg így végső soron Bosznia, a „gyűlölet földje" helyett egy általános jelenséget érint. A modernitás szekularizálódásáról szóló diskurzusaihoz vezet vissza, amelyet a felvilágosodás alapozott meg a fanatizmus elleni voltaire-i harccal.

Itt szükséges kitérni Enver Kazaz értelmezésére, amely (akárcsak Dizdarević Krnjević, Pobrić vagy Glišović említett elemzései) a korrekt szakmai interpetáció eszközeivel vizsgálja az elbeszélést, hogy az ideologikus olvasatokat lefejtse, és a politikai diskurzusokban kihasznált szöveg olvasatát megtisztítsa. Kazaz nemcsak azt bizonyítja, hogy a kontextusukból kiragadott idézetekkel operáló dilettáns (dez)interpretációk a szöveg fokalizáltságára és a beszédszituációkra nincsenek tekintettel, hanem azt is, hogy a felvilágosodás metanarratívájának működését is ignorálják. Kazaz kihangsúlyozza, hogy az „abszolút humanista" Lövenfeld idegensége folytán nem Bosznia (valamelyik) népével, hanem az emberiséggel identifikálja magát. A felvilágosodás és a racionalizmus hagyományát, Prométheusz mítoszát Kazaz az olvasat indikátoraiként járja körül, sőt, a Camus-féle lázadó embert is említi ennek kapcsán.[62]

Kazaz a fokalizáció és narratív polifónia működésének definiálása mellett a Lövenfeld által képviselt filozófiai álláspontot is elemzi, amelyet „felvilágosodott utópiának" nevez, és melyben egy fontos kettősségre mutat rá. Ugyanarra a paradoxonra, amelyre Krunoslav Pranjić a háború idején Amszterdamból közölt értelmezésében

59 Dušan Glišović eljátszott annak lehetőségével, hogy a kor kontextusába helyezve Lövenfeldet a kommunista emigráns értelmiségi típusához hasonlítsa. Глишовић, *i. m.*, 148.

60 *Uo.*, 142.

61 Andrić, *Levél…*, *i. m.*, 227. Az eredetiben a búcsújáróhely helyett derviskolostor szerepel: „(Najviše zlih i mracnih lica može covek sresti oko bogomolja, manastira i tekija.)" Andrić, *Pismo…*, *i. m.*, 222.

62 Enver Kazaz, *Kritika mržnje i utopija ljubavi (Andrićevo „Pismo iz 1920." kao polifonijska narativna pozornica) = Međunarodna znanstvena konferencija u oblasti književnosti i jezika: zbornik radova*, ured. Uő, Travnik, 8–9. novembar/studeni 2014, Travnik, Univerzitet u Travniku, Edukacijski fakultet, 21–33. hivatkozás helye: 27–28.

mutatott rá:[63] ugyan Bosznia a gyűlölet földjének állítja be, Lövenfeld azonban levelében előrebocsájtja: „Bosznia gyönyörű, érdekes és korántsem közönséges föld sem a természetére, sem a lakóira nézve. S mint bányakincset a bosnyák föld, úgy rejt magában a boszniai ember is kétségtelenül temérdek erkölcsi értéket…"[64] Még a szóképek szintjén sem választható el az ellenpólustól, ahogy a morális javak, úgy az ellenpólus, a boszniai ember gyűlöletét is geológiai hasonlatokkal fejezi ki Max, ott is a szubterrán világ képzeteiből merít, amennyiben a hegyes-völgyes ország mélyrétegeiben rejlik, s az idők folyamán néha felszínre tör a gyűlölet.[65] A paradoxon itt mutatkozik meg kendőzetlenül: „A legnagyobb tragédia talán épp abban van, hogy nem is sejtitek, mennyi gyűlölet rejlik a szeretetetekben és rajongásotokban, hagyományaitokban és vallásos jámborságtokban egyaránt."[66]

Vagyis nemcsak a keleti történettől (a *Találkozás Szamarrában*) leszármazó elbeszélés csattanója épül paradoxonra, s nemcsak főszereplőnk, Max Lövenfeld élethelyzete paradox, de ilyen jellegű maga Bosznia is. A metanarratívákból táplálkozó „humanista utópia", amely Kazaz szerint Lövenfeld meggyőződését jellemzi, bukásra van ítélve. Lönvenfeld logikája szerint a mélyrétegekben nyugvó gyűlölet a felekezeti megosztottságból fakad. Kazaz meglátásait továbbgondolva érdemes a valláskritikai aspektusnál kitérni arra is, hogy a történet ironikus zárlata

63 Krunoslav Pranjić, *Strah i mržnja u Bosni*, Hijatus: Časopis za društvena pitanja i kulturu demokracije, 1996/6, 11–14, [Eredeti megjelenés: Ua. = *Angst en haat in Bosnië = Tijdschrift voor Slavische literatur*, IV, 15(1993), 8–13.]

64 Andrić, *Levél…*, *i. m.*, 225. „Da predem odmah na stvar. Bosna je divna zemlja, zanimljiva, nimalo obicna zemlja i po svojoj prirodi i po svojim ljudima. kao što se pod zemljom u Bosni nalaze rudna blaga, tako i bosanski čovek krije nesumnjivo u sebi mnogu moralnu vrednost…" Andrić, *Pismo…*, *i. m.*, 219.

65 „Ahogy Ti szerettek, az úgy aránylik a gyűlöletetekhez, mint a boszniai hegységek magassága a számtalanszor nagyobb és súlyosabb, de láthatatlan mélységéhez ama földtani lerakódásoknak, amelyeken ezek a hegységek nyugszanak. S ily módon aztán arra vagytok kárhoztatva, hogy mélyrétegein éljetek annak a robbanóanyagnak, melyet időről időre épp e teméntelen szeretet, a Ti tüzes és szertelen érzékiségetek lobbant lángra szikráival." Andrić, *Levél…*, *i. m.*, 227. / „Izmedu vaših ljubavi i vaše mržnje odnos je isti kao izmedu vaših visokih planina i hiljadu puta vecih i težih nevidljivih geoloških naslaga na kojima one pocivaju. I tako, vi ste osudeni da živite na dubokim slojevima eksploziva koji se s vremena na vreme pali upravo iskrama tih vaših Ijubavi i vaše ognjene i svirepe osecajnosti." Andrić, *Pismo…*, *i. m.*, 221.

66 Andrić, *Levél…*, *i. m.*, 227. „Možda je vaša najveca nesreca baš u tome što i ne slutite koliko mržnje ima u vašim ljubavima i zanosima, tradicijama i pobožnostima." Andrić, *Pismo…*, *i. m.*, 221–222.

egyben ezt a logikát írja felül: a spanyol polgárháborúban a társadalmi megosztottság ugyanis nem a felekezetiségből fakadt, a katolikus népet más fajta ideológia osztotta meg s uszította egymásnak.

Az elbeszélés utolsó mondatára vonatkozva Kazaz így fogalmaz: „És éppen e kommentárral nyílik meg az egész polifónikus háló(zat), amely Andrić elbeszélése számára lehetővé teszi az lokális boszniai kronotoposz és gyűlöletzuhatag univerzalizálását."[67] Hasonló összegzésre jut Hatidža Dizdarević Krnjević is, aki egyenesen „tragikus tévedésnek"[68] nevezi Lövenfeld logikáját, az elbeszélést pedig ennek az emberi hibának a történeteként olvassa. Nemec pedig lakonikusan összegzi: „Az egész világ Bosznia; a gyűlöletnek nincsenek határai."[69]

Vagyis a gyűlölet elől nem lehet elmenekülni azzal, hogy elhagyjuk Boszniát, és mint Lövenfeld példája (példázata) mutatja, a vallás elvetése sem oldja meg a megosztottság problémáját. A gyűlöletnek nincsen földje. A megosztottság univerzális.

67 A folytatás is tanulságos: „A gyűlölet lokális jelensége itt általános emberi léptéket nyer az emberiség és az ő militárisan kialakított rendje, s az aragóniai kisváros háborús bűntettje folytán nemcsak a szkeptikus humanista, Max hal meg a kórházban, de mind az összes sebesültje is. A gyűlölet így a kortárs ember civilizációjának kulcsfontosságú elvévé válik, felidézve a Franco-féle fasizmussal szembeni nemzetközi ellenállást." / „A baš tim komentarom otvara se čitava polifonijska mreža koja Andrićevoj priči omogućuje da univerzalizira lokalni bosanski hronotop i njegove oluje mržnje. Sada se iz lokalnog fenomena mržnja prenosi na općeljudski plan, na čovječanstvo i njegov militaristički ustrojen poredak, pa u ratnom zločinu u malom aragonskom gradu ne gine samo skeptični humanist Maks u bolnici nego i gotovo svi njegovi ranjenici. Tako mržnja postaje ključnim principom suvremene čovjekove civilizacije, dozivajući u sjećanje internacionalni otpor Francovom fašizmu." Kazaz, *Kritika mržnje…*, *i. m.*, 32.

68 „Tragična je zabluda." Dizdarević Krnjević, *Andričeva priča*, *i. m.*, 135.

69 Nemec, *i. m.*, 193.

NAGYÍTÓ ALATT, 2021, HUMUSZ, BOGARAK, NAGYÍTÓ, RÉZ, ROZSDAMENTES ACÉL

JUHÁSZ TIBOR

BEHÚZÁS IV.

ÉVELŐ

A hajdani bányaigazgatóság parkolójában kövér, zöld fűszálak. Benövik a sorsukra hagyott járműveket. A betont fás szárak törik fel, agancsszerűek, a motorháztetők fölé magasodnak.

Rágcsálók fészkelnek az épület bejáratához cibált autóülésekben. Az egyikről biztonsági öv csüng, fénylő csatja az ajtónyílás felé mutat.

Gilisztavastagságú drótok, átnyúlnak a küszöbön, a folyosó padlójára. Szekrények, asztalok, irodai berendezések maradványai. A falról platánlevélre hasonlító alakzatban válik a vakolat. Indáknak látszanak a félhomályban a plafonról lógó vezetékek.

A bejárattal szemközt lépcsőfeljáró, kapaszkodójára tövises hajtások kúsznak. Szemeteszsákok, aeroszolos palackok foglalják a fokokat.

Színes rongyhalom az első szinten. Kacsokban végződő szárak, telefonzsinórként futnak. Markolják a széthajigált tárolóeszközöket. Vakondtúrásnyi púpok a falon. Már alig látszik a zöld festékkel rájuk fújt szöveg: HA EZT EL OLVASOD MEG BASZLAK. Fodrosszélű beázásnyomok, terjeszkednek a plafonon.

Növényi törmelék borítja a másodikra vezető fokokat. Hangyák kóválygnak.

Gépeltpapír-kötegek lepik az emeletet. Sövény üres konzervekből és söröspdobozokból. Derékmagasságban egy kopasz férfi portréja, felette nagybetűs felirat: DROG PUNCI AMI KELL HÍVJÁL 06305126518. Ízeltlábúak gubbasztanak a plafonhoz rögzített pókhálókban.

Fehér anyag burjánzik a lépcsőn. Vattapamacsra hasonlító csomó keletkezik a gombák fonalából.

Mappakazal, borítékboglya. Mohaszínű folt terül szét az egyik küszöbön. Azon túl elnyűtt padlószőnyeg, összetört bútorok. Alaprajzot ábrázoló tábla a lomokon. A szerkezeti vonalak repedésként csúsznak fel róla a falra, az ablaküvegre, hogy továbbszökjenek és gyökérzetszerűen szétrebbenjenek a mennyezeten.

BAKA L. PATRIK

NYOMOZÁS HELYETT MAGÁNMITOLÓGIA-ÉPÍTÉS[1]

(KERTÉSZ ERZSI: *ÉJSZAKAI KERT. MISZTIKUS MESEREGÉNY.* ZSOLDOS RÉKA ILLUSZTRÁCIÓIVAL)

Kertész Erzsi meseregénye, az *Éjszakai Kert*[2] *a* szöveggel szembeni elvárások lebontásában, egy magánmitológia kiépítésében, valamint a világrendet meghatározó, látens kapcsolatháló érzékeltetésében érdekelt.

Amikor a mű elején Senora Cupapanas („Csupapanasz") végigvonul a Tisztasor utcán, hogy felkérje a város két legjobb detektívjét, Miss Spontán Teóriát és Mr. Korrekt Tódort, hogy leleplezzék egy rablás elkövetőjét, két dolog tűnik nyilvánvalónak. Egyfelől, hogy a műben kulcsszerep jut a (beszélő)neveknek, másfelől pedig, hogy a folytatásban egy gyerekkrimire számíthatunk. Amíg az előbbi azonban mind nagyobb jelentőségre tesz szert, utóbbi fokozatosan háttérbe szorul. A mű ugyanis rendre kizökkenti a krimi műfaji elvárásait. Eleinte azzal, hogy egy helyett két mesterdetektívet szerepeltet, akik egymás vetélytársai, segítőtársuk nincs, munka híján egy kis honoráriumért pedig bármit elvállalnak. A folytatásban azzal, hogy a Senorától abszurd módon nem mást loptak el, mint a *dísztavát*, Koi pontyostul, fülemüleszittyóstul és tómedrestül. Végül pedig azáltal, hogy az Éjszakai Kertben nem annyira a nyomozásra, mintsem egy egészen új világ megismerésére kerül sor, a kertmester meséin keresztül.

Tódor és Teória szinte mindenben egymás ellentétei, amire a lány szerint még a nevük is utal. „*Az enyém legalábbis finoman elegáns és bűbájosan dallamos. A Tódor viszont úgy kopog, mint a jégverés az ereszen.*"[3] Az ikerház, ahol élnek, két külön világhoz tartozónak tűnik. Teória erkélyein burjánzó futónövényzet, Tódorén csak a króm csillog. Az egyikük kéményéből még a füst is indázva, a másikéból szögegyenesen távozik. Teóriát az intuíció, a gyermeki kíváncsiság vezérli, Tódort pedig a „felnőttes" vaslogika,[4] ami nyelvi szinten is megmutatkozik. A lány beszéde élénk, sziporkázó és nyitott, a férfié hivatalos, körülményes és kimért. „*A görög »teória« jelentése »elmélet«, míg a Tódor névről Kármán Tódor, a híres gépészmérnök, matematikus és fizikus juthat eszünkbe.*"[5] A munkájuk iránti szenvedélyen és az Éjszakai Kerttől való ódzkodásukon kívül látszólag semmi nem köti őket össze. Pedig a Senora látta: a tolvaj a Kert felé iszkolt.

1 A szerző a dolgozat írásának idején a *Tempus Közalapítvány* által gondozott *Fiatal oktatói ösztöndíj*ban (2021–2022) részesült.

2 Kertész Erzsi, *Éjszakai Kert. Misztikus meseregény* (Zsoldos Réka illusztrációival), Cerkabella Könyvkiadó, Szentendre, 2020, 112 p.

3 *Uo.* 62.

4 Kaiser Zsanett, *Mesés idegenvezető a sötétben*, Könyves Magazin, [2021]. = https://konyvesmagazin.hu/bookline_kids_gyerek/hubby_korhatar_nelkul_kertesz_erzsi.html

5 Pataki Mónika Lilla, *Fény és sötétség. Izgalmas szimbólumok, élvezetes felolvasás*, Mesecentrum, 2021. = https://igyic.hu/mesecentrum-kritikak/feny-es-sotetseg.html

És a Kert? „*Nem annyira veszélyes – ellenkezik Tódor –, mint inkább sajátos. Túlságosan fura és szokatlan és… / – … ijesztő – fejezi be Teória.* […] *Aki oda bemegy, néha örökre ottragad.*”[6] Ha a kertet szimbólumként értelmezzük, „[e]*lsőként a világ juthat róla eszünkbe, hisz annak kicsinyített mása, melyben ugyanazok a folyamatok játszódnak le: a természet körforgása, az évszakok váltakozása, születés és elmúlás.*”[7] A Kert tehát a mindenség és a változás helyszíne.

A liget kapujában azonban egy újabb kardinális szereplő várja, majd tessékeli be őket. A kecskeszakállas kertmestert Noxnoktisznak hívják, aki a szereplők szerint leginkább egy madárijesztő, egy mágus és egy csavargó keverékének tűnik. A Tódor számára egyértelműen unszimpatikus, Teória által kétkedve figyelt férfi az idegenvezetőjük lesz, és egyszersmind a további részek központi beszélője, mesélője is.

Noxnoktisz origóvá válik, amit az is jelez, hogy a kertbe lépve az ő lírai, megszemélyesítő, képekben gazdag beszédmódja uralkodik el a szövegen. Pozíciója nagyon közel kerül a mindentudó, élőbeszéddel, kiszólásokkal operáló narrátoréhoz („*ne firtassuk*”, „*lássuk be*”, „*ha tekintetünket a ház homlokzatára emeljük*”), s a meseregényen belüli mesék alatt át is veszi annak szerepkörét. Sőt, a kerten belül a narrátor megszólalásmódja a kertmesteréhez látszik igazodni, a legtöbb szöveghelyen pedig eldönthetetlen lesz, épp melyikük beszél. „*Hölgyem és uram, mint hamarosan tapasztalni fogják, különleges helyre érkeztek. Tudják, az Éjszakai Kertben a szokásosnál jóval lassabban csordogálnak a napok. Mert az Idő ebben a különös Kertben nem siet sehova. Kényelmesen bandukol, néha le-leül egy mohos sziklára, ha nehezére esik az ólomlábakon lépkedés. Olyankor a pókok sem szövik tovább a hálójukat, a madarak sem pittyennek, a levelek pedig hullás közben a levegőben függve, lebegve mozdulatlanná dermednek, és még a Levélhordó kezében is megáll a lombseprű.*”[8] Noxnoktisz lírai nyelvét csak a nyomozókkal folytatott párbeszéde, a lány lezser és a férfi komoly stílusa töri meg. E három jelenti a szöveg három poétikai kódját is.

Noha a kertmester személye végig homályba burkolózik, a sorok közt felsejlő világterelgető szerepköre, bölcsessége, természetfeletti ereje, valamint vándorkalapja és palástja révén „*alakjában koncentrálódik a bibliai istenképtől, Gandalfon át Dumbledore-ig a vi-*

6 Kertész, *I. m.*, 23.
7 Pataki, *I. m.*
8 Kertész, *I. m.*, 36–38.

lágot bölcsen igazgató, a gonosz erői ellen egyensúlyt tartó teremtő",[9] ahogy az a magyar gyerekirodalomban legutóbb Lakatos István Széklábjánál volt megfigyelhető. A kertmester transzcendens szerepkörét erősíti latinos neve is, amit az *éjszaka* szó megkettőzéseként, a „nox noctis" nyomán pedig *éjek éjek*ént fordíthatnánk. Utóbbi azonban a *nappal*t is jelentheti: a fényt az éjszakában vagy az éjszaka után.[10] Ha pedig Noxnoktisz az isteni instanciával, úgy kertje a Paradicsommal lesz azonosítható, amire metaforikusan a mű zárlatának számos szöveghelye utal.

A Kert (és a mű alcímben is jelölt) misztikumát, szakralitását az illusztrációk módosulása is jelzi, amint a nyomozók átlépnek a kapuján. Az addig élénk képek helyét – melyeket néhol mediális beékelésekként híven letükrözött feliratok, névjegytáblák, jegyzetek tarkítottak – monokróm ábrák veszik át, a színeket pedig ismétlődő, spirális minták és alakzatok helyettesítik.[11] Mindez ugyancsak a szféraváltás jeleként értékelhető, ami analóg a szöveg líraibbá válásával.[12]

A nyomozásra vonatkozó alapelvárások Noxnoktisz egymásba kapcsolódó mesefüzére révén fokozatosan átadják a helyüket az *Éjszakai Kert* kibontakozó magánmitológiájának és szimbólumrengetegének.[13] A realitás helyét a fantasztikus világépítés, a cselekményességét pedig kvázi állóképek veszik át.

Sajátos népcsoportok, különleges szereplők és sorsok sokaságát ismerjük meg, akik persze mind a saját munkájukat tartják a legfontosabbnak. Megismerjük a Rügyeknek Éneklőket, akik elhozzák a tavaszt és a szabadságot, s a Varjakat Vigasztalókat, akik megnyugtatják a tél hírnökeit, hisz ismerik minden varjú nevét. A Rezzenéstelen Pillantású Macskát, aki mindent lát a kertben – még az olvasót is, hisz éjszaka fényesen villan a szeme a borítón, mely utóbbi koncepciója, s a macska bemutatása is mintha a Mona Lisát idézné.[14]

A macska számos intertextuális kapcsolat kulcsfigurája. Amikor Teória több alkalommal is „lecicusozza",[15] óhatatlanul Örkény *Gondolatok a pincében* című egypercese juthat eszünkbe, a következő szakasz pedig egészen Csuang-ce pillangójáig vezet el: „*Szemei olyan erőt sugároznak, hogy talán azon sem lepődnénk meg, ha ki-*

9 Pompor Zoltán, *Az Év Gyermekkönyve 2011-díj – Pompor Zoltán Lakatos István Dobozváros című könyvéről*, Magvető, 2021. = https://magveto.hu/index.php?action=hir&id=905

10 Pataki, *I. m.*

11 Papp Sándor Zsigmond, *Az eltűnt tó rejtélye*, Könyvterasz, 2021. = https://konyvterasz.hu/az-eltunt-to-rejtelye/

12 Pataki, *I. m.*

13 *Uo.*

14 Boldog Daniella, *Mesterdetektívek az éjszakában. Kertész Erzsi: Éjszakai Kert*, Égigérő, 2021. = https://egigero.hu/mesterdetektivek-az-ejszakaban#sthash.0VG9v3W7.dpbs

15 Gajdó Ágnes, *A Rezzenéstelen Pillantású Macska Birodalmában*, Bárka online, 2021. = http://www.barkaonline.hu/papirhajo/7759-gajdo-agnes--a-rezzenestelen-pillantasu-macska-birodalmaban

derülne, csupán ő képzeli, ő álmodja az egész Kertet."[16] Utóbbi alapján a Macska ugyancsak azonosítható volna a narrátorral.

A kertben találjuk még a Sziromszámlálót is, aki a szirmok által látja a jövőt, és ősidők óta várja szerelmét – ám soha nem hull páros szirom; s a Kőkoptatót, aki boldogan koptatja selyemmel a köveket, hisz a világ úgyis a helyes irányba halad. De ott egy Loki-szerű figura is, A Lány, Aki a Csillagokat is Lehazudja az Égről – szó szerint, s Az, aki a Feje Tetején Áll, hogy ezáltal is másként lássa a világot. Többjükről kiderül, hogy a külvilágból kerültek be a Kertbe – a Levélhordó például postás volt –, hogy átlényegülve ott találják meg tényleges életcéljukat.[17]

Kertész Erzsi névadási stratégiája egyszerre idézi Oscar Wilde és Csukás István megoldásait. A nevek eszerint predestináló hatásúak. Sorsunk, szerepkörünk a nevünkbe kódolt, s nagy erőfeszítés szükségeltetik hozzá, hogy szembeszálljunk vele.

A karakterek történetei komplex hálózatként szerveződnek: minden történet (fejezet) központi szereplőjének (csoportjának) neve feltűnik az azt megelőző fejezetben, s minden történet tartalmazza annak a szereplőnek a nevét is, akiről a következő történet szól majd. Ezen felül említhetnek olyan figurákat is, akik korábbi vagy későbbi fejezetekben tűnnek fel, de olyanokat is, akikről nem szól különálló mese. Utóbbiak feltűnése mindazonáltal kisebb, az ikonikus szereplőké pedig jóval nagyobb eséllyel érvényesül. A kötetben formálódó magánmitológiát a *növekedés* és a *népszerűségi kapcsolódás* érvényesülése okán ilyenformán *skálafüggetlen hálózat*nak is nevezhetjük.[18] Az *elhallgatottnak* is mondható mesék hiánya pedig mindezen felül továbbgondolásra, társalkotásra is ösztönzi a befogadót.

Tényleges nyomozásra viszont ritkán nyílik tér. Jószerével végig burjánzó világépítés zajlik, ami bár kétségkívül újszerű figurákat teremt, egy-egy szakaszon mégis túlszalad, és a szöveg inkább emlékeztet mesébe szedett, szócikkszerű karakterleltárra, mint meseregényre.

A legnagyobb felfedezés vélhetően mindenek összefüggésének észlelése. Hogy sokszor olyan elemek között is kapcsolat állhat fenn, ahol első ránézésre nem is gondolnánk. Az ilyen „véletlenekre" a szöveg a transzcendencia révén szolgáltat választ. Ám nem annak deus ex machina-szerű, direkt ráhatásával, hanem a Kert (Gaia, a Föld, a Világ) és a kertész (a benne működő erők) enyhe, rezdülésnyi behatása révén, ami sokszor esetlegesnek tűnő háttérkapcsolatok kiépítésével segíti elő a cél(já)t. A végjáték felől nézve Tódor és Teória esetében például azt, hogy észrevegyék: amit kerestek, valójában kezdetektől ott volt a szemük előtt. A nyomozásuk nem egy abszrud bűntényre, hanem *erre* irányult. Teória egyébként

16 Kertész, *I. m.*, 44–46.
17 *Uo.* 72; 83.
18 Barabási Albert-László, *Behálózva. A hálózatok új tudománya*, Open Books, Budapest, 2022, 384 p.

maradéktalanul azonosul Noxnoktisz történeteivel, Tódor azonban végig jegyzetel és a nyomokat fürkészi. Ám hiába derít fényt a lopásra, a Kert őt sem ereszti: visszahívja.[19]

A rezdülő transzcendencia segítsége azonban nem azt jelenti, hogy az univerzum egészét alkotó elemek (a szereplők, az olvasók) egyéni akaratára, törekvésére ne volna szükség a változáshoz. Hiszen elsősorban ez kell ahhoz is, hogy legyen *mit* elősegíteni. Hogy legyen hol megtalálni a fogódzókat. A Lány, Aki a Csillagokat is Lehazudja az Égről, csak úgy tudja elhagyni predestináló nevét, ha maga is akarja, és tesz is érte.

A mű történetei bár szomorú felhangúak, mégsem szomorítanak el, hiszen minden mese mélyén meghagyják a remény szikráját. „[A] *kísértetiesség barátságossá válik*",[20] a gyermekolvasó pedig nem félni, hanem csodálni fogja az éjszakát.[21] Ehhez járul hozzá a szöveg humora is, ami a fejezetcímeket kibillentő alcímekben, a nyelvjátékokban (a Ködcsapolók „*ködös*" fogalmazása, a Levélhordó „*lelombozódása*"), a képekben („*kertészeim fésülik a gyepet*") s a kortárs anglicizmusokkal kevert („*finisbe*", „*felturbózta*") archaizálásban („*kebelén*", „*átallották*") is megmutatkozik, mely utóbbi kortalanná is teszi a művet.

Az egyes karakterek és kihívásaik az embertípusok és az élet nehézségeinek metaforikus leképződései, ami által a szöveg joggal lesz rokonítható olyan klasszikusokkal, mint *A kis herceg*, és a mitológiai mellett mindenekelőtt a filozofikus,[22] formai szempontból pedig az egy cselekményszálra felfűzött[23] meseregények közé lesz sorolható.

Elég csak az Árnyékban Bujkáló történetét felhozni példaként, aki büntetésként éli meg Áttetszővé, másként láthatatlanná válását, és azt, hogy egymillió dolgot kellett széppé tennie a világban ahhoz, hogy visszaváltozzék. Mindezt úgy érhette el, ha mások rajta keresztül (kvázi általa) néztek azokra a bizonyos dolgokra. „*Megszépített lányokat a fiúk kedvéért, fiúkat a lányok kedvéért, kutyákat a gazdák kedvéért és eladó lakásokat a vásárlók kedvéért. Megszépítette a városi park növényeit, mókusait és eldobott műanyag flakonjait is – csak úgy, a saját kedvéért.*"[24] Ám mire elért a célig, rájött, a büntetés valójában értékes tanulópénz volt, az úton járni pedig sokszor fontosabb, mint a hely, ahová elvezet.

A fentebb taglaltakon túl talán ez az *Éjszakai Kert* egyik legfontosabb tanulsága is.

19 Boldog, *I. m.*; Gajdó, *I. m.*
20 Kaiser, *I. m.*
21 Papp, *I. m.*
22 Petres Csizmadia Gabriella, *Fejezetek a gyermek- és ifjúsági irodalomból*. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra, 2015, 155.
23 Bárdos József, *A meseregény műfaji sajátosságai* = Uő – Galuska László Pál: *Fejezetek a gyermekirodalomból*, Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Budapest, 2013, 73.
24 Kertész, *I. m.*, 95.

NAPFORDULÓ, 2021, HUMUSZ, LÓSZŐR, RÉZ

SZERZŐINK

BAKA L. PATRIK (1991, BRÜNN) ÍRÓ, KÖLTŐ, EGYETEMI OKTATÓ (SELYE JÁNOS EGYETEM) ▮ **BÓDI PÉTER** (1991, MISKOLC) ÍRÓ ▮ **HABAJ, MICHAL** (1974, POZSONY) ÍRÓ ▮ **JUHÁSZ TIBOR** (1992, SALGÓTARJÁN) ÍRÓ, KÖLTŐ, SZERKESZTŐ ▮ **LOUIS, ADRIAN C.** (1946, NEVADA) ÍRÓ, KÖLTŐ ▮ **M. KOVÁCS MELINDA** (1979, DUNASZERDAHELY) ÍRÓ ▮ **MERVA ATTILA** (1978, DUNASZERDAHELY) MŰFORDÍTÓ, IRODALOMTÖRTÉNÉSZ ▮ **OLÁH ANDRÁS** (1959, HAJDÚNÁNÁS) KÖLTŐ, ÍRÓ ▮ **SZÁSZI ZOLTÁN** (1964, TORNALJA) ÍRÓ, KÖLTŐ ▮ **SZÁZ PÁL** (1987, VÁGSELYLYE) ÍRÓ, DRAMATURG, EGYETEMI OKTATÓ (COMENIUS EGYETEM) ▮ **VASAS TAMÁS** (1989, DEBRECEN) KÖLTŐ, PHD-HALLGATÓ (DEBRECENI EGYETEM) ▮ **VERES ISTVÁN** (1984, ÉRSEKÚJVÁR) ÍRÓ, SZERKESZTŐ

AZ IRODALMI SZEMLE MEGVÁSÁROLHATÓ

SZLOVÁKIÁBAN

DUNASZERDAHELY – MOLNÁR-KÖNYV (GALÁNTAI ÚT [HYPERNOVA])
KOMÁROM – DIDEROT KÖNYVESBOLT (LÚDPIAC TÉR 4810. / TRŽNÉ NÁMESTIE 4810.)
ÉRSEKÚJVÁR – KULTÚRA KÖNYVESBOLT (MIHÁLY BÁSTYA 4. / MICHALSKÁ BAŠTA 4.)
GALÁNTA – MOLNÁR-KÖNYV (FŐ UTCA 918/2. / HLAVNÁ 918/2. [UNIVERZÁL])
KIRÁLYHELMEC – GERENYI KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 49. / HLAVNÁ 49.)
NAGYKAPOS – MAGYAR KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 21. / HLAVNÁ 21.)
NYITRA – MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM TANSZÉK – KÖZÉP-EURÓPAI TANULMÁNYOK KARA. KONSTANTIN FILOZÓFUS EGYETEM (DRÁŽOVSKÁ 4.)
POZSONY – „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET", MADACH.ASIST@GMAIL.COM
SOMORJA – MOLNÁR-KÖNYV (FŐ ÚT 62. / HLAVNÁ 62. [VÚB MELLETT])
TORNALJA – TOMPA MIHÁLY KÖNYVESBOLT (BÉKE UTCA 17. / MIEROVÁ 17.)

MAGYARORSZÁGON

BUDAPEST – ÍRÓK BOLTJA (ANDRÁSSY ÚT 45., 1061)

ÉKSZEREK, 2021, ROVAROK, HUMUSZ, RÉZ, ROZSDAMENTES ACÉL

PILLANGÓSZÁRNYAK, 2021, PILLANGÓ, HUMUSZ, RÉZ, ROZSDAMENTES ACÉL

FULLÁNK, 2020, HUMUSZ,
ROVAROK, RÉZ, ROZSDAMENTES ACÉL

HANGOS HIBERNÁCIÓ, 2020, HUMUSZ,
ROVAROK, RÉZ, ROZSDAMENTES ACÉL